Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

2247

241
S-44

1891

2001

2010

241
Տ-44

ԱՌԱՋՆՈՐԴ

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ

(27)

ԳՐԵՑ

ՏԷՐ ԳԱԲՐԻԷԼ ՔԱՀԱՆԱՅ
ՏԷՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ
ԿԻՒՐԼԷՑԻ

241
Տ-44

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ
ՏՊԱԳՐ. ԵՒ ՎԻՄԱԳՐ. Գ. ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆ
Սուլթան Համամ փողոց, Թիւ 14.
1891

36618 ար.

ԱՌ ԱՌԱՔԵԼԱՇՆՈՐՀ

Տ. Տ. ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍ

ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՊՐՈՒՍԱՅՈՒ

ԵՒ

ՔԱՋԱՐԹՈՒՆ ՀՈՎՒՒ ՀՕՏԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ի ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿ ԵՐԱԽՏԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԶԱՅՍ ՄԱՏԵԱՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ

ԸՍՏ ՇՆՈՐՀԱՅ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՈՐԴԵԱԿ ԻՒՐ ՀՈԳԵԾԻՆ

ԸՆԾԱՅԷ

ԱՄԵՆԱԽՈՐԻՆ ՅԱՐԳԱՆՕՔ ԵՒ ՀԱՄԲՈՒՐԻՒ Ս. ԱՋՈՅՆ ՀԱՅՐԱԿԱՆ

ԳԱԲՐԻԷԼ ՔԱՀԱՆԱՅ

9275
39
20205-60

Առաքելաշնորհ սրբազան Հայր իմ եւ Տէր,

Ապաքէն ըստ հրամանի Ձերումդ բարձր սրբազնութեան թէեւ ցարդ ջան ի գործ դնէի ըստ իմում կարի քարոզել զբանն կենաց եւ առաջնորդել հաւատացելոց ի ճանապարհն փրկութեան, այլ այժմ ցանկացայ զոր բանիւ բերանոյ խօսէի, ի գիր եւս արձանացուցանել եւ ի լոյս ածել. այլ ո՞ւմ արժան եւ վայել էր զերախայրիս զայս ընծայել, եթէ ոչ Ձերումդ բարձր սրբազնութեան, որմէ ընկալայ զօծումն քահանայութեանս կարգի եւ զայն ի բարեդէպ ժամու տարեդարձի անուանակոչութեան Ձերոյ, ի տօնի առաջին լուսաւորչացն մերոց Թադէոսի եւ Բարթուղիմէոսի սրբազան առաքելոց, մատուցանել ի նուէր եւ խնդրել ի Տեառնէ Ամենակալէ շնորհել Ձերդ առաքելաշնորհ սրբազնութեան կեանս երկարս եւ բարեբաստիկս, ի փառս Հայաստանեայց եկեղեցւոյ եւ ի մխիթարութիւն հոգեւոր որդւոց ձերոց հաւատացելոց ի Քրիստոս ի Տէր մեր:

Որդիական խոնարհութեամբ եւ համբուրիւ սրբոյ աջոյդ հայրական, հայցեմ թախանձանօք, ընդունել զայս ձօն երախտագէտ սրտի, եւ որոյ ի փոխարէն ոչ այլ ինչ խնդրեմ, բայց եթէ զօրհնութիւնդ տիրական եւ զաղօթսդ աստուածահաճոյ:

Մնամ ամենախոնարհ որդի

Ձերդ սրբազնութեան եւ ամենայնիւ սպասաւոր

1891 Նոյ. 30 *սրբոյ Եկեղեցւոյ*

կիւրնէ ԳԱԲՐԻԷԼ ՔԱՀԱՆԱՅ Գ. Տ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Բարեշնորհ Տ. Գաբրիէլ Աւագ Քահանայ

Հոգեծին որդեակ իմ սիրելի

ի Կիւրնէ

Հոգեւոր բերկրութեամբ ընթերցայ զմատենիկդ հոգեքարոզ, ԶԱՌԱՋՆՈՐԴՆ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ, որպէս անուանէք 'պատշաճապէս, եւ զոր երախտագէտ սրտիւ ձօնէք ինձ ի նշան որդիական սիրոյ ի բարեպատեհ աւուրս տօնի առաջին լուսաւորչացն մերոց Թադէոսի եւ Բարթուղիմէոսի սրբազան առաքելոց։

Այդ գործ քրտնավաստակ, արդարեւ գործ գովելի. զի նախանձայոյզ ոգւով ճգնիք լինել առաջնորդ փրկութեան հոգւոց մեղաւորաց՝ իբրեւ հաւատարիմ քահանայ երկնաւոր քահանայապետին Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Մխիթարութիւն մեծ է ինձ տեսանել զձեզ յայդմ վիճակի սպասաւորութեան առաքելական Եկեղեցւոյ ըստ սուրբ կոչման Ձերում, զոր ընկալայք ձեռնադրութեամբ իմով ըստ շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ, եւ օրհնել զգործդ եւ զձեզ, որպէս զի արդիւնաւոր արասցէ Տէր զտքնութիւնդ հոգեշահ եւ առաջնորդեսցէ Ձեզ յայսմհետէ եւս ի դոյն օրինակ գործս փառաւորիլ ի պարծանս Հայաստանեայց եկեղեցւոյ եւ ի շինութիւն հոգւոց հաւատացելոց:

1891 Դեկտ. 6 Ողջ լե՛ր.

Կ. Պոլիս *Առաջնորդ Պրուսայ*

ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Մարդոց համար ամենակարեւոր և առաջին հոգալու բանն է իրենց հոգւոյն փրկութիւնը. որովհետև աշխարհ ու մարմին, և ինչ որ աշխարհի ու մարմնոյ կը վերաբերին, ամենքն ալ ոչնչէն ստեղծուած ըլլալով դէպ յոչնչութիւն և յապականութիւն կը դիմեն. միայն հոգին անմահ Աստուծոյ ներշնչութենէ առաջ եկած ըլլալուն համար անմահ պիտի մնայ, և պիտի ապրի կամ փառաց կամ տանջանաց յաւիտենականութեան մէջ։ Սակայն մար ; ոց խիստ մեծագոյն մասը՝ է՞ր ամեն բանի հոգ կը տանին, և միայն իրենց հոգւոյն փրկութեան մասին անհոգ են ու անտարբեր, իբրեւ թէ Աստուծոյ առջև ճշմարտապէս արդարներ ու արքայութեան ժառանգորդներ ըլլային. ահա՛ այս փոքրիկ գրքոյկն յօրինելուս նպատակն է ասոնց պատճառները քննել, մարդոց՝ իրենց մեղաւոր եւ դատապարտութեան արժանի վիճակն իմացունել, և իրենց ուշադրութիւնը այն ամենակարեւոր առարկային վրայ հրաւիրել։ Տա՛ր Երկինք, որ սոյն աշխատութիւնս թէպէտ այս բարձր ու վսեմ նպատակին յառաջ տանելու խիստ անյարմար գործիք մ'է, և միանգամայն իր տեսակին մէջ փոքրիկ ու անպիտան, աստուածային Հոգւոյն շնորհիւ Ս. Աւետարանի մէջ յիշուած մանանեխի հատին նման ըլլայ ուռճացեալ և զարգացեալ, ընդունելով մեղաւոր հոգիներն իր ստուերուն վրայ. զի ո՛չ եթէ դարձուածովք բանից կամ ճարտարութեամբ իմաստից կը շարժին մարդոց սրտեր ու դարձի կուգան, այլ ներշնչութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ, որ միայն ունի իշխանութիւն մեր հոգիներուն ու սրտերուն վրայ, և Նա միայն կարող է կառավարել եւ առաջնորդել մեզ դէպ ի փրկութեան ճանապարհը, ինչպէս ղեկավար մը իր նաւը դէպ ի նաւահանգիստ։

Ուստի սիրելի՛ ընթերցող, եթէ կը փափաքիս, որ այս գիրքը ճշմարտապէս առաջնորդ մը ըլլայ քեզի փրկութեան ճամբուն մէջ, առաջ Ս. Հոգւոյն առաջնորդութիւնը խնդրէ· ապա թէ ո՛չ, չէ թէ միայն ասիկայ, այլ տակաւին ասոր նման ուրիշ հազարաւորներ ալ կարդաս, կամ խրատներ ու քարոզներ լսես, դար-

ձեալ օգուտ մը պիտի չ՚կրնաս քաղել։ Որովհետեւ ինչպէս սերմերը միայն հողին մէջ ցանուելով մը չեն կարող բուսնիլ, այլ պէտք ունին երկնից անձրեւներուն ու արեւուն տաքութեան, այնպէս ալ մեր սրտերուն մէջ ցանուած առաքինութեան սերմերը չեն բուսնիր ու պտղաբեր ըլլար, մինչեւ որ Հոգւոյն Սրբոյ օրհնութեանց անձրեւները չ՚լեցուին ու շնորհաց արեւն ալ չ՚ծագէ անոնց վրայ։

ԳԱԲՐԻԷԼ ՔԱՀԱՆԱՅ

Գ. ՏԷՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Սեպտեմբեր 1891
ի Կիւրլէ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՄԵՌՆԱԼ ՀԱՒԱՏՔ

Դժոխքն ու իր յաւիտենական տանջանքները՝ թէև մեղաց պատիժ սահմանուած ըլլալուն հաւատալ կը կարծէ մեղաւորը, բայց այս հաւատք ո՛չ ինչ ընդհատ քան զանհաւատութիւն, ճշմարիտ հաւատքին ստուերն անգամ չէ. որովհետեւ ճշմարիտ հաւատք ունենալ ու մեղաց ճամբայներու մէջ շարունակել, իրարու հակառակ են. այսպիսի ընթացքի մէջ գտնուող մէկը կամ հաւատքը կորսնցուցած ըլլալու է կամ խելքը։ Բայց կ՚ըսէ անզեղջ մեղաւորը. «Ես թէպէտ և Աստուծոյ օրինաց հակառակ ճամբայներու մէջ կը գտնուիմ, բայց հաւատոյ մասին թերութիւն մը չունիմ. որովհետեւ կը հաւատամ մեռելոց յարութեան, դատաստանին, արքայութեան, դժոխոց և այլն հաւատալեաց նկատմամբ Ս. Գրոց յայտնած ամեն ճշմարտութեանց, գոնէ անհաւատութեան մեղքը չեմ յաւելցուցած իմ ուրիշ մեղքերուս վրայ»։ Դուն զքեզ ճշմարիտ հաւատացեա՞լ կը կարծես ո՛վ մեղաւոր, բայց քու գործքերդ կը վկայեն քեզի համար թէ դուն կամ անհաւատ ես կամ յիմար։ Կ՚ուզե՞ս այդպիսի մէկը ըլլալդ փորձով ալ իմանալ. ուշ դիր ուրեմն հետագայ ըսելիքներուս։ Եթէ տեսնէիր բոլորտիքդ խիստ շատ մարդիկ՝ որոց աչքերը փորուած՝ խաւարի մէջ կը խարխափին, և ասոնց այսպիսի թշուառութեանց մատնուելնուն պատճառը իմանալ ուզած ատենդ, քեզի պատասխան տըրուեր թէ, գիտնա՛ս որ ասոնք յայրատ աչօք օտար գեղեցկութիւններ նկատողներն են, որոց պատիժ սահմանուած է

անմիջապէս երկու աչքերնին մէկտեղ փորել. և այսպէս գիտնայիր ու հաւատայիր թէ՝ նմանօրինակ յանցանքի մը մէջ գտնուած ժամանակդ՝ քեզի ալ նոյն բանը պիտի պատահի. կը համարձակէի՞ր ըսելու թէ՝ հոգ չէ, ես անգամ մը ուզած առարկայս նկատեմ, անկէց վերջը թող աչքերս փորուին, ու մինչև կենացս վերջին վայրկեանը կոյր մնամ»․ Ի հարկէ․ — «Ո՛չ»․ պիտի պատասխանես։ Որովհետև եթէ խելք ունիս, այս մեղքին երեսէն վայելելու հաճոյքդ՝ կրելիք պատիժիդ հետ կը բաղդատես, և հետեւաբար աչքերուդ վըրայ վերջին ծայր հսկողութիւն կ'ընես. ահա՛ ասոր կ'ըսեն հաւատալ, որ միշտ իր պտուղներէն կամ արդիւնքներէն յայտնի կ'ըլլայ։

Նոյնպէս եթէ տեսնէիր ուրիշ կարգ մը մարդիկներ, որոց լեզուները արմատին վրայէն քաշած փրցուցած են և պատճառը հարցուցած ժամանակդ քեզի պատասխան տրուէր թէ՝ ասոնք են ստախօսներ, բամբասողներ, անիծողներ, հայհոյիչներ, լրտեսողներ և այլն. որովհետև այս յանցանքներէն մէկ հատն անգամ գործողներուն պատիժը ա՛յս է, և դուն եթէ հաւատայիր ճշմարտապէս՝ որ այս յանցանքներէն մէկը գործած ժամանակդ քեզի ալ նոյն բանը պիտի պատահի, կրնայի՞ր ըսել թէ «Թո՛ղ անգամ մը ես ուզած սուտս խօսիմ, կամ չուզած մարդս բամբասեմ, կամ անիծեմ կամ հայհոյեմ, հոգ չէ թէ՝ անկէց վերջը լեզուս արմատէն փրցուէր և ես ալ մինչև մահուան օրս համրութեան ենթարկուէր եմ»։ Այսպէս չէիր մտածեր ու գործեր, այլ ընդհակառակն մինչև օրինաւոր խօսքերն անգամ խօսիլ պիտի վախնայիր, կասկածելով թէ՝ մի՛ գուցէ առանց քու կամքիդ արգիլեալ խօսք մը ելլէ բերնէդ։ Այսպէս իմացի՛ր՝ թէ մտքով և թէ՛ ուրիշ զգայարանաց միջնորդութեամբ գործուած մեղքերուն նկատմամբ ալ, որոնց համար եթէ անմիջական պատիժներ կենալն գիտնաս ու հաւատաս, ի հարկէ զգոյշ կը կենաս բոլորովին։ Ահա՛ ճշմարիտ հաւատ-

քը․ ա՛յս է և իմաստութեան ճամբայն ալ։ Վերոյիշեալ օրինակներն ճշմարիտ համարելով, երբ մարդ մը նոյն պատիժներէն մէկուն մէջ ինկած տեսնեմք, պիտի հետեւցունեմք թէ՝ այս մարդը կամ գալու պատիժին չէր հաւատար, կամ յիմար մէկն էր, որ ըսածը ըրածը չէր գիտեր։ Արդ՝ ո՛վ մեղաւոր, դուն որ «Ես հաւատք ունիմ և Աստուծմէ յայտնուած ամեն ճշմարտութիւններուն կը հաւատամ.» կ'ըսես, ի՞նչպէս կը համարձակիս ուրեմն գործել համարձակ այն ամեն մեղքերն՝ որոց համար պատիժներ սպառնացեալ են անսուտ Աստուծմէն «Ի լճին այրեցելոյ հրով և ծծմբով» և «Ուր որդն ո՛չ մեռանի և հուրն ո՛չ շիջանի», և ուր դատապարտելոց համար յաւիտեան ո՛չ մխիթարութիւն պիտի գտնուի, և ո՛չ ալ փրկութեան յոյս. ի՛նչ դառն և սոսկալի վիճակ է այս։

Հիմակ, ի՞նչպէս կարելի է ո՛վ մեղաւոր բարեկամս այս ամեն բաները գիտնալ ու հաւատալ, և դժոխքի չդատապարտուելու համար ամենևին զգուշութիւն մը չընել. այլ մանաւանդ թէ ամենայն անհոգութեամբ և անտարբերութեամբ ինքզինքդ հոն նետելու պատրաստել, մինչդեռ դըժոխքէն շատ թեթև պատիժներու համար զգուշութիւն կ'ընէիր, և մարմնոյդ անվայել հաճոյքներէն ետ կը կենայիր. ուրեմն իրաւունք չունի՞մ քեզի ըսելու թէ՝ դուն կամ հաւատքդ կորսնցուցած ես կամ խելքդ։ Նոյնպէս, եթէ Աստուծոյ հրամանաւն առնէր զքեզ հրեշտակ մը և տանէր դժոխոց անդունդին բերանը, ուր տեսնէիր աչքովդ այն չըմարող կրակին բոցերն ու անոնց մէջ ձգուած մեղաւորները, լսէիր անոնց յուսահատական ճիչերն ու ակռայներնուն կճրտոցը, և հրեշտակը դառնայր նոյն վայրկեանին քեզի ըսեր. «Ետ կեցիր այս ինչ կամ այն ինչ մեղքերէդ, եթէ ո՛չ հիմակ քեզ հոս պիտի ձգեմ». ի՞նչ կ'ըսէիր կամ ի՞նչպէս կը վարուէիր արդեօք նոյն կէտին. մինակ այս սոսկալի տեսարանը տեսնելուդ վրայ մազերդ չէի՞ն փշաքաղեր, մահուան քրտինքներուն պաղ պաղ կաթիլներն չէի՞ն սկսեր

հօսիլ բոլոր մարմինէդ. սիրտդ ու հոգիդ սարսափով լեցուած, գլուխդ խելք կը մնա՞ր արդեօք։ Բայց դուն կրնա՞ս պնդել ո՛վ մեղաւոր, թէ ո՛չ, ես այդ վիճակին մէջ չէի իյնար երբէք. այլ աւելի պիտի ընտրէի ըսել հրեշտակին, «Նետէ՛ զիս այդ յաւիտենականութեան անելանելի անդունդը. թո՛ղ ինձ երթալ և բնակիլ այդ խաւարին ու կրակներուն մէջ. աւելի սիրով յանձն կ՚առնում այդ պատիժները՝ քան թէ մարմնոյս հաճոյքներուն մէկէն ետ կենալ.» — «Ո՛չ, կը պատասխանես. այդ կարելի բան չէ». բայց դուն հաւատք ունէիր, գիտէիր ու կը հաւատայիր այս բաներուն, և ի՞նչպէս կը համարձակիս ուրեմն քալել տակաւին մեղաց ու անօրէնութեան ճամբաներուն մէջ։ Ահա՛, ասոր կ՚ըսեն մեռեալ հաւատք. ո՞չ ապաքէն մեռելն ալ ունի աչք, բերան, ականջ և այլն զգայարանքները, զորս արտաքին երեւոյթով չես կարող զանազանել կենդանիին զգայարանքներէն. բայց նա չէ կարող տեսնել, խօսիլ, լսել կամ շարժիլ. որովհետեւ կենդանութիւն տուող հոգին բաժնուած է մարմինէն։ Այսպէս ալ դուն՝ թէպէտ հաւատք մը ունիս, բայց նա՝ ճշմարիտ հաւատքին առ երեւոյթ պատկերն է. որովհետեւ ճշմարիտ հաւատքը միշտ կենդանութիւն մը կուտայ հաւատացեալին ուղղելու և շարժելու իր ընթացքը դէպ ի առ Աստուած, մինչդեռ դուն բոլորովին անշարժ ու կարկամեալ մնացած ես նոյն ճամբուն մէջ. այսպէս թէպէտ մարմնով կենդանի, բայց հոգւով ու հաւատքով մեռեալ ես. այսպէս ճշմարիտ կամ կենդանի հաւատքը միշտ իր գործքերէն կը ճանչցուի. անոր համար վճռած է սրբազան Առաքեալն Պօղոս թէ՝ «Հաւատք առանց գործոց մեռեալ են»։ Հիմակ սիրելի՛ս, քանի որ հաստատուեցաւ թէ՝ դուն ո՛չ եթէ թեթեւ կամ ծանր հիւանդութենէ մը վարակեալ ես, այլ արդէն մեռեալ ես Աստուծոյ համար. տակաւին պիտի մնա՞ս կամ կ՚ուզե՞ս մնալ այդ մեռելութեան վիճակին մէջ. մի՛ պատճառանքներ յառաջ բերեր, ուրեմն «Արդ հո-

տեալ իցէ, քանզի չորեքօրեայ է». ըսելով. որովհետեւ Աստուծոյ գթութիւնն անբաւ, կարողութիւնն ալ անչափ է. առաջինով պիտի ողորմի, երկրորդովն ալ պիտի կենագործէ։ Արի՛ ուրեմն. այս հաւատքով ձեռք ա՛ռ Աստուծոյ ողորմութեան դուռը. և զատուելով անօրէնութեան ճամբաներէն, սկսէ շարժել ու ընթացքդ ուղղել դէպ ի առ Աստուած. «Զի նա իսկ է յարութիւն և կեանք»։ Սակայն շատ անգամ կը պատահի, որ մեղաւորն այս տեսակ ազդարարութեանց անլսող կը գտնուի. որովհետեւ իրեն համար ապահովութեան աշտարակներ շինած է նա, որոց մէջ ապաստանած է սուտ յոյսերով, որպէս զի խղճմտանքը հանդարտելով խաղաղութեան մէջ ապրի. մինչեւ որ անոր այս յուսոյ աշտարակները չկործանին, անկարելի է փրկութեան ճամբայն մտնել։

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՄԵՂԱՒՈՐԻՆ ՍՈՒՏ ՅՈՅՍԵՐԸ

Մեղաւորին ապահովութեան պատճառները շատ են. որոց առաջինն ա՛յս է, որ շնորհաց լոյսը տակաւին անոր սրտին մէջ ծագած չըլլալով, հոգին բոլորովին խաւարի մէջ կ՚ապրի, և չէ կարող տեսնել իւր մահացու վէրքերն ու հիւանդութիւնները, որով ինքզինքն առողջ համարելով չ՚ըզգար իւր ցաւերը. եւ այսպէս բոլորովին ապահովութեան մէջ կը կարծէ իւր անձը, նման այն հիւանդին, որ մահամերձ վայրկենին զգայարանաց թմրելուն պատճառաւ չզգար այլեւս իւր ցաւերը, որուն վիճակն երբ հարցուի. «Ցաւերս դադրեցան, կը պատասխանէ. հիմակ հանգիստ եմ, և քիչ ժամանակէն ալ յոյս ունիմ ոտք ելլելու»։ Եւ ճիշտ ինքզինքն

ապաշխարութեան ու առողջանալու վիճակին մէջ կարծած ժամանակ, մահն կը հասնի և կը գողթէ յաւիտենականութեան աշխարհը· Նոյն բանը պիտի պատահի քեզի ալ ո՛վ մեղսակից բարեկամս, և քու այս ցաւալի վիճակիդ ուրիշ դարման չ'կայ. մինչև որ Աստուծոյ շնորհաց լոյսը սրտիդ մէջ ծագելով, չ'տեսնես որոշ կերպով քու մահացու վէրքերդ ու հիւանդութիւններդ, որովհետեւ ինքզինքն առողջ կարծող մէկու մը չէ կարելի բժշկութեան եւ դարմանի ետեւէ ըլլալ։ Ուստի քանի որ հոգւոյդ փրկութեանը կը փափաքիս եւ կ'ուզես քու անձդ գալու բարկութենէն ազատել, առաջին գործդ թող ըլլայ իյնալ Աստուծոյ առջև և խնդրել թախանձանօք իր շնորհաց լոյսը՝ ըսելով Դաւիթ սրբազան մարգարէին նման· «Լոյս տուր Տէ՛ր, աչաց իմոց, զի մի երբեք ննջեցից ի մահ»։ Աղաչէ՛, պաղատէ՛, թախանձէ՛ գիշեր ցերեկ, մինչեւ զգաս հոգւոյդ մէջ այս երկնային լուսոյ ծագումը, որ գիշերուան մութին մէջ յանկարծ ծագող լուսոյ նման կը ծագէ, որով մաքիդ խաւարը փարատելով կըզգաս ու կ'ըմբռնես քու մեղաւոր ու դատապարտութեան արժանի վիճակդ· եւ այս բանս քեզի աղաղակել պիտի տայ. «Ո՞ւր երթամ հիմակ, ի՞նչ ընեմ»· ահա՛ այս է փրկութեան ճամբուն մէջ առաջին քայլը։ Մեղաւորին ապաշխարութեան երկրորդ պատճառը՝ իւր մեղքերը յոյժ ներելի և թեթեւ կարծելն է, այնքան թեթև, որ Աստուած զանոնք բանի տեղ չդնելով զինքն անշուշտ պիտի չ'զրկէ երկինքի փառքէն. բայց մեղաց դատապարտութեան նկատմամբ Քրիստոսի բերնէն ելած վճիռներն ո՞րչափ հակառակ են մեղաւորին այս սուտ ապաշխարութեան, եթէ «Ընդ ամենայն դատարկ բանի զոր խօսիցին մարդիկ, համարս տալոց են»· ո՛րպիսի հաշիւներ տալ հարկ պիտի ըլլայ մեր բերնէն ելած ամեն գարշելի խօսքերուն համար։ «Որ բարկանայ եղբօր իւրում տարապարտուց, պարտաւոր լիցի դատաստանի». ըսուած է· մեր բարկասիրտ, ոխակալ և վրէժխնդիր սրտերուն համար

ի՞նչ երեսով իր դատաստանին առջեւ պիտի ելլենք արդեօք։ Եթէ ըսուած է. «Որ ասիցէ ցեղբայր իւր մորոս, պարտաւոր լիցի ի գեհեն հրոյն»· քա՞նի գեհեաններու արժանի ենք արդեօք, մեր բերնէն ելած ամեն նախատալից խօսքերուն համար։ Եթէ ըսուած է. «Որ ատեայ զեղբայր իւր, մարդասպան է». ուրեմն ո՞րպիսի մարդասպաններ եղած ենք Աստուծոյ առջև մեր ընկերներուն դէմ ունեցած ատելութիւններնուս ու նախանձնուս համար։ Եթէ ըսուած է. «Որ հայեցի ի կին մարդ առ ի ցանկանալոյ նմա, անդէն շնացաւ ընդ նմա ի սրտի իւրում»· ուրեմն ո՞րպիսի շնացողներ եղած ենք Աստուծոյ առջև՝ մեր ամէն գարշելի խորհուրդներովը, խօսքերովն ու գործքերովը։ Հարկ չ'կայ Ս. Գիրքէն ուրիշ վկայութիններ ալ աւելցունել՝ հաստատելու համար թէ՝ մեր թեթև ու ներելի կարծած մեղքերն Աստուծոյ առջեւ դատապարտութեան արժանի մեղքեր են· ուստի մեղքերնուս ծանրութիւնը չափելու համար չէ թէ մեր՝ այլ Աստուծոյ կշիռքը պէտք է գործածենք։

Մեղաւորին ապաշխարութեան երրորդ պատճառն ալ՝ իր արդարութեան վրայ ունեցած վստահութիւնն է, որով իւր բռնած պահքերուն, ծոմերուն, աղօթքներուն, ողորմութիւններուն եւ բարեգործութիւններուն ապաւինելով, երկինքն իբրեւ վարձք ընդունել կը յուսայ· չ'գիտնալով մեր արդարութեանց նկատմամբ մարգարէին բերնով Աստուծոյ տուած վճիռը թէ՝ «Ամենայն արդարութիւն ձեր իբրեւ զհանդերձս ապականաց». եւ թէ «Ոչ ոք է որ առնէ զբարի եւ չէ ոք մինչեւ ի մի»։ Մեղաւորին այս եւ վերոյիշեալ սխալմունքը Ս. Գիրքով միայն կարելի է ուղղել, զոր պէտք է ընթեռնուլ և ուսանիլ հանապազ իր իմաստներուն աղէկ հմուտ ըլլալու համար, որովհետեւ նա փորձաքար մի է ճշմարիտն ու կեղծը իրարմէ զատելու· օրինակի համար դուն քիչ մը կարմիրի վրայ դոյն ունենալուդ պատճառաւ՝ ինքզինքդ ոսկի կը կարծես, բայց եթէ անգամ մը փորձուե-

լու համար զարնուիս այն փորձաքարին, և ահա՛ ոսկի կարծեցեալդ պղինձ պիտի ելլես. եւ այն ատեն քու անձիդ արդարացման նկատմամբ զգացումներդ շատ պիտի փոխուին, այնպէս որ լոյս կարծածդ խաւար, ու սուրբ կարծածդ պիղծ պիտի երեւայ։ Երանի՜ անոր՝ որ այժմէն արթննալով՝ իւր այս սխալմունքներուն դարմանը կը հոգայ. քանզի յետ մահուան չիք դարման։

Չորրորդ պատճառ ապահովութեան մեղաւորին՝ յոյսը միայն Աստուծոյ վրայ դնելն է, որով կը խորհի նա թէ՝ Աստուած ողորմած ըլլալով չ'կորսնցունէր անշուշտ զինքը, ինչպէս հայր մը չանցնիր իրեն զաւակէն. բայց իմաստուն վարդապետ մը ըսածին համեմատ «Աստուծոյ ողորմութիւնն աւելի մարդ դատապարտած է դժոխքը՝ քան թէ իւր արդարութիւնը». ըսել կուզէ թէ՝ ի՞նչպէս շատ մարդիկ առանց իրենց անձերը ուղղելու եւ Աստուծոյ կամաց համեմատ քաղաքավարելու, միայն Աստուծոյ վրայ յոյսերնին դընելով անյոյս կորսուեցան, մինչդեռ խիստ շատեր Աստուծոյ արդարութենէն վախնալով փրկութեան արժանի եղան։

Մեղաւորին ապահովութեան հինգերորդ և վերջին պատճառն է՝ մահուան վայրկեաններուն կամ կենաց վերջին օրերուն մէջ զղջումի գալով փրկութիւն գտնելու յոյսը. բայց ո՛վ սիրելի մեղսակից բարեկամս, քու այդ յոյսդ նաւաբեկութեան ժամանակ իր անձին փրկութեան համար նաւուն խարսխին փարող յիմարին ըրածէն տարբերութիւն մը չունի. եւ այս ըսածիս ճշմարտութեան համոզուելու համար առաջ ինծի ըսէ թէ՝ արդեօք Աստուած ինչ կերպ մահով մեռնելդ յայտնա՞ծ է քեզի. — «Ոչ». պիտի պատասխանես ի հարկէ։ Եւ չե՞ս գիտեր՝ որ այնպիսի հիւանդութիւններ կան, որ մարդ տակաւին իրեն հիւանդ ըլլալը չ'գիտցած, ինքզինքն յաւիտենականութեան աշխարհը կը գտնէ. կան հիւանդութիւններ՝ որ սաստիկ կը տանջեն, եւ այն ատեն հիւանդին աչքին իր ցաւերէն զատ ուրիշ բան չերեւար. եթէ խոստովա-

նանք եւ զղջում մ'ալ ընելու ըլլայ նէ, իրեն պէս հիւանդ և տկար կ'ըլլայ։ Նոյնպէս ծերութեան ժամանակին թողուլ դարձի գալն, վերոյիշեալ յիմարին գործն է դարձեալ. չե՞ս լսած երկայն տարիներ ապրելու յուսով իր անձին բարիքներ խոստացող մեծատան ի՛նչ պատասխան տրուեցաւ. «Անմիտ յայսմ գիշերի զոգիդ ի քէն ի բաց պահանջեսցեն»։ Սակայն համարինք թէ՝ դուն շատ պիտի ապրիս ու երթաս գտնես ծերութեան հասակը, ուր միտքդ դրած ես զղջումի գալ ու նոր կեանք մը սկսել, բայց չե՞ս գիտեր որ՝ այն ատեն կեանքդ վերջանալու մօտ է. մեռնելու ժամանակդ ապրի՞լ կ'ուզես։ Աստուծոյ կամաց համաձայն զղջումի գալը՝ մեղքերէն զզուիլ ու զանոնք թողուլն է. բայց այն ատեն չէ թէ դուն մեղքերէն՝ այլ մեղքերը քեզմէ կը զզուին, չէ թէ դուն մեղքերը, այլ մեղքերն զքեզ կը թողուն. դուն պիտի նմանիս յայնժամ այն ծերացեալ եւ ժանիքները թափած գայլուն, որ հովիւին հետ պայման դնել կ'ուզէր օրական դոյզն ինչ ռոճիկ կապել իրեն՝ խոստանալով այլ եւս չարիք չ'գործել ոչխարներուն. բայց պատասխանեց հովիւն իմաստուն. «Աղէ՜, բարեկա՛մ, ի՞նչու քանի որ ուժդ տեղն էր, ու ժանիքներդ ալ ողջ էին այդպիսի պայմաններ միտքդ չինկան»։ Դարձեալ՝ քու ընթացքդ կը նմանի ծոյլ ճանապարհորդի մը, որ տասներկու ժամ երկայնութիւն ունեցող ճամբայ մը երթալու համար, փոխանակ առաւօտեան ժամը մէկին ճանապարհ ելլելու, երրորդ կամ վեցերորդ եւ իններորդ ժամերուն ալ չ'սկսելով տակաւին իրեն ճանապարհորդութիւնը, ժամը տասն եւ մէկին՝ երբ արեւը մարը մտնելու ժամ մը միայն մնացած էր, ճամբայ ելաւ. տարակոյս չկայ՝ որ այս մարդը ժամանակին իր տեղը հասնելու կարող պիտի չըլլայ, այլ գիշերուան մութին պիտի մնայ։ Այսպէս եւ դու ո՛վ մեղաւոր, որ կենացդ արեւը մարը մտնելուն ճամբայ կ'ելլես, ի հարկէ շնորհաց եւ արդարութեան սահմանները հասնելու կարող պիտի չըլլաս, ուր

համնելու համար պէտք էր աւելի կանուխէն ճամբայ ելլել. որովհետեւ ինչպէս մարդ մը չ'կրնար ըլլալ յանկարծ յոռեգոյն, նոյնպէս չ'կրնար ըլլալ յանկարծ լաւագոյն։ Դուն կը նմանիս դարձեալ այն ճանապարհորդին, որ իր նպատակ դրած տեղւոյն հակառակ կողմը կը ճանապարհորդէ գիտամամբ կամ սխալմամբ. յայտնի է թէ ի սկզբան դիւրին պիտի ըլլայ ետ դառնալ, ու կրկին իր նպատակն եղող տեղւոյն ճամբայն ուղղել ոտից քայլերը, քանի որ ուղիղ ճամբէն տակաւին շատ չէ հեռացած. բայց եթէ քիչ մը աւելի եւս յառաջանալու ըլլայ այն սխալ ճամբուն մէջ, նոյն համեմատութեամբ կ'աւելնայ նաեւ ետ դառնալու դժուարութիւնը։ Այս օրինակը համեմատէ հիմակ քու բռնած ընթացքիդ հետ, և ի՞նչ ճիշդ նմանութիւն մը պիտի գտնես, վասըն զի եթէ կենացդ ճանապարհորդութեան սկիզբները այսինքն մանկութեանդ օրերուն մէջ՝ քու բռնած սխալ ճամբէդ յետս դառնալ յօժարէիր, տակաւին քիչ ճամբայ առած ըլլալուդ՝ աւելի դիւրին պիտի ըլլար քեզի այս բանը ընել։ Բայց դուն քու կենացդ բոլոր օրերուն նոյն սխալ ճամբուն մէջ որչափ որ յառաջացար, ի հարկէ ուղիղ ճամբէն ալ նոյնքան հեռացար. ի՞նչպէս կը յուսաս ուրեմն կենացդ վերջին վայրկեաններուն ուղիղ ճամբէն այսքան երկայն ասպարէզներով անջրպետեալ միջոցը շուտով կարել ու ետ դառնալ, երթալ զայն գտնել, մինչդեռ օր և ժամանակ չէ մնացած։ Ո՜հ, եթէ քու յուսոյդ հիմունքը տակաւին այսպիսի աւազներու վրայ դրած ես, իմացի՛ր, որ մօտ է կործանումդ. և այս կործանումը պիտի ըլլայ ըստ բանի Տեառն՝ մեծ յոյժ, զի մեծ է մարդ, մեծ է հոգին, մեծ և անսահման է յաւիտենականութիւն։

ԳԼՈՒԽ Գ.

«ԱՀԻՒ ԵՒ ԴՈՂՈՒԹԵԱՄԲ ԶՓՐԿՈՒԹԻՒՆ ԱՆՁԱՆՑ ԳՈՐԾԵՑՈՒՔ»

Իրաւ որ մարդոց խիստ շատերուն՝ իրենք զիրենք բոլորովին ապահովութեան մէջ կարծելով, ատանկ անհոգ և անտարբեր կեանք մը վարելնին շատ զարմանալի է, մանաւանդ երբ մինչև իրենց վերջին շունչը, նոյն անտարբերութեան մէջ կը գտնուին, որ մարդուս տարակուսիլ կուտայ թէ՝ յիրաւի ասոնք բանական կենդանեաց կարգի՞ն կը վերաբերին, և չե՞ն գիտեր արդեօք որ, իրենց համար ալ կայ յարութիւն, դատաստան, հատուցում և յաւիտենականութիւն. բայց երբէք մտածմունք կամ հոգ մը չունին հանդերձեալ կենաց մէջ իրենց ունենալիք վիճակին նկատմամբ, մինչդեռ Ս. Գիրքը ամէն բանէն աւելի մեր փրկութեան մասին ապահովութեան նշաններ քիչ ցուցնելով, ամէն բանէն աւելի ասոր վրայ մտածելու և հոգ ընելու պատճառներ ունինք։ Դժոխքն ու յաւիտենականութիւնը այնպիսի վիճակ մը ունին, որ եթէ Աստուած հրեշտակի կամ մարգարէի մը բերնով յայտնած ըլլար թէ՝ աշխարհի հազար միլիոն ժողովուրդին մէջէն մինակ մէկ մարդ մը հոն պիտի երթայ ու դատապարտուի, դարձեալ մեզի համար մեծ հոգ ու ցաւ ընելու պատճառ մի էր այս բանը, որ մի՛ գուցէ ես ըլլամ այն մէկ հատիկ դատապարտելին։ Բայց եթէ ըսուած ըլլար թէ՝ այսքան բազմութեան մէջէն երկուք կամ երեք կամ չորս մարդիկներ պիտի դատապարտուին, այս դատապարտելոց թուոյն համեմատութեամբ ի հարկէ աւելի մեծ պիտի ըլլար մեր ցաւն ու հոգը. բայց ի՞նչ կ'ըսեմ երկուք

կամ երեք կամ չորս, հարիւր, հազար, տասն հազար, հարիւր հազար, միլիօն, թերեւս մարդոց բազմութեան կէ՞սը, կամ կէսէն աւելի՞ն.— ո՛չ, յառաջ գնա՛ տակաւին։ Սողոմոն՝ որուն ժամանակի մարդիկ թերեւս հիմակուան մարդիկներէն աւելի միամիտ ու բարեպաշտ հաւատացեալներ էին, անոնց համար կը վկայէ թէ «Այր մի ի հազարաց գտի». այսինքն թէ հազար մարդոց մէջէն ինը հարիւր իննսուն և ինը պիտի թողուին ի դժոխս, և անոնց մէջէն միայն մէկ հատը պիտի առնուի արքայութեան փառքը ժառանգելու համար. ո՞չ ապաքէն այս ահաւելի ճշմարտութիւնը հաստատեց և Տեառն մերոյ անսուտ բերանը «Կանչուածները շատ ու ընտրուածները քիչ են», ըսելով. եւ դարձեալ թէ «Նեղ է դէպ ի կեանքը տանող ճամբայն, և քիչերն են որ կը մտնեն հոն». մինչդեռ դէպ ի կորուստ տանող ճամբայն ընդարձակ ըլլալով շատերը մտած են հոն, յորում կը քալեն համարձակութեամբ, որուն ծայրը դէպ 'ի դժոխոց բերանը կը հասնի։ Քրիստոսի այս խօսքը ո՛չ միայն իր ժամանակի մարդոց կը վերաբերէր, այլ նաև ապագայ դարու մարդոց ունենալիք ընթացքին և բռնելիք ճամբաններուն նկատմամբ ալ մարգարէութիւն մի էր։ Այս մարգարէութիւնը ասկէց հազար ութը հարիւր իննսուն տարի յառաջ ըսուած է, և այսքան անցեալ դարերուն մէջ կատարուելէն յետոյ, բուն իսկ այս ժամուս և այս վայրկենիս մեզնէ շատերուն վրայ ալ կը կատարուի, և աւելի ցաւալին հոս է որ՝ կը լսենք ամէն ժամանակ այս մեծ ճշմարտութիւնը, թերեւս դատապարտելոց մեծ բազմութիւնն ալ հաշուոյ տակ ձգելով կը զարմանանք անոնց շատութեանը վրայ. բայց առանց անդրադառնալու եւ խորհելու անգամ մը մեր վրայ թէ՝ մենք արդեօք սակաւաւոր փրկելո՞ց՝ չէ նէ բազմաթիւ դատապարտելոց կը վերաբերինք. եւ մեր այս անտարբերութիւնն ու անհոգութիւնը կը վկայէ ու կը հաստատէ թէ՝ բուն իսկ մեր ականջներուն լսողութեան տակ, աչքերնուս

տեսութեան առջև, հոգիին ու մարմինին գիտակցութեամբը՝ կը թողումք որ Քրիստոսի մարգարէութիւնը ամեն վայրկեան մեր վրայ կատարուի. զոր փորձելը շատ դիւրին է, եթէ ուղիղ և անաչառ քննութիւն մը կատարելու ըլլանք։ Վեր վերցուր անգամ մը գլուխդ ու տես աչքերուդ առջև ահագին հեղեղ մը մարդկութեան, ի՞նչպէս կը շարժին անդադար, կ'աշխատին գիշեր ու ցորեկ, կ'առնեն ու կուտան կէտ նպատակի ունենալով միայն իրենց անձին շահը՝ պատիւն ու հանգստութիւնը. ահա՛ քեզի ընդարձակ ճամբուն մէջ ահագին բազմութիւն մը որոնք դէպ ի յաւիտենական կորուստը կը դիմեն։ Իսկ ասոր հակառակ կը տեսնես միւս կողմը սակաւաւոր մարդոց կարգ մը՝ խիստ ցանցառ. ասոնց դրսի կերպարանքն անգամ կը տարբերի միւսներէն. գլուխնին կախ, աչքերնին խոնարհած, դէմքերնին տխուր, ցած ձայնով կը խօսին, աւելի կը սիրեն առանձնութեան մէջ ապրիլ քան բազմութեան. աւելի կը սիրեն զրկանք կրելով վնասուիլ քան թէ մէկու մը հետ վէճ եւ կռիւ բանալ. եթէ պատահմամբ վէճի մը մէջ գտնուին ալ նէ, պարտութիւնը միշտ իրենց կողմն է. երբ յանցանքի կամ սխալմունքի մը մէջ իյնան, կը ճանչնան իրենց յանցանքը և խոնարհութեամբ կը խոստովանին ու ներում կը խնդրեն, և արտաքին բաներու խիստ քիչ ուշադրութիւն կուտան. իրենց գլխաւոր ջանքն ու հոգը միայն իրենց հոգիներուն փրկութեան վրայ է։ Ահա՛ այս և ասոնց նման ուրիշ նշաններով կը ճանչցուին այս սակաւաւոր կարգի անձինքը, որոնք աշխարհի մարդոց առջև անպատիւ ու արհամարհելի են. «Եթէ յաշխարհէ աստի էիք, աշխարհ զիւրն սիրէր արդեօք. բայց զի չէք յաշխարհէ, վասն այնորիկ ատեայ զձեզ աշխարհ». ըսաւ Տէրն մեր։

Հիմակ քննէ քու անձդ. «Արդեօք ես ո՞ր կարգին կը վերաբերիմ» ըսէ և քու խղճմտանքդ իսկոյն ճշմարտութիւնը քեզի պիտի յայտնէ. և այն ատեն պիտի հասկնաս քու ինչ

վիճակ ունենալը։ Ջրհեղեղին ժամանակի ջրահեղձ եղող միլիոնաւոր մարդոց բազմութեան մէջէն ութը անձինք միայն ազատեցան։ Սոդոմ Գոմորի կործանման ժամանակ Ղովտ ու իր երկու աղջիկներն միայն փրկուեցան։ Իսրայելացւոց Եգիպտոսէն ելած ժամանակնին քսան տարին լրացնող հազարաւոր բազմութեան մէջէն Յեսուն ու Քաղէբը միայն ժառանգեցին Աւետեաց երկիրը։ Այսքան հոգեւարք մեղաւորներուն մէջէն միայն աջակողմեան աւազակը փրկութիւն ժառանգեց. «Քանզի բազումք են կոչեցեալք և սակաւք են ընտրեալք»։ Ո՞րպիսի մեծ տարբերութիւն կորուսելոց ահագին բազմութեան և փրկելոց սակաւութեան մէջտեղ. և ինչպէս վերն յիշեցինք, եթէ այս համեմատութեամբ կորուսեալներն սակաւաթիւ, փրկեալներն ալ բազմաթիւ ըլլային, բայց և այնպէս մեզի խիստ մեծ հոգ ընելու և վախնալու պատճառ մը պիտի ունենայինք, թէ մի՛ գուցէ այդ կորստեան վիճակեալ սակաւաթիւ անձանց մէկն ալ ես ըլլամ. այնպէս որ մեզնէ ամեն մէկը միշտ ինքն իրեն հարցունելու հարկը պիտի զգար. «Մի՛թէ ե՞ս իցեմ. մի՛թէ ե՞ս իցեմ»։ Բայց հիմակ՝ որ նոյն իսկ Ս. Գրոց կամ Աստուծոյ վկայութեամբը փրկելոց և կորուսելոց մէջ եղած տարբերութիւնը յայտնի եղաւ, այս համեմատութեամբ է նաև մեր վստահութիւնն կամ ապահովութիւնն փրկութեան մասին, մինչդեռ Աստուծմէ մեզի յայտնուած ապահովութեան անգամ չէ արժան վստահիլ. որուն օրինակը շատ տեղ կը տեսնուի Ս. Գիրքին մէջ։ Ո՞չ ապաքէն Քրիստոս Տէրը տասն եւ երկու Առաքեալներուն ալ յայտնեց թէ՝ իրենց անունները երկինքը կենաց դպրութեան մէջ գրուած են. եւ թէ դատաստանին օրը տասներկու աթոռներու վրայ պիտի նստին Իսրայէլի տասներկու ցեղը դատելու համար. այս խոստումնին Իսկարիովտացի Յուդային ալ կը վերաբերէր, բայց նա յարաչար կորսուեցաւ ու դատապարտութեան որդի եղաւ։

Ինչպէս Քրիստոս Տէրը Պօղոս Առաքեալին ցոյց տուած էր այս տեսակ ապահովութիւններ, «Անօթ ընտրութեան» կոչելով զայն. նաև տակաւին մարմնոյ մէջ եղած ժամանակն իսկ, երրորդ երկինքը յափշտակելով զայն և իր վայելելիք փառաց առ հաւատչեայն ցուցնելով անոր. բայց ինքը Առաքեալը երբէք չվստահիր այս նշաններուն, և տակաւին մեծ երկիւղի մէջ է իր փրկութեան նկատմամբ. «Ճնշեմ զանձըն իմ, կ'ըսէ, զի մի գուցէ որ այլոցն քարոզեցի, ես ինքնս անպիտան գտանիցիմ»։ Այսպէս՝ իրենց անձին փրկութեան համար Աստուծմէ յայտնութիւն ընդունող սուրբերն անգամ, որ միշտ երկիւղի և անվստահութեան մէջ ըլլալով, գիշեր ու ցորեկ իրենց անձին փրկութեան համար կաշխատէին. ի՞նչ կը նշանակէ արդեօք մեր այս մասին ունեցած անհոգութիւննիս ու անտարբերութիւննիս. որ եթէ նոյն ինքն Աստուած մեզի յայտնած ու ըսած ըլլար թէ՝ երկինքը դքեզ իմ փառքերուս ժառանգորդ պիտի ընեմ, դարձեալ չէր վայլեր ու դատապարտելի պիտի ըլլար մեր այս աստիճան անըզգայութիւնը. ո՞ւր մնաց որ մենք Աստուծմէ այսպիսի յայտնութիւն մը չունենալնէս զատ, դատապարտութիւնը աւելի մօտ ցցուցած է մեզի քան թէ փրկութիւնը. դատապարտութիւննիս յայտ դիւրին և աւելի հաւանական ցըցուցած է քան թէ փրկութիւնը։ Թող ըլլայ որ նոյն իսկ Աստուծոյ կամքին համեմատ փրկութեան ճամբուն մէջ ըլլանք, բայց և այնպէս վտանգէ ազատ չենք, ինչպէս որ ծովով ճանապարհորդութիւն ընողները՝ մինչև որ ծովէն չը խալսելով, ցամաքին վրայ չհաստատուին, ապահովութեան մէջ չեն համարուիր. այսպէս ալ մենք քանի որ տակաւին մարմնոյ և աշխարհի մէջ կ'ապրինք, մինչեւ որ երկնային նաւահանգիստը չհասնինք, և մեր հոգիները այն երանութեան երկրին վրայ չ'հաստատուին, չըկա՛յ մեզի համար ապահովութիւն։ Վասնզի ինչպէս կը պատահի երբեմն, որ մարդ մը ծովուն վտանգներէն ազատելով, նաւահանգիստին

մօտեցած ժամանակ, երբ այլ ևս իր և ցամաքին մէջ տեղը քայլ մը միայն մնացած է, այս վերջին քայլն առնելու ատենըն իսկ՝ յանկարծ ոտքը կը սահի, և ծովն իյնալով կը խեղդուի· այսպէս ալ կրնայ ըլլալ որ մեր բոլոր կենաց ճանապարհորդութիւնը՝ Աստուծոյ կամաց համաձայն անցունելնէս վերջը, երկնից ու մեր մէջտեղը միայն քայլ մը մնացած վայրկենին իսկ՝ յանկարծ սահինք ու դժոխոյ անդունդը գլորինք, որուն օրինակները խիստ շատ կան տեսնուած:

Ահա՛ այսպէս քանի որ ամեն կողմանէ անստուգութեան մէջ կը ծփանք, և մահերնիս ալ դրան ետին կ'սպասէ, և դժոխքն ալ իր բերանը խիստ լայն բացած՝ զմեզ կըլլել կ'սպառնայ, արթուն կենանք ուրեմն. մեր աչքերուն քուն և իրաններուն հանգիստ չտանք, մինչև որ Յակոբայ Աստուծոյն փառաւոր յարկը գտնենք· «Ահիւ եւ դողութեամբ զփրկութիւն անձանց գործեսցուք»:

ԳԼՈՒԽ Դ.

ՄԵՂԱՒՈՐԻՆ ԵՐԵՐԵԱԼ ՎԻՃԱԿԸ

Բայց մեղաւորն միշտ այսպէս խստասրտութեան կամ անտարբերութեան մէջ չգտնուիր· կուգան կը պատահին երբեմն արթնութեան և զգաստութեան վայրկեաններ. օրինակի համար, դատաստանին, դժոխոց կամ յաւիտենականութեան վրայով քարոզ լսած կամ մտածական մը ըրած ժամանակ, իր ծանօթներէն մէկուն յանկարծամահ եղած ժամանակ, նոյնպէս երբ կը տեսնէ հարսնութեան քօղը տակաւին գլխէն վար չառած նորեկ հարսներու սրսկապանը՝ գերեզմանի փոխուած, կուսական ծաղիկներ՝ իրենց կոկոններուն մէջ թարշամած, առոյգ և գեղեցիկ երիտասարդներ՝ մահուան սուր մանգաղին ներքև տարաժամ խոնար-

հած: Շատ անգամ ներկայ կը գտնուի այսպիսեաց յուղարկաւորութեան հանդիսին· կը տեսնէ այն անշնչացեալ դիակին՝ դագաղին մէջէն ի գերեզման խոնարհիլը. նոյնպէս կը տեսնէ ու կը լսէ քահանային «Հող օրհնութեան իջցէ ի գերեզման մահու սորին». ըսելով, երեք ափ հող նետելը մեռեալ մարմնոյն վրայ, որով աշխարհի ու մեռելին մէջ յաւիտենական վարագոյր մը կը ձգէ, յետոյ՝ ուրիշներուն ալ հետզհետէ հողով զայն ծածկելը: Կը մտածէ հիմակ մեղաւորը թէ՝ ի՞նչպէս անոր ամեն յոյսերը՝ մարմինը հողերով ծածկուելուն ու աներևոյթ ըլլալուն նման՝ բոլորովին ոչինչ ու աներևոյթ եղան: Այս տխուր տեսարանին ազդեցութիւնը մինչև հոգւոյն խորը կը թափանցէ· հիմակ կ'սկսի կեանքին վրայ ուրիշ աչքով մը նայիլ· առաջ վարդ կը կարծէր զայն, հիմակ փուշ կերևայ աչքին· առաջ լոյս կը կարծէր, հիմակ խաւար կ'երևայ· «Այո՛, ճշմարիտ է եղեր Սողոմոնին խօսքը, կ'ըսէ, որովհետև «Ունայնութիւն ունայնութեանց, ամենայն ինչ ընդունայն է»· այս սուտ աշխարհին կապուիլն ու այսպիսի սնոտի յոյսեր տածելը բոլորովին յիմարութիւն է. ուրեմն ետ կենալով մինչև հիմակուան քալած չարութեան ճամբայներէս, ինքզինքս բոլորովին Աստուծոյ տամ այսուհետև»: Ահա՛ այսպիսի ուխտեր և առաջադրութիւններ ընել կ'սկսի· բայց մինչև ե՞րբ կը տևեն ասոնք, հազիւ թէ գերեզմանին դռնէն դուրս ելած է, և ահա՛ հովերուն առջև եկած ամպերուն նման քիչ քիչ աներևոյթ ըլլալ կ'սկսին իր սրտին մէջէն այս ամեն փափաքները, մինչև որ բոլորովին կը մոռնայ և իր նախկին վիճակին կը դառնայ շուտով: Բայց շատ ժամանակ չանցնիր, տարաձայնութիւն մը կ'ելլէ, թէ ժանտամահը դարձեալ երևան ելած է· այս ինչ տէրութեան մէջ շատ կոտորածներ կ'ընէ եղեր· մեր երկրին սահմանագլուխներն է հասեր· յառաջ կը քալէ անխոնջելի ճանապարհորդի մը նման· այս ինչ քաղաքն է եկեր· հոն... հոս... և ահա մէջերնիս· կը տեսնէ ժանտա-

մահին զոհերը. աշնան տերեւներուն նման մարդոց իրարու ետեւէ հողերուն մէջ թափիլը, յերեկոյին ողջ առողջ տեսած և հետը կերած ու խմած մարդիկ՝ որ նոյն գիշերուան մէջ ի յաւիտենականութիւն փոխուած են... կը սարսափի, արիւնն երակներուն մէջ կը սառի. ո՛չ այնչափ մահուընէ կը վախնայ, որչափ իր մեղաւոր վիճակէն. և արդարեւ մեղքն է որ մահը մեզի զարհուրելի կը ցուցնէ։ Հիմակ դարձեալ կ'սկսի մեղաւորը զղջումի գալ, և նոր նոր առաջադրութիւններ ընել. կը ցաւի թէ ի՛նչպէս առաջին անգամներուն իր հոգւոյն վրայ եղած ազդեցութեանցը ականջ չկախելով շուտով մոռցաւ։ «Ո՛հ, յիրաւի այն ատեն յիմար գտնուեցայ, կ'ըսէ, այս անգամուան զղջումս ու դարձս անկեղծ է, և անգամ մ'ալ ետ չդառնամ». այլ մինչեւ ե՞րբ արդեօք. և ահա՛ վտանգն անցած ու ամեն բան մոռցուած. և դարձեալ մեղաւորն իր նախկին վիճակին ու ընթացքին մէջ է։ Բայց գիտե՞ս սիրելիս, որ քու այդ խղճերդ ծառի մը ծաղկելուն ու վերջը պտուղ չ'բերելուն կը նմանին։ Քանի՞ մէկ պիտի ծաղկիս քու ուխտերովդ ու փափաքներովդ, և ծաղիկներդ թափելէն վերջը՝ անպտուղ պիտի մնաս։ Ո՞ր պարտիզպանը կայ, որ իր ծառերուն՝ միայն ծաղիկներէն գոհ ըլլայ առանց անոնցմէ պտուղ փնտռելու։ Ո՞չ ապաքէն ուրիշ ծաղիկ չբացող ծառերէն աւելի կը զայրանայ անոնց վրայ, որոնք միշտ յոյս մը կ'երեւցունեն և յետոյ պարապ կը հանեն զայն. հետեւութիւնն յայտնի է. «Կտրեա՛ զդա, ընդէ՞ր և զերկիրդ խափանէ»։ Հո՛ս է մտածելու կէտը, ի՞նչ պիտի ըլլայ արդեօք քու վիճակդ, եթէ քեզի ալ նոյն բանը պատահի։ Այս բանիս համար ո՛րչափ որ մտածես, ո՛րչափ որ արթուն կենաս, ո՛րչափ զգուշանաս, քիչ է տակաւին. որովհետեւ խնդիրն՝ եթէ յաւիտենականութեան հետ չըլլար, եթէ Աստուած՝ անգամ մը դժոխք դատապարտեալներուն կրկին անգամ աշխարհք գալու և նորէն կեանք սկսելու արտօնութիւն տուած ըլլար, քու ընթացքիդ հա-

մար զքեզ այնքան մեղադրելու պատճառ չէի ունենար. քանզի գիտէի որ այն ժամանակ բոլորովին տարբեր կեանք մը պիտի սկսէիր վարել։ Բայց որովհետեւ մարդ միանգամ կը մեռնի, միանգամ կը դատուի, և միանգամ կը դատապարտուի, և ա՛լ չկա՜յ հնար ազատութեան, չկա՜յ ճար ճարակ փրկութեան. չկա՜յ եւ վախճան տանջանաց. «Քանզի հուրն ո՛չ շիջանի և որդն ո՛չ մեռանի». ուստի որչափ որ խրատեմ զքեզ, քի՛չ է դարձեալ. և դուն ալ քու կողմանէ որչա՛փ որ զգուշութիւններ ընես, քի՛չ է դարձեալ։ Դառնա՛նք ուրեմն բոլորով սրտիւ առ Աստուած, քանի որ նա տակաւին ողորմութեան ու չէ թէ արդարութեան աթոռին վրայ է նստած, որովհետեւ մեր դարձը հիմակ ընդունելի կըրնայ ըլլալ. բայց անգամ մը որ արդարութեան աթոռը բազմի, այլ եւս բոլորովին անօգուտ պիտի ըլլայ։ Այն ամեն խղճի թելադրութիւններն ու մեր հոգւոյն վրայ եղած ազդեցութիւններն՝ Հոգւոյն սրբոյ շնորհաց զեփիւռներն են, որ կը շնչեն. բանա՛նք առագաստները, այս հովերուն օգնութեամբը յառաջ քշենք նաւակնիս, մինչեւ որ հասնինք երկնային խաղաղութեան նաւահանգիստը. «ահա՛ ժամանակ ընդունելի. ահա՛ օր փրկութեան»։

ԳԼՈՒԽ Ե.

ԿԵՆԱՑ ՃԱՄԲՈՒՆ ՄԷՋ ՊԱՏԱՀԱԾ ԱՐԳԵԼՔՆԵՐԸ

Իրաւ որ մեր այս կենաց ճանապարհորդութեան մէջ ոտքերնուս առջեւ կան երկու հատ արգելիչ պատճառներ, այսինքն մարմին ու աշխարհ, որոնք իբրեւ վէմ գլորման կեցած են միշտ մեր ոտքերուն առջեւ։ Քննենք ուրեմն ասոնց վիճակը, հասկնալու համար թէ՝ արդեօք իրենք երկնային յաւիտենական կեանք մը կ'արժե՞ն, որոնց համար արդէն

այս կեանքը ձեռքէ հանելու փորձութեան մէջ ենք· կամ թէ ասոնց կորուստը՝ յաւիտենական կորստենէն աւելի ծանր պատի՞ժ մի է, որ առաւել կը վախնանք այս բաները կորսնցունելէն, քան թէ յաւիտենական կորստեան մատնըւելէն։

Կը սիրէ մեղաւորն իւր մարմինը հոգիէն աւելի, թէեւ մարմինն է մահկանացու և հոգին անմահ· մարմինն հողէն ստեղծուած է, իսկ հոգին ի պատկեր Աստուծոյ. մարմինը տուփ մի է, իսկ հոգին՝ նորա մէջ ծածկեալ գոհար մի. մարմինը վանդակ մի է, իսկ հոգին նորա մէջի սոխակը. օր մը տուփին մէջի գոհարը պիտի առնուի, վանդակին մէջէն սոխակը պիտի թռչի, և այն ատեն այս անօթներն պիտի մնան անգործածելի, և իբր անպիտան առ ոտն կոխեալ· ուրեմն ո՞րպիսի յիմարութիւն է թողուլ անմահն, ու մահկանացուին ետեւէն երթալ, մոռնալ Աստուծոյ պատկերն ու հողը պաշտել· ձգել գոհարն ու տուփին յարիլ· ատել սոխակն ու վանդակը սիրել։ Բայց ո՛րչափ կարող ես, աշխատէ շահիլ մարմինդ, չէ՞ մի որ քիչ օրերէն պիտի կորսնցունես զայն· մի՛ նեղեր զինքն պահքերով ու ծոմերով· ընդհակառակն պարարտացուր համադամ կերակուրներով, բայց որդերուն փառաւոր ճաշ մը պատրաստելէն զատ ուրիշ բան մը չէ ըրածդ· զուարճացուր զինքն ոգելից ըմպելիներով, բայց օր մը կաթիլ մը ջրոյ կարօտութիւնը պիտի քաշէ, և այն ալ յաւիտեան գտնելու կարող պիտի չըլլայ· զարդարէ զինքն փառաւոր և գունագեղ հանդերձներով, բայց օր մը սպիտակ կտաւով մը պատեալ՝ փոսի մը մէջ պիտի դրուի· հանգըստացուր զինքն փափկալից անկողիններու վրայ, բայց օր մը անկողինն ալ և վերմակն ալ հողէ պիտի ըլլան։ Իր ցանկութեան կրակներն ալ իր կամքին համեմատ վառէ ու բորբոքէ, բայց մահուան ցուրտ ձեռքն անոր սրտին վրայ դըրուածին պէս՝ պիտի մարին անոնք, և դժոխոց յաւիտենական կրակներն անոնց պիտի յաջորդեն։ Ահա՛ այս է և մեր

Տիրոջը վճիռն ալ թէ «Որ գտանէ զանձն իւր կորուսցէ ըզնա»։ Հիմակ մարդու պէս խորհէ ու բանականի պէս դատէ, թէ այս կարգի մարմնասէրք իրենց անձերը սիրա՞ծ կըլլան՝ թէ ատած, մինչդեռ իրենց այս անկարգ սէրն իրենց անձերուն յաւիտենական կորստեան պատճառ պիտի ըլլայ։ Իսկ ո՛վ որ կուրանայ իր անձը, կը զսպէ իր չար կամքերը և խաչը շալկելով կը մտնէ Քրիստոսի ցուցած նեղ ճամբայն, ահա՛ այնպիսին է՝ որ անձը ճշմարտապէս սիրած կ՚ըլլայ, որովհետեւ յաւիտենական կենաց մէջ պիտի գտնէ զայն՝ անհուն փառաց և երջանկութեան ովկիանոսին մէջ։

Գանք ի քննութիւն երկրորդ արգելիչ պատճառին՝ որ է աշխարհ· բայց ասոր համար ալ փրկութեան ճամբէն ետ կենալը՝ նոյնքան յիմար և անիրաւ գործ մը բռնել ըսել է. որովհետեւ անցաւոր և թշուառութեամբ լի աշխարհը՝ յաւիտենական եւ երջանկութեամբ լի աշխարհի հետ փոխել կը նշանակէ։ Բայց կը պատասխանէ աշխարհասէրը· «Ես աս բաները շահելով հանդերձ՝ երկինքն ալ կուզեմ շահիլ»· սակայն մարդ մը երկու տէրանց չէ կարող ծառայել, ըսաւ մեր Տէրը. կամ միայն աշխարհը կարելի է շահիլ կամ երկինքը։ Ո՛րչափ յիմարաբար կապուած են մարդիկ աշխարհի. յիմարաբար ըսի, որովհետեւ՝ դուն որչափ որ բոլոր սրտովդ սիրես զաշխարհ և գիշեր ու ցորեկ քու անձդ անոր հաճելի ընելու աշխատիս, նա երբեք չէ կարող սիրել զքեզ, կամ գտնէ քու սիրոյդ բարի փոխարինութիւն մը ընել. ստորիններդ քեզ կ՚ատեն, հաւասարներդ կը նախանձին, իսկ բարձրագոյնները կ՚արհամարհեն։ Իրաւ է՝ որ երբեմն՝ եթէ հարստութեան տէր ես, մարդիկ քեզի շատ պատիւներ կուտան, բայց մի՛ կարծեր թէ այն պատիւները քեզի կը վերաբերին, այլ քու ոսկիներուդ. վասնզի հարստութիւններէդ զրկուածիդ պէս, այն ատեն մարդիկ ետ կը կենան զքեզ պատուելէն· թերեւս նախատեն ու արհամարհեն ալ, վասնզի այլ եւս քեզմէ բան մը չունին ակնկալելու·

Բայց ունիս աշխարհի մէջ շատ մօտ բարեկամներ՝ ազգականներ ու սիրելիներ, կարելի է ասոնց համար արգիլուիս քու ճամբուդ մէջ. սակայն յիշէ Տէրոջը խօսքը. «Որ սիրէ զհայր կամ զմայր․․ առաւել քան զիս, չէ ինձ արժանի»․ Թերեւս անոնք անկեղծութեամբ կը սիրեն զքեզ. բայց ա՛յս ալ հաստատուն և մնայուն սէր մը չկրնար ըլլալ, որովհետեւ դուն քիչ օրէն պիտի մեռնիս ու մարմինդ անոնց աչքերուն առջեւէն աներեւոյթ եղածին պէս՝ քու յիշատակդ ալ նոյնպէս աներեւոյթ ըլլալ կ՚սկսի․ գերեզմանին մէջ ծածկուելէդ քիչ օր վերջը՝ քու սէրդ ամենէն մօտ սիրելիներուդ սրտին մէջ մարելու մօտ եղող ճրագի մը նուաղ լոյսին նման կը շողշողայ, և ահա՛ քանի մը օրեր ալ կանցնին, մարմինդ՝ դեռ գերեզմանին մէջ չոչնչացած՝ սէրդ ալ, յիշատակդ ալ, անունդ ալ կը կորսուի ու կոչնչանայ աշխարհի վրայէն։ Մտածէ՛ հիմակ դարձեալ, թէ կը վայլէ՞ այդպիսի ապերախտներու համար քու անձդ յաւիտենական դատապարտութեան զոհել։ Բայց համարինք թէ այս բաներէն մէկն ալ թող չպատահի, քանի որ՝ դուն քու մեղքերովդ դժոխքը պիտի իջնես, այն տեղի համար աշխարհը կամ քու սիրելիներդ քեզի ինչ մխիթարութիւն մը կրնան տալ կամ օգնութիւն մը ընել։ Նոյնպէս աշխարհի մէջ վայելած ուրախութիւններդ՝ դժոխքին մէջի տրտմութիւններուդ դէմ կրնա՞ն մխիթարութիւն մը ըլլալ․ կերդ ու խումդ, խաղն ու պարը տակաւին իրենց ազդեցութիւնները կը բանեցունե՞ն քու վրադ. այն ներդաշնակ նուագարաններուն ձայները կը լսուի՞ն արդեօք․ — ո՛չ, ո՛չ, այլ միայն յաւիտենական ողբ, յուսահատութիւն ու վայնասուն․ «Արդ՝ ո՞ւր են դիքն ձեր (պիտի ըսէ հիմակ Աստուած, այսինքն մարմինը, աշխարհը և աշխարհի զուարճութիւնները) յորս յուսացեալ էիք․․․ արդ յարիցեն, և օգնեսցեն և եղիցին ձեզ թիկունք»։ Դժոխքին մէջ այս բաներուն յիշատակութիւնը՝ փոխանակ օգնութիւն մը կամ մխիթարութիւն մը ըլլալու, աւելի դառնութիւն

և բուն իսկ դժոխքին մէջ դժոխք մը պիտի ըլլան․ որովհետեւ ասոնք Յովնաթանի նման՝ քեզի յաւիտեան աղաղակել պիտի տան. «Ճաշակելով ճաշակեցի սակաւ մի մեղր, և ահա՛ մեռանիցե՞մ ես»․ քանզի ասոնք քեզի պիտի յիշեցունեն թէ ի՞նչպէս քու վայելած հեշտութիւններդ պատառ մը մեղրի նման ո՛չինչ ու վայրկենական բան մ՚էին․ սակայն անոնց համար սահմանուած պատիժները սոսկալի ու յաւիտենական են միանգամայն։ Քանի՛ որ տակաւին այս վիճակին մէջ չենք ինկած, կայ մեզի համար յոյս և հնար փրկութեան, մեր կամքովը բաժնուելով մարմինէն ու աշխարհէն, քանի որ մահն զմեզ տակաւին բռնութեամբ չէ բաժնած։ Աստուծոյ հաճոյքն ու կամքը փնտռենք միշտ, սրտերնիս ու սէրերնիս բոլորովին իրեն նուիրենք․ և յաղթելով մեր դէմ ելած արգելքներուն՝ յառաջանանք փրկութեան նեղ ճամբուն մէջ։

ԳԼՈՒԽ Զ.

ԽԱՉ ԵՒ ՅԱՂԹԱՆԱԿ

Գալիլեացւոց Կանա գիւղի հարսանեաց տան տաճարապետն՝ երբ ճաշակեց Քրիստոսի ի գինի յեղափոխեալ ջուրն, շատ քաղցր գտնելով զայն՝ ըսաւ փեսային․ «Ամենայն ոք զանոյշ գինին յառաջագոյն պաշտէ․ և յորժամ արբենան յայնժամ զյոռին»։ Ա՛յս է սատանային ընթացքն ու մեղքին օրէնքը, որովհետեւ սատանայն զմարդն մեղաց որոգայթներուն մէջ ձգելու համար մեղանչելոյ նիւթն կամ առարկայն այնպէս քաղցր՝ փափաքելի և աչաց տեսութեան հաճոյ կ՚երեւցունէ, որ մարդ կարծես բուռն զօրութեամբ մը կը մղուի ի նոյն՝ հոն նկատելով լրումն երջանկութեան․ բայց նա՝ չրթունքները մեղրով պատած ու մէջը մահացու թոյնով լի բաժակի մը կը նմանի, որ խմած ժամանակդ հազիւ թէ

մեղքին քաղցրութիւնը կ'զգար, և ահա՛ մահուան դառն ցաւերով կ'սկսի տանջուիլ, այսինքն խղճի խայթով, Աստուծոյ արդարութեան ու բարկութեան երկիւղով, աշխարհի մարդոց առջեւ անգամ կրած անպատուութիւնովը: Բայց Աստուած՝ ասոր հակառակ ընթացք մը բռնած է միշտ, որովհետեւ նա՝ յառաջ լեղին կը մատակարարէ, յետոյ անուշը. առաջ աշխատութիւն ու վերջը փառք սահմանած է. որովհետեւ վարձքն է միշտ պտուղ քրտանց: Ո՞չ ապաքէն ա՛յս է նաև աշխարհի ընթացքն ալ. ո՞ր ըմբիշը կայ, որ առանց քաջութեամբ իր հակառակորդն ի գետին տապալելու մրցանակի արժանացած ըլլայ. ո՞ր զօրավարը կամ զինուորը կայ, որ առանց անձնուրացութեամբ թշնամեաց դէմ պատերազմելու և յաղթելու՝ փառաց ու պատուոյ հասած ըլլայ. կամ ո՞ր նաւապետն առանց իր նաւը ծովուն կատաղի ալեաց և վտանգալից ժայռերուն դէմ պաշտպանելու և խաղաղութեամբ նաւահանգիստն հանելու՝ քաջ և հմուտ նաւապետի անուն վաստկած ըլլայ: Վերոյիշեալ օրինակներուն մէջի մրցողներուն նման՝ մենք ալ հիմակ պատերազմի ասպարէզին մէջ ենք, որովհետեւ զինուորեալ եկեղեցւոյ անդամներ ենք և մեր դէմ ունինք երեք հատ զօրաւոր թշնամիներ, որք են մարմին՝ աշխարհ եւ սատանայ. պէտք է մեզի ալ անոնց դէմ պատերազմիլ, ժուժկալութեամբ՝ մարմնոյ դէմ, համբերութեամբ՝ աշխարհի դէմ, և աղօթքով սատանային դէմ. այս պատերազմներուն մէջ առած վէրքերնուս համար չ'յուսահատինք երբէք, առողջացուցիչ սպեղանիներով մօտ կեցած է մեզի երկնաւոր բժիշկն Յիսուս: Անիկայ շուտով կը բժշկէ. ինքը՝ մինակ հանդիսատես կ'երեւայ մեր այս պատերազմներուն, բայց նա՛ է՝ որ կօգնէ մեզի ու կը զօրացնէ. ինքը չ'նմանիր այն զօրապետներուն՝ որոնք իրենց զօրքերը յառաջ կը մղեն թշնամեաց սուրերուն ու կրակներուն դէմ, և իրենք հեռի կը կայնին վտանգէն. հապա՛ իր խաչափայտը շալկած՝ փշեղէն պսակով արիւնա-

ներկ ու վէրալից մարմնով առջեւնէս կ'երթայ, խրախոյս և զօրութիւն տալով մեզի՝ կենաց պսակը կը խոստանայ յաղթողներուն: Իրաւ որ նեղ և փշալից է ճանապարհն, դաժանալից մարտն և դժուարին յաղթութիւնն, սակայն մտածելու ենք՝ որ կարճ և արդէն լմննալու վրայ են մեր այս նեղութեան համար սահմանուած օրերը: Բայց երջանկութիւնն յաւիտենական է. գալիք փառաց մեծութեան հետ բաղդատելով՝ քիչ ու թեթեւ են այս տեղի վիշտերը, ըստ այնմ թէ «Ո՛չ են արժանի չարչարանք ժամանակիս հանդերձելոց փառացն». մանաւանդ որ հոս աշխատելու և երկինքն ալ հանգստանալու տեղն է. հոս տրտմելու՝ հոն ուրախանալու տեղն է. հոս ցանելու՝ հոն քաղելու տեղն է. որովհետեւ մարմինը չաշխատած՝ հանգիստ ըսած բանը ինչ ըլլալը չկրնար գիտնալ. տրտմութիւն չտեսնող ու չգիտցող մէկը՝ ուրախութեան ինչ ըլլալը չգիտնար. չ'ցանուած տեղէն քաղել չկրնար ըլլալ: Իսկ եթէ դուն ասոր հակառակը կը պահանջես, այսինքն աշխարհի մէջ հանգիստ՝ ուրախ եւ առանց փորձութեան կամ խաչի կեանք մը անցունելէդ յետոյ, երկինքին մէջ ալ փառաց պսակը ընդունել կը յուսաս, անիկայ բնութեան դէմ բան է. չե՞ս գիտեր այն առատապէս ուտող՝ ուրախացող և բեհեզներով զարդարուող մեծատան ի՞նչ պատասխան տրուեցաւ մինչդեռ դժոխոց անշէջ կրակներով կ'այրէր և լեզուն ալ սաստիկ ծարաւութենէն կը պապակէր, և այս վիճակին օգնութիւն մը գտնել կը յուսար. «Որդեա՛կ, յիշեա՛, զի ընկալար անդէն զբարիս քո ի կեանս քում». զգուշացի՛ր, մի՛ գուցէ քեզի ալ նոյն բանը պատահի: Ո՛րչափ յիմարաբար կը խորշին մարդիկ խաչ կամ փորձութիւն քաշելէն, իրենց հոգիներուն փրկութեան համար մեծ հոգ ունեցողներն անգամ. չե՞ն գիտեր կամ չե՞ն յիշեր այնպիսիներն՝ որ առանց փորձութեան պատերազմ, առանց պատերազմի յաղթութիւն, և առանց յաղթութեան պսակ չկրնար ըլլալ: Օ՜ն ուրեմն, օրն արդէն երեկոյացեալ,

և կենաց արեւը մարը մտնելու մօտ է․ գօտինիս մէջքերնիս պնդած, ճրագնիս պատրաստած ու վառած «Կեա՛նք, կեա՛նք, յաւիտենական կեա՛նք» ըսելով յառաջ երթանք․ երբ ուրիշները մեզ կը բամբասեն կ'արհամարհեն ու կը հալածեն, առանց չարին դէմ չար հատուցանելու, առաջ քալենք․ հոգ չէ՛ որ աշխարհ զմեզ յիմարի տեղ դնէ, հոգ չէ՛ եթէ աշխարհ մեզի համար վկայէ, թէ «Ահա՛ անիկայ յաղթուեցաւ»։ Գիտենք՝ որ ա՛յս է մեր ճշմարիտ յաղթութեան նշանը․ վասն զի այս հոգեւոր կռույն մէջ՝ յաղթուողը կը վաստկի յաղթանակը․ ո՞չ ապաքէն մեր Տէրն ալ, ինչպէս նաեւ բոլոր երանելի սուրբերը՝ այս ճամբով վաստկեցան յաղթութիւնը․ եւ հիմակ երկնից յաղթական եկեղեցւոյն մէջ փառքով կը թագաւորեն։ Վիշտերն ու ցաւերը՝ որ մեր այս դժուարին ճամբուն մեզի կ'ընկերակցին, մինչեւ գերեզման կրնան գալ, ինչպէս նաեւ բոլոր աշխարհասէր ու մարմնասէր մարդոց հեշտութիւններն, ուրախութիւններն ու փառքերը․ որովհետեւ ասոնց և ոչ մին գերեզմանէն անդին կարող է անցնիլ։ Ո՛վ գերեզման, գերեզման, սահմանագլուխ յաւիտենականութեան, երբոր մարդիկ քեզի հասնին, ի՛նչ տարբեր հայեացք մը պիտի ձգեն արդեօք աշխարհի կեանքին վրայ․ այն՝ որ խաչ կրելով անցուց իր կեանքը, պիտի մտածէ ու ըսէ․ «Ահա՛ անցա՛ն իմ դառնութեանս օրերը, վերջացա՛ն փորձութիւններս, եկա՛ւ, հասա՛ւ ժամանակը՝ յորում ողորմած Տէրն աչքիս արցունքներն ու ճակատիս քրտինքները պիտի սրբէ․ նա՛ մանաւանդ թէ մեղաց փորձութիւններէն խալսելով յաւիտեանս երջանկութեան ու ապահովութեան մէջ պիտի բնակեցունէ զիս։ «Ո՛վ երանելի նեղութեան օրեր, որ զիս հանգստութեան առաջնորդեցիք, երանելի վշտա՛ց օրեր՝ որ զիս մխիթարութեան առաջնորդեցիք»։ Իսկ այն՝ որ աշխարհս իր երկրաւոր դրախտն ու արքայութիւնը ընել ուզած էր, գերեզմանին մօտեցած վերջին վայրկեաններուն՝ ո՛րպիսի դառնութեամբ պիտի նայի իր անցեալ

կեանքին վրայ, ո՛րպիսի սոսկմամբ՝ գալիքին վրայ։ «Ո՜հ, երանի թէ պիտի ըսէ, փոխանակ մինչև հիմակ մարմնոյս չար հաճոյքներուն հետեւելու՝ Աստուծոյ հաճոյիցը հետեւած ըլլայի․ ի՛նչ օգուտ մը եղաւ ինծի անոնցմէ․ ահա՛ անցա՛ն, գացի՛ն, իրենց դառնութիւնները միայն թողլով ինձ․ իրենց տուած վայրկենական հաճոյից փոխարէն՝ յաւիտենական կրակներն ու բոցերը պատրաստեցին ինծի։ «Ո՜հ, ափսո՛ս, ո՛րչափ յիմար գտնուեցայ․ ես սխալ ճամբու մէջ ըլլալս գիտէի, բայց մահուան վայրկեանն այսքան մօտ չէի կարծեր, ապա թէ ո՛չ չատոնց դարձի եկած ու ինքզինքս ուղղած կ'ըլլայի․ Բայց եթէ Աստուած ինձի հաճի դարձեալ նոր կեանք մը տալ, ահա՛ բոլոր սրտովս կը խոստանամ այսուհետեւ ամեն չար ճամբայներէն ետ կենալով՝ մինակ իր սուրբ ու բարեսէր կամաց համեմատ ապրիլ ու մեռնիլ»։ Այս դառն խոստովանութիւնները ընելով՝ արթնցող աշխարհասէր մարդոցմէ քանինե՞րն տեսած եմ, որ այս իրենց յուսահատական վիշտերովն ու ուխտերովը սահմանագլուխէն անցնելով՝ գացի՛ն, փոխուեցա՛ն իրենց յաւիտենական տունը։

Արդ՝ եթէ այսպէս պիտի վերջանան մեր խաչի ու փորձութեան՝ ինչպէս նաեւ երջանկութեան վայրկեանները, յօժարութեամբ ընտրենք ուրեմն խաչը․ զօրանանք փորձութեանց դէմ, և յաղթենք անոնց Աստուծոյ շնորհաց օգնութեամբը․ այս տեսակ կեանքն է, որ զմեզ թէ մեր հոգեվարքութեան ժամանակ և թէ՛ բոլոր յաւիտենականութեան մէջ անճառելի մխիթարութեամբ պիտի լեցունէ։

ԳԼՈՒԽ Է.

ՄԱՐԴՈՑ ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԾԵՑԵԱԼ ԱՂԲԻՒՐՆԵՐԸ

Ինչպէս կառքի մը անիւները իրենց լիսեռներուն չուրջը կը դառնան, այնպէս ալ մարդոց ամեն խորհուրդները՝ խօսքերն ու գործքերը երեք բաներու չուրջը կը դառնան, իբրեւ իրենց լիսեռներուն այսինքն ոսկիին, պատիւին ու մարմնոյ ցանկութեան։ Այս բաները ձեռք ձգելու համար կ'աշխատին ու կ'աշխատին մարդիկ, ասոնց մէջ նկատելով իրենց վերջին վախճանը կամ երջանկութիւնը։ Ագահն առաջինին մէջ կը փնտռէ զայն, փառասէրն՝ երկրորդին, իսկ մարմնապաշտ ցանկասէրն՝ երրորդին մէջ։ Ասոնք երեք աղբիւրներ են, ուր իրենց ծարաւն անցունելու յուսով կը դիմեն մարդիկ, սակայն փոխանակ յագենալու՝ որչափ որ ամէն անոնցմէ առաւել եւս կը բորբոքին ու կը պապակին. շատ ուշ կ'իմանան մարդիկ այս բանին մէջ իրենց չարաչար խաբուիլը. շատ անգամ ալ այնպիսի վիճակի մը մէջ՝ երբ ալ կարելի չըլլար դարման մը գտնել։ Սոյն ճշմարտութիւնն աւելի աղէկ հասկնալու համար՝ քննենք անգամ մը այս բաներուն յատկութիւնը։ Ի՞նչ է արծաթն ու ոսկին. — Հողին գիրաէն յառաջ եկած փայլուն մետաղներ, որոնք ինքնին ոչ հացի տեղ բռնելով կրնան փորդ կշտացունել, ոչ ջուրի տեղ ծարաւդ անցունել, եւ ոչ զգեստի տեղ մարմինդ ծածկել. ասոնք ձեռքդ անցածին պէս՝ աշխարհք կը միաբանի զանոնք ձեռքէդ կորզելու եւ յափշտակելու, կեղծաւոր բարեկամներ ու ներքին թշնամիներ կը լեցուին բոլորտիքդ, շատ անգամ ալ կեանքդ վրայ կուտաս, եւ այսպէս այս անիրաւ մամոնայն չէ թէ մարդոց երջանկութեան՝ այլ առաւել թշուառութեան պատճառ կ'ըլլայ։ Գալով փառքին

ու պատիւին, ասոնք ալ ինքնին իրականութիւն կամ գոյութիւն ունեցող բան մը չեն. երբ կ'ըսուի թէ այս ինչ մարդը շատ պատուոյ ու փառաց տէր է, մի կարծեր թէ այն պատիւն իր մէջն է, կամ իրմէն կախում ունեցող բան մի է, այլ իրմէն դուրս եղող մարդոց մէջ է. քանզի ըստ առածին «Պատիւն ո՛չ ի պատուեալն է, այլ ի պատուողն», այսինքն եթէ մենք մէկու մը պատիւ տալու ըլլանք, այն մարդը պատուաւոր կրնայ ըլլալ. եւ որովհետեւ այդ բոլորովին մեր կամքէն կախեալ է, ըսել է ուզածնուս պատիւ կուտանք, չուզածնիս անպատիւ կ'ընենք, կամ թէ այսօր փառաւորածնիս ուզենք նէ, վաղը անպատիւ կ'ընենք. արդ ի՞նչպէս կարելի է այնպիսի բանէ մը երջանկութիւն յուսալ՝ որ ձեռքերնիս կամ մեր իշխանութեան ներքեւ չէ, այլ օտարներէն կախումն ունի բոլորովին, եւ որ այսօր ուզէ՝ կուտայ, վաղը չուզէ՝ չտար։ Իսկ մարմնոյ ցանկութեան մարդոց տուած երջանկութեանը՝ կարթին ձուկին տուած երջանկութեան կը նմանի, որ երբ կը կլլէ և հազիւ թէ փափուկ միսին համը կ'առնէ, եւ ահա սուր ու մահացուցիչ երկաթին ծայրէն ի մահ կալանաւորեալ կը մնայ։ Այս բաներուս ճշմարտութիւնը հասկցաւ Սողոմոն շատ զօրաւոր փորձերով ու ապացոյցներով, այն որ իր աչքը բանէ մը չի զրկեց եւ մարմնոյն ամեն հաճոյքները կատարեց, բայց ասոնց եւ ոչ մէկուն մէջ երջանկութիւն գտնելով նոցա մասին իր վճիռը տուաւ. «Ունայնութիւն ունայնութեանց, ամենայն ինչ ընդունայն է»։ Մարդոց կարծեցեալ երջանկութիւններն առաւելապէս վայելեց Սողոմոն, նախ հարստութեան մասին՝ եթէ իր ժամանակը եղեւնափայտերը հասարակ փայտերու՝ իսկ արծաթն՝ հասարակ քարերու նման էին Երուսաղէմի մէջ, իր գանձուն մէջ ո՜րչափ հարստութիւն կրնայ ունեցած ըլլալ։ Փառքի ու պատիւի մասին, այն ժամանակուան թագաւորներուն բոլորն ալ գրեթէ իրմէն կախում ունէին, եւ իր համբաւը ամեն աշխարհք տարածուած էր։

Մարմնոյ ցանկութեան նկատմամբ՝ եօթը հարիւր կին եւ երեք հարիւր հարճ ունէր, բայց եւ այնպէս ասոնց եւ ոչ մէկէն գոհ ըլլալով եւ ոչ մէկուն մէջ իր հոգին յագեցունող կամ երջանիկ ընող բան մը գտնելով՝ որոնցմէ կը յուսար այս բանը, վերջապէս վկայեց թէ «Ունայնութիւն ունայնութեանց, և ամենայն ինչ ընդունայն է»։ Եթէ աղքատ՝ անպատիւ ու մարմնոյ ցանկութեանց չկրցող հետեւող մէկու մը բերնէ ելած ըլլար այս վճիռը, թերեւս նորա ճշմարտութեան վրայ տարակուսողներ ըլլային· թերեւս ագահն ըսեր թէ չէ այդպէս, որովհետեւ ոսկիին առատութեան մէջ երջանկութիւն մը կայ· նմանապէս հպարտը պիտի պնդէր թէ փառքի մէջն է երջանկութիւնը. իսկ ցանկասէրը՝ իր մարմնոյ հաճոյքները կատարելուն մէջ պիտի փնտռէր զայն, և պիտի չհամոզուէին ուրիշ մէկու մը տուած վկայութեան։ Բայց Սողոմոն՝ որ ասոնց ամենը ունեցաւ ու վայելեց առաւել քան զամենայն մարդիկ, երբ այսպիսի վկայութիւն մը կուտայ, այլ եւս իր վկայութեան ճշմարտութեան վրայ տարակուսելու տեղի չմնար։

Բայց համարինք թէ այս բաները զքեզ գոհ և երջանիկ ընելու կարող պիտի ըլլան, սակայն իրենց կարողութիւնը մինչեւ ո՞ր ժամանակ կրնայ տեւել. յայտնի է թէ գերեզմանէն անդին գործ չունին, որովհետեւ մեր վերջին շունչը տուածնուս պէս՝ ամեն բանէ թափուր պիտի ելլենք, աշխարհի մէջ ունեցած և ոչ մէկ բաներնուս վրայ իշխանութիւն բանեցնելու, կամ գոնէ անկէ քիչ մը հետերնիս տանելու կարող պիտի ըլլանք· այլ մեր ժառանգները՝ երեսանց լալով ու սրտանց ուրախանալով մեր մեռնելուն վրայ, որովհետեւ իրենց այսպիսի գեղեցիկ ժառանգութիւն մը ձգեցինք, առաջ կուգան, տէր կ'ըլլան մեր ստացուածքներուն, և մէկզմէկու հետ կռուելով ու իրարու գլուխ պատռելով կը բաժնեն զայն մէջերնին։ Մահը ոչ միայն մեր ստացուածքներէն զմեզ պիտի զրկէ, այլ նաեւ փառքէն,

որովհետեւ այլեւս մարդիկ մեզնէ երկիւղ պիտի չունենան, այլեւս գովող կամ շողոքորթութիւն ընող չկայ, մեր մերձաւոր բարեկամներն ալ մեզնէ հեռի փախչիլ կ'սկսին. ամենէն մօտ սիրելիներնիս անգամ քիչ ժամանակէն վերջը երեսնիս ալ տեսնել չեն ուզեր, և եթէ տեսնելու հարկին մէջ գտնուին, Մարթային հետ պիտի գոչեն անշուշտ· «Արդ հոտեալ իցէ, քանզի չորեքօրեայ է»։ Այն ատեն ո՞ւր կը մնան արդեօք քու ցանկութեան կիրքերդ. սիրտդ՝ որ այնքան ջերմութեամբ կը բաբախէր, ի՛նչպէս ձիւնի նման սառուցեալ կը մնայ, որովհետեւ այլեւս մարած են հոն այն կրակներն, որոնք ասկէց յառաջ սաստկութեամբ կը բորբոքէին։ Ահա այսպէս մահը կամ գերեզմանը ծովեզերք մի է, ուր ալիքներն հարստութեան, փառաց և ցանկութեան, կատաղեալ և ուռուցեալ կուգան կը զարնուին, և իսկոյն փշրուելով կ'ոչնչանան։ Արդ՝ քանի որ մահուան առջեւ ամենեւին նշանակութիւն մը չունին այս մեր երջանկութեան առիթ կարծած բաներնիս և անոնք շատ շատ մինչեւ մեր կենաց վերջին վայրկեանը կրնան տեւել, մինչդեռ անկէց անդին առջեւնիս անհուն և անսահման յաւիտենականութիւն մը ունինք, ի՞նչ յիմարութիւն է ուրեմն յոյսերնիս այսպիսի պարապ բաներու վրայ դնել, և վայրկենական հաճոյք մը վայելելու համար յաւիտեան լալու՝ ողբալու և տանջանքներ քաշելու դատապարտուիլ· մանաւանդ թէ ամենէն աւելի սա կէտն երբեք չմոռնանք մտածել կամ յիշեցնել թէ այն փառքերն ու ցանկութիւնները զորս վայելեցինք աշխարհիս մէջ եղած ատեննիս, կրնա՞ն մեզի մխիթարութիւն մ'ըլլալ դժոխքին մէջ· այն արծաթն ու ոսկին, զորս շահելու համար մոռցանք մեր հոգին, ի յաւիտենականութիւն անցնելու ժամանակնիս՝ կրնա՞ն զմեզ դէպ ի կեանքը ետ դարձունել, կամ թէ կարո՞ղ են փրկել զմեզ դժոխքին ձեռքէն, կամ մեր ազատութեան փրկանաց գին մը ըլլալ Աստուծոյ առջին· — ոչ, ոչ երբեք, քանզի միայն Քրիստո-

սի պատուական արիւնը կրնայ զմեզ դժոխքին ձեռքէն ազատել, որուն ալ ի պատեհ ժամանակին յարգը չգիտնալով, հիմակ որ այլ եւս այն սուրբ արեան շնորհիւ բացուած ողորմութեան դռներն գոցուած ու արդարութեան ժամն է հասած, յաւիտեան չկա՛յ այլ եւս մեզի համար յոյս փրկութեան. «Զի՞նչ օգտիցի (ուրեմն) մարդ թէ զաշխարհ ամենայն շահեսցի և զանձն իւր տուժեսցէ»։

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԴԱՌՆԱԼՈՅ ԱՌ ԱՍՏՈՒԱԾ

Ահա տեսանք մինչեւ ցարդ, որ զԱստուած և զհոգին վաստկելէն զատ՝ ուրիշ ամեն բան ունայն յիմարութիւն և սրտի տանջանք է, արթնցիր ուրեմն, ով մեղսակից բարեկամս. ալ բաւական եղաւ Աստուծմէ հեռի ապրիլդ. խոստացիր այսուհետեւ Աստուծոյ դառնալ ու իրեն ըլլալ. մի տացիր պատճառ բռներ քու տկարութիւնդ ու առ չարն ունեցած յօժարութիւններդ, քանի որ Աստուած քեզի ազատ կամք տալով՝ ազատ ստեղծած է. ամօթ և մարդկութեան պատւոյդ դէմ համարէ մեղաց ծառայ ըլլալ և նորա գերութեան շղթաներուն մէջ կաշկանդեալ մնալ. խորտակէ այս շղթաները, պատրաստուէ երկնաւոր լուսոյ ճառագայթներուն մէջ ընդունուելու. հերիք հոգիդ մութի մէջ թարթափի ու խարխափիս կուրի նման։ Եթէ չես կարող դէպ ի վեր նայիլ ու երկինքը տեսնել, գիտցիր որ մեղքերդ թանձրամած ամպերու նման վեր բարձրացած ու երկնից հորիզոնը ծածկած են աչքերէդ։ Բայց չէ թէ միայն բարձրերն եղածները չես կարող նշմարել, այլ նաեւ ոտքիդ առջեւ բացուած դժոխոց անյատակ անդունդներն անգամ, որոնք զքեզ կլնելու կը պատրաստուին։ Առաջ այս անզգայութեան ու կուրու-

թեան վիճակէն ազատիլ պէտք է, որ կարող ըլլաս ըսելիքներդ կամ ընելիքներդ գիտնալ։ «Բայց ես ի՞նչ կարող եմ ըսել կամ ընել, կ՚աղաղակէ եղկելի մեղաւորը, Աստուծոյ եւ իմ մէջտեղ եղած տարբերութիւնը գիտեմ, ինքը լոյս է և ես խաւար, ինքն է սրբութիւն սրբոց, եւ ես բոլորովին պղծութիւն, ինքը երկինքներէն բարձր է, եւ ես տիղմերու մէջ կը թաւալիմ, նորա առջեւ սերովբէք ու քերովբէք երեսնին ծածկած դողալով կը կայնին, ես ի՞նչպէս պիտի համարձակիմ կայնիլ ու իր հետ խօսակից ըլլալ։ Այս լեզո՞ւս պիտի օրհնէ զԱստուած որ միշտ անիծելու գործիք մը եղած է. այս բերա՞նս պիտի աղօթէ որ աղտեղի խօսքերով ու հայհոյութեամբ պղծուած է. աչքերս ի՞նչպէս վեր վերցունեմ որ աշխարհային ցանկութեամբ լեցուած՝ անկարգ սիրով ալ իբրեւ զհուր կը վառի ու կը բորբոքի. ձեռքերս ի՞նչպէս գործածեմ որ Եսայի մարգարէին ըսածին նման արեամբ այսինքն մեղքերով լեցուն է. թերեւս մտքովս կամ սրտովս համարձակիմ աղօթել, բայց ո՞չ ապաքէն և նա էր ակն ամենայն մեղաց և ապականութեանց, պիղծ խորհուրդներու և սատանայի բնակարան ըլլալով բոլորովին։ Ո՜հ, բայց չկա՞յ ճար մը ելլելու այս յուսահատութեան փոսէն, չկա՞յ ինձ դէպ ի խաղաղութիւն առաջնորդող ճամբայ մը. չկա՞յ բարերար ձեռք մը՝ որ ինծի օգնութեան հասնի»։ Բայց նոյն ինքն ստեղծող Աստուծմէդ ի զատ, ո՞վ ունիս ուրիշ հաւատարիմ բարեկամ. նոյն ինքն Յիսուս Քրիստոսէ ի զատ ո՞ւր կրնաս գտնել դէպ ի խաղաղութիւն առաջնորդող ճամբայն, այն՝ որ յուսահատեալ մեղաւորին վերջին ապաստան է։ «Այո՛, գիտեմ և կը հաւատամ, կը պատասխանէ մեղաւորը, բայց իմ մեղքերս իրենց շատութեան ու մեծութեան չափովը մեծ անջրպետ մը ձգած են իմ ու Աստուծոյ մէջտեղ»։ Քու մեղքերդ չէ թէ քեզ Աստուծմէ հեռի պահելու, այլ աւելի մօտեցնելու պատճառ մը են. որովհետեւ խաւարը լուսոյ, պիղծը մաքրութեան, խոնարհեալը բարձրութեան

կարօտութիւն ունի։ Քու մեղքերդ քեզ Աստուծմէ հեռու պահելու պատճառ բռնելդ անօթիին հացէն, ծարաւին ջուրէն, ու հիւանդին բժիշկէն հեռու փախչելուն կը նմանի։ Լսէ մեր Տիրոջը հրաւէրը. «Եկայք առ իս, ամենայն վաստակեալք եւ բեռնաւորք, և ես հանգուցից զձեզ»։ Ո՛րպիսի քաջալերութիւն պէտք է տայ մեզի այս ձայնը. հրաւէրն ընդհանուր է, որովհետեւ չէ թէ մասնաւորներ, այլ զամենքս ալ կը հրաւիրէ, չէ թէ միայն թեթեւ, այլ նաեւ ծանր կերպով բեռնաւորեալներն ալ կը կանչէ։ Յիշէ որ մեր Տէրը չէ թէ արդարները՝ այլ մեղաւորները կանչել եկած է, այն որ իննսուն և ինը ոչխարը լեռներուն վրայ թողուց ու գնաց մէկ հատ կորուսեալին ետեւէն. ողորմութիւնն ու ներողութիւնը իրեն պարծանք կը համարի, թէեւ մեր հոգիներն մեղքերով՝ իբրեւ զձանձախարիթ սեւցած ըլլան, քան զձիւն սպիտակ պիտի ընէ։ Մօտենանք ուրեմն համարձակութեամբ շնորհաց աթոռին, վասն զի եթէ հիմակ իւր ձայնը չլսենք ու չմօտենանք, պիտի գայ ժամանակ մը, յորում մենք ալ իրեն պիտի կանչեմք ու ինքը պիտի չլսէ, պիտի ուզենք մօտենալ իր աթոռին, բայց պիտի չթողու. «Վիհ մեծ է ընդ մեզ և ընդ ձեզ». ըսաւ հայր Աբրահամ առ մեծատունն դատապարտեալ։

ԳԼՈՒԽ Թ.

ՄԵՂԱՑ ԶԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մեղքին գլխաւոր մէկ չարութիւնն ալ այս է որ զմեզ անհուն Բարիէն հեռացունելէն զատ, անոր կրկին մօտենալու ալ արգելք կ՚ըլլայ, վասն զի մեր ոտքերուն շղթայ մը կ՚ըլլայ, զմեզ մեր եղած տեղն կաշկանդեալ պահելու, որ չթողու կրկին մօտենալ առ Աստուած. մեր բերաններն ա-

նով կը կարկին ու լեզուները կը պապանձին, որովհետեւ երբ մեղաւորն յիշելով Աստուծոյ անաչառ ատեանն ու արդար դատաստանը, դժոխոց յաւիտենական բոցերն ու տանջանքները, աչքերը քիչ քիչ կը բացուին իր սոսկալի վիճակին վրայ. խղճին խայթերն ալ իբրեւ սայրասուր սլաքներով սիրտը հարուածել կ՚սկսին, այն ատեն սիրտ կ՚ընէ առանձին տեղ մը քաշուելով աղօթել. բայց մէկէն իր մեղքերն ահագին ուրուականներու նման կ՚ելլեն դէմը կը կանգնին ու կարծես թէ կ՚ըսեն. «Դուն Աստուծոյ առջեւ կայնելու արժանի չես, այլ սատանային»։ Կ՚ուզէ մտքովը դէպ ի երկինք յափշտակուելով աստուածային փառքին տեսութեամբն զմայլիլ, բայց մեղքերը միշտ վար, միշտ դէպ ի վար կը քաշեն զինքը. միտքը կը շփոթի, հոգին կը մթննայ և ըրած աղօթքներէն առանց համ մը առնելու, ինչպէս որ ցրտութեամբ սկսեց աղօթել, նոյնպէս ալ կը վերջացունէ։ Անշուշտ երանելի մարգարէն Դաւիթ ալ այս տեսակ դառն վիճակ մ՚ունեցած էր մեղանչելէն վերջը, որով կարող չէր կրնար ըլլալ ըստ առաջնոյն սիրտը Աստուծոյ առջեւ թափել, օրհնութեան նուագներ երգել ու հոգւովն առ Աստուած բարձրանալ. այս վիճակին մէջ եղած ատենը խնդրած է անշուշտ. «Տէր, եթէ զշրթունս իմ բանաս, բերան իմ երգեսցէ զօրհնութիւնս քո»։ Եթէ մեղքը այնպիսի Հոգւով սրբով լեցուն մարգարէի մը բերանն անգամ կարկելու կարող է, ո՞րչափ աւելի ուրեմն մեզ նման մեղսամած անձերու վրայ կը տիրէ բռնութեամբ, և չթողուր մեզ Աստուծոյ մօտենալ ու իր առջին բերաննիս բանալ։ Ի՞նչ ընել կը վայլէ ուրեմն, լռե՞լ մինչեւ վերջն, և յանցանքներն ապացուցեալ եղեռնագործի մը իր դատապարտութեան ու մահուան վճռոյն սպասելուն նման՝ մեր յաւիտենական մահուան վճռո՞յն սպասել։ Բայց ո՛հ, ատոր վրայ մտածելն անգամ սոսկալի բան է, Կայէնին, Յուդային և իրենց նմաններուն գործն է ատիկայ, որոնք չճանչնալով Աստուծոյ անհուն գը-

թութիւնն ու ողորմութիւնը, և չհաւատալով անոր որ չուզեր մէկ մեղաւորի մը անգամ կորսուիլը, կը յուսահատին, և հոգւով մարմնով զիրենք սատանային կը վաճառեն. վա՜յ այնպիսեաց վիճակին: Համարձակէ ուրեմն եղբայր սիրելի, Աստուծոյ ողորմութեան դուռը զարնել. ան որ իր երեսը ապտակներէն ու թուքերէն չդարձուց, քեզնէ՝ աղաչողէդ ալ պիտի չդարձունէ անշուշտ. ան որ իր բազուկները տարածեց խաչին վրայ գամուելու համար, զքեզ գրկելու համար աւելի սիրով պիտի տարածէ. խնդրէ անկէ, որ ոչ միայն շրթունքներդ շարժէ, բերանդ բանայ ու լեզուդ արձկէ, այլ նաեւ իր Ս. Հոգին քեզի ղրկէ՝ անով առաջնորդուելու համար քու ամէն խորհուրդներուդ՝ խօսքերուդ ու գործքերուդ մէջ, որ ինքը փարատէ նաեւ քեզ պաշարող տխրութեան խաւարը, բանայ հոգւոյդ աչքերը ու մեղքերդ քեզի ճանչցունէ: Անոր պաշտօնն է նաեւ խղճմտանքըդ արթնցունել և մեղքերու վրայ զղջման ներգործութիւններ տալ: Գիտնալու ես վերջապէս, որ առանց մեղանչելու խօսք մը չես կարող խօսիլ առանց սխալելու, գործ մը չես կարող գործել առանց գայթակղելու: Արդ՝ կ'ուզե՞ս մեղաց տիղմերուն մէջէն շուտով դուրս ելլելով Աստուծոյ մօտենալ, կ'ուզե՞ս բոլորովին հին մարդն մերկանալով նոր արարած մ'ըլլալ. այս ամենը Հոգւոյն սրբոյ ձեռքովը կրնան կատարուիլ: Ուրեմն, ո՛վ փրկութեան փափաքող մեղսակից բարեկամս, յետ ճանաչելոյ զքեզ որ մեղաւոր մի ես, երկրորդ գործդ պիտի ըլլայ ինալ Աստուծոյ առջեւ, խնդրել անկից որ իւր Ս. Հոգին քեզի առաջնորդ խրկէ, ըսելով Դաւիթ մարգարէին հետ, «Հոգի քո բարի առաջնորդեսցէ ինձ յերկիր ուղիղ»:

ԳԼՈՒԽ Ժ.

ՄԵՂՔԻՆ ՉԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ

Այն թանձր խաւարը՝ որով մեղաւորին հոգին ու սիրտը պաշարուած էր, Ս. Հոգւոյն շնորհաց լուսովը փարատուելուն պէս, մեղաւորը կ'սկսի որոշ տեսնել մեղաց ատելի կողմերը, որով հետզհետէ կ'սկսի զգալ նաեւ մեղաց անհուն չարութիւնը, և ըմբռնել միանգամայն Աստուծոյ ողորմութեան մեծութիւնը. որովհետեւ ինքը մինչեւ այնատեն ապստամբած էր Աստուծոյ դէմ անոր սուրբ օրէնքները արհամարհելով. օրինակի համար, խորհրդով՝ բանիւ և գործով իւր ի գործ դրած մարմնական գարշելի պղծութիւններն՝ ապստամբութիւն էին ընդդէմ սրբութեան և մաքրութեանն Աստուծոյ. այս կէտը թերեւս ժամանակին կ'ըմբռնէր մեղաւորը, ուստի կը փափաքէր՝ որ Աստուած ալ չունենար նոյն սրբութիւնն ու մաքրութիւնը, որպէս զի պատճառ մը չունենար իրմէն գանելու: Մեղաւորին մարդոց աչքերէն ծածկուելու համար մութին ու առանձնութեան մէջ գործած մեղքերն՝ ապստամբութիւն մի էին ընդդէմ ամենուրեքութեան ու ամենագիտութեանն Աստուծոյ, ուստի կը փափաքէր՝ որ Աստուած ալ չունենար նոյն կարողութիւնները, որով կարելի ըլլար՝ ինչպէս մարդոցմէն, նոյնպէս ալ Աստուծմէ ծածկել իր գարշելի պղծութիւնները: Այսպէս կը շարունակէր մեղաւորն իր ապստամբութիւնն Աստուծոյ դէմ, միանգամայն նախատինք ու արհամարհանք բերելով անոր. որովհետեւ երբ խղճմտանքն իրեն իմացունէր թէ՝ ինքը արդար և անաչառ դատաստանի մը առջեւ պարտաւոր պիտի մնայ, և արժանի է դատապար-

ութեան, կը փափաքէր այն ատեն՝ որ Աստուած ալ աշխարհի շատ դատաւորներուն նման անիրաւ և աչառու դատաւոր մի ըլլար։ Երբ դժոխոց կրակն ու յաւիտենական պատիժները կը յիշէր, և արժանի կը համարէր զինքն այն պատիժներուն, կը փափաքէր այն ատեն՝ որ Աստուած չունենար ամենակարող զօրութիւն մը, որպէս զի եթէ զինքը պատժել ալ ուզէ նէ, կարող չըլլայ պատժելու։ Եւ որովհետեւ մեղքն աստիճան առ աստիճան իր չարութեան մէջ յառաջ կ'երթայ, և մեղաւորին սրտին վրայ ծանր բեռ մի է Աստուծոյ գոյութիւնը, կ'ուզէր վերջապէս որ Աստուած չկենայ, որպէս զի կարող ըլլայ ազատ համարձակ իր մարմնոյ ամեն հաճոյքներուն հետեւիլ, և խղճմտանքին խայթերէն ալ ազատիլ· և այսպէս կ'ուզէր որ չըլլար ո՛չ մեռելոց յարութիւն, ո՛չ դատաստան, ո՛չ դժոխք, ո՛չ յաւիտենականութիւն, այլ ամենայն բան ոչնչութիւն։ Ահա՛ մինչեւ հոս կը հասնի մեղաց չարութիւնը· «Ասաց անզգամն ի սրտի իւրում, թէ ոչ գոյ Աստուած». և այսպէս մեղքին վերջին պտուղն է անհաւատութիւնը, որովհետեւ մեղաւորը՝ խղճմտանքին խայթոցներէն ազատելու համար պէտք է կամ առ Աստուած դառնալ, կամ անհաւատ ըլլալ. բայց իր սրտին մէջ ծագած Աստուծոյ շնորհաց լուսոյն պատճառաւ, հիմակ կ'զգայ ու կիմանայ, թէ ասկէց յառաջ ո՞րպիսի վտանգներու մէջ կը գտնուէր, այսինքն թէ ի՞նչպէս խաւարը լուսոյն դէմ էր ելած, հողն ու մոխիրը Յաւիտենականին դիմադարձ եղած. տիղմերու մէջ թաւալող չնչին որդը՝ ի սերովբէս և ի քերովբէս նստող և վրէժխնդրութեան կայծակներով ամպերուն մէջ որոտացող Աստուածը իր դէմ թշնամութեան գրգռած, որուն մէկ ակնարկութեան միայն կը նային երկինքն ու երկիրները ոչնչանալու համար։ Ուրեմն ի՛նչ անսահման ողորմութեան տէր է եղեր Նա, որ մինչեւ ցարդ այսպիսի ապստամբի մը դէմ համբերեր, ու իրեն դարձի գալու համար այսքան երկայն միջոց տուեր է։

Այս ճանաչումը՝ մեղաւորին սրտին մէջ հետզհետէ սէր ու երախտագիտութիւն յառաջ կը բերէ· «Զի որում շատ թողուցու, շատ սիրիցէ»։

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

ԽՂՃՄՏԱՆՔՆ ՈՒ ԻՐ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Շնորհաց լոյսը մեղաւորին սրտին մէջ ծագելէն, և իւր մեղքերն ու դատապարտութեան արժանի վիճակը իրեն իմացունելէն յետոյ, երկրորդ գործը կ'ըլլայ խղճմտանքն արթնցունելով զանիկայ իրեն գործակից առնել, որ մինչեւ այն ատեն խաւարած ճրագի մը նման կեցած էր ներսի դին. և թէպէտ մերթ ընդ մերթ տկար և նուաղ լոյս մը կ'արձկէր իւր շուրջը լուսաւորելու համար, բայց գիշերուան մէջ երկնից հորիզոնին վրայ փայլող աստղներուն պէս իսկոյն կը մարէր, և դարձեալ մեղաւորը կը մնար խոր խաւարի մէջ· բայց հիմակ բոլորովին փոխուած է իրաց վիճակը· շնորհաց լուսոյ ճառագայթները այս լուսոյն ազդուապէս թափանցելով՝ հիմակ աւելի պայծառ լուսաւորութեամբ՝ վառած են զայն, որով աւելի որոշ կը տեսնէ մեղաւորը զինքը պաշարող վտանգները, այսինքն մահն՝ որ մերձեցած է, դժոխքն ու յաւիտենական տանջանքները՝ որոց արժանացած է։ Ասոր հետ մէկտեղ խղճմտանքն ունի նաեւ զօրաւոր ձայն մը, որով անդադար կ'աղաղակէ հոգւոյն երեսն ի վեր· «Դուն Աստուծոյ ամեն օրէնքներուն դէմ ապստամբ եղար, կենացդ արեւ արդէն մարը մտնելու մօտ է. դժոխքն իր բերանը բացած զքեզ կլլելու կը պատրաստուի. անոր չմարող կրակին բոցերը քեզի համար կը բորբոքին. անմեռ որդերն ալ քեզի կ'սպասեն»։ Կանուխէն ալ թէպէտ այս ձայները մեղաւորին ականջը կը հասնէին, բայց խփելով զա-

նոնք կարող կ'ըլլար այն ձայներն այլ ևս չլսել. սակայն հիմակ այնպէս բարձրաձայն կը գոչեն, որ անկարելի եղած է չլսել։ Մեղաւորին այս վիճակն հիմակ աւելի թշուառ և արգահատելի է. վասն զի կարծես սուր սլաքներով մահացու հարուածներ կ'ընդունի. կանուխէն գոնէ առ երևոյթ խաղաղութիւն մը ունէր, հիմակ այն ալ վեր ելած է. բայց և այնպէս մեղաւորը կ'ընդդիմանայ և կ'ուզէ տակաւին խեղդել այս ձայներն. Նոր ի նորոյ փորձեր կ'ընէ խղճմտանքին ձեռքէն խալսելու. կը նետուի աշխարհի զբաղմանց հոսանքներուն մէջ, բայց ի զուր. այն լոյսն ու ձայնը դարձեալ հոգին կը խռովեն. մարդկանց հետ կը տեսնուի, կը խօսի, կը խաղայ, կը խնդայ, բայց իրեն այնպէս կ'երևայ թէ՝ ամէն մարդ ալ իւր յանցանքները աչքերուն մէջ ու ճակտին վրայ կը կարդայ, որով հոգին դարձեալ նոյն վիշտերուն մէջ կը տառապի. քիչ մը հանգստութիւն գտնելու յուսով առանձնութեան մէջ կը քաշուի. բայց հոն աւելի ազդու կերպով կ'սկսի տանջուիլ. մութին մէջ ալ կը կարծէ թէ՝ զինքը տեսնող ու հալածող մը կայ. գիշերուան քունին մէջ անգամ անհանգիստ է խռովող երազներով։ Երերեալ և տատանեալ կը շրջի Կայենին նման, մինչև որ կատարելապէս զգայ մեղաւորն, թէ այս ամենն Աստուծոյ սիրոյ նշաններն են, և թէ խղճմտանքին ձայնը Աստուծոյ ձայնն է, որով զինքը կրկին և կրկին կը կանչէ, որովհետև չուզէր իր կորուստը. հիմակ կ'ըմբռնէ նա թէ Աստուծոյ գթութեան և ողորմութեան նշաններն են այս ամենը. որոնցմով Տէրն ըսել կ'ուզէ. «Տե՛ս ո՛վ մեղաւոր, եթէ մեղաց պատկերն ու յիշատակը այսպէս դառն է աշխարհի մէջ անգամ, որոյ դառնութեան չդիմանալով շատերն՝ իրենց կեանքէն զրկուիլ աւելի լաւ համարեցան, ի՞նչ պիտի ըլլայ ուրեմն այն վայրերուն աշխարհին մէջ, ուր չէ թէ մեղք գործելու, այլ մեղաց պատիժներն ընդունելու տեղն է»։ Այսպէս մեղաւորը խաղաղութիւն ու հանգիստ գըտ-

նելու համար ամէն կողմէ յոյսը կտրելով, կը պարտաւորի բոլորով սրտիւ դառնալ առ Աստուած և դիմել Յիսուսի խաչելութեան ոտքը, ուր կը թափէ թաղծագին սրտիւ իւր արցունքներն ու հառաջանքները. և ահա՛ հոն երկնային խաղաղութիւն մը կ'իջնայ ու կը հանգչի իր հոգւոյն վրայ. ծանր բեռնէ մը խալսածի պէս կը թեթևնայ, և սիրտը ուրախութեամբ կը լեցուի։ (Տե՛ս և ի Գլուխ ԺԴ.)

Ահա՛ այս ճամբով՝ շնորհքն իր գործը յառաջ կը տանի մեղաւորին սրտին մէջ։

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

ՄՏԱԾԱԿԱՆ

Մեղաւորը փրկութեան ճամբուն մէջ յառաջ երթալու համար պէտք է որ մտածականն երբէք ձեռքէ չթողու։ Ամէն մարդ ալ կ'ուզէ բարի ու առաքինի ըլլալ, կ'զգայ իր սրտին չար վիճակը, ինքն ալ չ'հաւնիր իր վարուց ապականութեանը, նա՛ մանաւանդ բուն իսկ իր անձին ապահովութեան համար համոզուած է առ Աստուած դառնալու անհրաժեշտ պարտաւորութեանը, սակայն այս զգացումն ունեցող ու առաջադրութիւն ընողներէն շատերը բնաւ երբէք քայլ մի ալ չեն առներ իրենց բարի նպատակին մէջ յառաջ երթալու. ոմանք ալ հազիւ թէ կ'սկսին քիչ մը յառաջ երթալ, և ահա՛ փոքրիկ արգելքի մը կամ փորձութեան մը հանդիպածնուն պէս, իսկոյն կը լքանին ու ետ կը դառնան. որովհետև այսպիսիները մտածական ընել չեն ուզեր, որոնք և ո՛չ իսկ գիտեն մտածականն ինչ ըլլալը, որ եթէ գիտնային և կանոնաւոր կերպով ալ զայն ի գործ դնէին, շատ փորձութեանց յաղթելու և միանգամայն առաքինութեան ճամբուն մէջ յառաջ երթալու կարող պիտի

ըլլային անշուշտ. որովհետեւ մտածականն է մեր ամեն հոգեւոր գործառնութեանց հոգին. առանց որոյ ամեն գործողութիւնք անհոգի մարմնոյ կը նմանին, այսինքն մեռեալ են. և ասոր համար է՝ որ շատ անգամ կը յաղթուինք փորձութիւններէ. մինչդեռ ընդհակառակն մտածականը բուն ճշմարտութիւնն անպատրուակ մեր աչքին առջեւ բերելով, ընդդէմ փորձութեան շատ անգամ զմեզ արիացունելով՝ յաղթանակ վաստկելու պատճառ կ'ըլլայ. օրինակի համար վրանիս մարմնական ցանկութեան փորձութիւն ինկած ժամանակ, եթէ Աստուծոյ ամենուրեք ներկայութիւնը մտածենք, այսինքն թէ՝ ի՞նչպէս մարդիկներէն ծածկել ուզած մեղքերնիս Աստուծոյ աչքին առջեւ կը գործենք, և թէ՝ եթէ մարդիկներէն կը վախնանք ու կ'ամչնանք, ո՞րչափ աւելի Աստուծմէ վախնալ ու ամչնալ պէտք է, և թէ ցանկութիւնը վայրկենական հեշտութիւն մը կուտայ մարմիններնուս, մինչդեռ անոր համար սահմանեալ պատիժներն յաւիտենական են, և թէ այս ախտն որ այժմ կրակի նման մեր ներսի դին կը վառի ու կը բորբոքի, քիչ օրէն պիտի մարի, բայց իրեն պատիժն եղող կրակներն երբեք պիտի չմարին ու որդերը պիտի չմեռնին. ջուրն ինչպէս կրակին վերայ լեցուելով կը մարի, այնպէս պիտի ներգործեն անշուշտ այս մտածականները մեր ցանկութեանց կիրքերուն վրայ: Նոյնպէս՝ երբ ագահութեան կամ փառասիրութեան փորձութիւններ գան վրանիս, պէտք է մահերնուս վրայ մտածական ընել. արդէն կենացնուս վերջը հասած ու վերջին շունչերնիս աւանդած համարինք. աչքերնիս խաւարած, շրթունքնիս կապուտցած, երեսնիս դեղնած, անշունչ ու անզգայ դիակ մը դարձած. և թէ ի՞նչպէս կ'առնեն մեր մարմինը ու կը տանին գերեզման, ուր խորունկ վհի մը մէջ դնելով հողերով կը ծածկեն. և թէ՝ ի՞նչպէս քիչ օրէն հոն գերեզմանին մէջ զազիր որդեր գոյանալով՝ բոլոր միսերնիս կ'ուտեն ու միայն չորացեալ ոսկորներնիս կը թողուն. յետ

այսօրեկ անդրադառնանք կրած փորձութիւններնուս վրայ, և ըսենք մենք մեզի. «Ո՞ւր կը մնան յայժամ քու հաստատութիւնդ ու փառքերդ, ո՛վ իմ անձս, կամ քեզի ի՞նչ օգուտ մը կրնան ընել»: Երբեմն ալ դարձուննենք մտածականնիս աշխարհի ունայնութեանց վրայ. աչքերնուս առջեւ բերենք մեզմէ յառաջ եղող հարուստ՝ զօրաւոր ու փառքի տէր մարդիկն, ի՞նչպէս ժամանակը քայլ մը առածին պէս հողու հաւասարեց զանոնք, և իրենց բոլոր փառքերն մանրամաղ փոշիի նման ցնդեցան ու հետքերնին ալ չմնաց: Այսպէս ամեն օր մտածականի յատուկ որոշեալ ժամեր ունենալու է. և այս մտածականները շատ օգուտ պիտի ընեն մեր կրած փորձութեանց յաղթելու, կամ գոնէ անոնց ազդեցութիւնը կոտրելու: Մտածականները տեղւոյն և պարագային համեմատութեամբ կրնան փոխուիլ. օրինակի համար, եթէ յաջողութեան և ուրախութեան մէջ ըլլաս, վրադ հպարտութիւն չ'գալու համար դժոխքին մէջ եղած անմխիթար սուգին ու տրտմութեանց վրայ մտածէ. իսկ եթէ ձախորդութեան և տրտմութեան մէջ ըլլաս, վրադ յուսահատութիւն չ'գալու համար երկինքին մէջ արդարներուն վայելելիք երջանիկ յաւիտենականութեան վրայ մտածէ. երբ աշխարհի չար մարդիկներէն զրկանք կրելով կը վշտանաս, երկինքի հրեշտակաց ու սրբոց ընկերակցութիւնը միտքդ բեր, որոնց հետ կենակցիլն ի՞նչ քաղցր ու սիրելի է արդեօք: Այս և ասոնց նման մտածականներով չափաւորելու և բարեխառնելու է կիրքերը: Սիրաք իմաստունին վճիռն է. «Յիշեա՛ զվախճան քո, և ո՛չ մեղիցես». և արդարեւ ամենայն գարշելի մեղք և պղծութիւնք՝ որք կը գործուին մարդոց մէջ, մարդոց իրենց վախճանը մոռնալնէն յառաջ կուգան. ի՞նչու մահուան վճիռն ընդունող մահապարտ մը հանդիստ և ուրախ սրտով չ'կրնար ուտել ու խմել, նամանաւանդ երբ դահճին հատու և փայլակացայտ սրոյն իր գլխուն վրայ շողալը կը տեսնէ, նոյն վայրկենին պատիւ՝ հարստութիւն

կամ ուրիշ բան մը կ'երեւա՞յ արդեօք աչքին. որովհետեւ մահը մօտ, մանաւանդ թէ աչքին առջեւ կը տեսնէ, ուստի մահուան երկիւղը չ'թողուր իրեն նոյն կէտին ուրիշ բանի վրայ մտածել։ Այսպէս ալ մենք՝ եթէ յիշենք միշտ թէ օր մը պիտի մեռնինք, և թերեւս մօտ ժամանակի մէջ, մարմիննիս հողերու ներքեւ ծածկուած ժամանակ, հոգինիս յաւիտենականութեան մէջ պիտի մնայ, Աստուծոյ դատաստանին առջեւ պիտի ելլէ, ուր պիտի փնտռուի մեզնէ՝ մեր աշխարհի վրայ անցուցած ամեն մէկ վայրկեաններուն և ամեն մէկ դատարկ խօսքերուն հաշիւները, և թէ՝ պարտական մնացած ժամանակնիս՝ դժոխք պիտի դատապարտուինք, հոգւով ու մարմնով կրակներու ու բոցերու մէջ թաղուած պիտի մնանք· հոն մտածենք ինքզինքնիս· կարելի՞ է արդեօք տոկալ այս տանջանքներուն· կարելի՞ է բնակիլ այս կրակներուն մէջ· մտածենք մանաւանդ յաւիտենականութեան վրայ, յաւիտենականութեա՛ն, յաւիտենականութեա՛ն, մարդուս արիւնը երակներուն մէջ սառեցունող յաւիտենականութեան վրայ։ Այս մտածականները՝ մեր սիրտն ու սէրը աշխարհէն պիտի հեռացունեն. և մարմնին չար կամքերը կատարելէն ետ պահելով, ընդհակառակն հոգիներնուս փրկութեան աշխատելու պիտի առաջնորդեն մեզի։

Եթէ մեր մարմիններուն և ընտանեաց ապագային վրայ կը մտածենք ու կը հոգանք, և կարելի եղածին չափ կ'աշխատինք զայն ապահովել, պէ՞տք չէ որ աւելի մեր հոգիներուն ապագայ վիճակը մտածենք, հոգանք և զայն ապահովելու աշխատինք։ Ապագայն չ'մտածել ու չ'հոգալ անբաններու գործ է։

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

ԱՂՕԹՔ

Մեղաւորին՝ փրկութեան ճամբուն մէջ յառաջ երթալուն երկրորդ միջոցն ալ աղօթքն է· մտածականը աղօթքէն առաջ դասելուս մի՛ զարմանար, վասն զի առանց մտածականի եղած աղօթքը անթեւ թռչնոյ մը կը նմանի, որ չկրնար վեր բարձրանալ։ Աղօթքին հոգին ջերմեռանդութիւնն է, որ մտածականով կրնայ ձեռք ձգուիլ, և այս տեսակ աղօթքներն են որ սրտէն բղխելով, ակնթարթի չափ ժամանակ չկորսնցուցած կ'ելլեն կը բարձրանան իբրեւ զխունկ անուշաբոյր առաջի աթոռոյն Աստուծոյ։ Հեռագրի մը երկու ծայրերուն իրարմէ ունեցած հեռաւորութիւնը որ աստիճանի ալ ըլլայ նէ, հոգ չէ, արագաթեւ հաղորդակցութեան մասին արգելք մը չկրնար ըլլալ՝ միայն թէ ելեքթրիք ըսուած հեղանիւթը պակաս չըլլայ· և որովհետեւ մարդոց ու երկինքի մէջտեղն ալ աղօթքն իբրեւ հեռագիր կեցած է, որուն մէկ ծայրի թելերն մարդուս սրտին և միւս ծայրն ալ Աստուծոյ աթոռին կցուած են, երկինքին ու երկրի մէջ տեղի անհուն հեռաւորութիւնը հաղորդակցութեան արգելք մը չկրնար ըլլալ, որովհետեւ սրտերնուս ծայրի թելերուն դպածնուս պէս, իր ազդեցութիւնը անմիջապէս երկինքին կը հաղորդէ։ Եթէ մեր աղօթքներուն մէջ ջերմեռանդութեան ելեքթրիքն ունենամք, և ինչպէս ամպերն մինչեւ որ իրար չզփուին՝ ելեքթրիք յառաջ չեն կրնար բերել, այսպէս ալ մարդուս միտքը մինչեւ որ մտածականով չզփուի ու չտաքնայ, ջերմեռանդութիւն յառաջ չկրնար բերել· և այս մտածականները պէտք է ըլլան

մահուան, դատաստանին, դժոխոց ու յաւիտենականութեան վրայ, նաեւ Քրիստոսի վարուց մանաւանդ իր սուրբ չարչարանաց վրայ, այնպէս որ առաջ սրտերնիս շարժի ու վերջը սկսինք աղօթել. Նոյնպէս մեր սրտերը Աստուծոյ առջեւ թափելնէս առաջ, նախ պէտք է մտածել՝ թէ որո՞ւ առջեւ կայներ ու ո՞րու հետ խօսակից պիտի ըլլանք. յետոյ աչքերնուս առջեւ բերենք անգամ մը մինչեւ նոյն վայրկեանը գործած մեղքերնիս թէ խորհրդով թէ բանիւ թէ գործով և թէ զանցառութեամբ, որպէս զի իմանանք թէ ո՛րչափ անգամներ Աստուծոյ օրէնքն արհամարհած ու Անոր դէմ ապըստամբած ենք, և թէ ո՛րչափ անարժան մեղաւորներ ենք իր առջեւ, որպէս զի խոնարհինք ու ճանչնանք իր անհուն գթութիւնն ու ողորմութիւնը, և իբրեւ յանցաւոր ու մահապարտ ծառայներ՝ պատկառանօք մօտենանք ողորմութեան աթոռին ոտքը. բանանք մեր վէրքերն ու յայտնելով հիւանդութիւննիս բժշկութիւն խնդրենք. ցուցնելով իրեն մեր խաւարը՝ լոյս խնդրենք. խոստովանելով մեր տգիտութիւնը՝ իմաստութեան Ս. Հոգին խնդրենք. յայտնելով մեր ապերախտութիւնը՝ իր սուրբ սէրը խնդրենք. բայց ի վեր քան զամենայն խնդրենք, որ մեր սրտերը փոխէ կամ նորոգէ, և ըսենք Դաւիթ սրբազան մարգարէին հետ. «Սիրտ սուրբ հաստատեա յիս Աստուած, և հոգի ուղիղ նորոգեա ի փորի իմում»։ Որովհետեւ առանց այս նորոգութեան կամ փոփոխութեան՝ զոր Քրիստոս Տէրը վերստին ծնունդ կ'անուանէ, կարելի չէ մարդու մը փրկութիւն գտնել։ Բայց այնպէս չը կարծենք թէ առաջին անգամին մեր ձայնը պիտի լսուի ու խնդիրքնիս կատարուի, և ոչ իսկ երկրորդ կամ երրորդ անգամներուն, որովհետեւ Աստուած պիտի փորձէ մեր փափաքը՝ հաւատքն ու յարատեւութիւնը. բայց մենք հիմակ այսպէս մտածենք, Քրիստոս Տիրոջը բերնէն ելած վճիռ է, չնորոգուող մարդը երկնից արքայութեան երեսը պիտի չտեսնէ. ահա ասիկայ յայտնի նշան մի է մարդու մը երկնի՞ց չէ նէ դատապարտութեան արժանի վիճակ մը ունենալուն։ Եւ որովհետեւ ես տակաւին չեմ նորոգուած, որովհետեւ ինչ սիրտ որ կը կրէի ասկից առաջ. նոյն սիրտն է տակաւին իմ վրաս, ըսել է թէ մեղաւոր և դատապարտութեան արժանի վիճակի մէջ եմ. և որովհետեւ այս նորոգութիւնն ընել իմ ձեռքս չէ՝ այլ Աստուծոյ, ուստի հարկ է որ աղօթեմ, պաղատիմ, լամ ու ողբամ իր առջեւ՝ մինչև որ ի գութ շարժելով իմ վիճակիս վրայ, հաճի սիրտս նորոգել ու փոխել. և եթէ ուշացնէ իմ ձայնս լսել, պէտք չէ յուսահատիլ ու ետ կենալ, վասն զի այն՝ որ ըսած է թէ դուռը զարնողին պիտի բացուի, սուտ չկրնար խօսիլ. այո՛, պիտի բացուի անպատճառ, թէեւ ես չեմ գիտեր թէ ե՞րբ։ Ուրեմն պէտք է աւելի յառաջ երթալ, կանուխէն ոտքի վրայ կայնած կ'աղօթէի, հիմակ ի ծունր իջեալ պէտք է աղօթեմ, և եթէ տակաւին չլսուիմ, երես անկեալ աղօթեմ, առաջ պահեցողութեամբ միայն կ'աղօթէի, հիմակ ծոմապահութեամբ ալ աղօթեմ, առաջ մինակ ցերեկները կ'աղօթէի, հիմակ գիշերներն ալ պէտք է աղօթեմ, առաջ կուրծիս ծեծելով միայն կ'աղօթէի, հիմակ պէտք է արցունք թափելով ալ աղօթեմ. աղօթեմ, աղօթեմ ու վերջապէս աղօթեմ անդադար, մինչեւ որ Քրիստոսի ըսած փոփոխութիւնը գայ իմ սրտիս վրայ, վասն զի այս բանէն կախեալ է հանդերձեալ աշխարհին մէջ իմ ունենալիք վիճակս, այսինքն, կամ առանց նորոգուելու յաւիտենական տանջանքներուն դատապարտուելու եմ, կամ չէ նէ նորոգուելով երջանիկ յաւիտենականութեան մասնակցելու եմ։ Ահա այս սրտով ու եռանդով սկսէ աղօթել, և քիչ ժամանակէն պիտի զգաս անշուշտ այս երանելի փոփոխութիւնը քու սրտիդ վրայ։

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

ՎԵՐՍՏԻՆ ԾՆՈՒՆԴ ԿԱՄ ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ ՍՐՏԻ

Չկայ աշխարհի մէջ առաւել քան զայս ծանրակշիռ խնդիր մը, որուն արժան ըլլայ նուիրել մեր բոլոր ուշն ու ուշադրութիւնը, որովհետեւ անսահման յաւիտենականութեան կը վերաբերի· եթէ նորոգուած ես, փառաց յաւիտենականութիւնը պիտի ըլլայ քու բաժինդ, իսկ եթէ չես նորոգուած, վայերուն յաւիտենականութիւնը։ Պէտք է ուրեմն հիմակ ամեն մարդ ալ մեծ հետաքրքրութեամբ հարցունէ· «Ի՞նչ է վերստին ծնունդ կամ նորոգութիւն սրտի ըսուած բանը, կամ ի՞նչ են արդեօք իւր նշաններ·» վասն զի սորվելու ամենակարեւոր բանն է՝ մարդոց իրենց անձին վիճակը աղէկ ճանչնալու ու իմանալու համար։ Այո, այո, պիտի յայտնեմ զանոնք սիրելի ընթերցող, և կ'աղաչեմ որ խիստ մեծ ուշադրութեամբ ունկն դնես ու փորձես քու անձդ այս նշաններով։ Այս մեծ փոփոխութիւնը կ'սկսի նախ և առաջ մեղքի վրայ խորին տրտմութիւն ունենալէն, երբ մեղաւորը գալիք բարկութեան վրայ մտածելով կ'զգայ իր դատապարտութեան արժանի վիճակը· կը սոսկայ ու կը զարհուրի Աստուծոյ արդարութեան սպառնալիքներէն, և կ'սկսի զղջալ իր մեղքերուն վրայ· կ'ուզէ ետ կենալ անոնցմէ, բայց սիրտը չյօժարիր տակաւին, կ'ուզէ բաժնուիլ իր նախկին մեղանչական վիճակէն, բայց կարծես հոգին մարմինէն կը բաժնուի· աղօթքով Աստուծոյ կը մօտենայ, իր փափաքները կը յայտնէ նմա, և կը խնդրէ անկէց շնորհք և զօրութիւն յաղթելու իր չար կիրքերուն, որ տայ միանգամայն սէր և յօժարութիւն առ բարին, բայց ինչպէս նախորդ

գլխուն մէջ յիշեցինք, թերեւս Աստուած զառաջինն իր ձայնը չլսել ու խնդիրքը չկատարել ձեւացունէ· բայց հիմակ է արխութիւնն ի գործ դնելու ժամանակը, պէտք է յարատեւութեամբ շարունակել, վերոյիշեալ կանոններով աղօթելն յառաջ տանիլ ու անձանձրոյթ զարնել՝ գիշեր ու ցորեկ Աստուծոյ ողորմութեան դուռը, մինչեւ որ այս մեծ փոփոխութիւնը ընդունիս սրտիդ մէջը, որ թէեւ մարմնոյ աչքի անտեսանելի է, բայց կ'զգաս դուն զայն, ինչպէս կոյր մարդ մը՝ որ թէեւ տեսնելու կարողութիւն չունի, բայց երբ ստուերներուն մէջէն ելլելով արեւուն մէջ կ'երթայ, անոր լուսոյն պայծառութիւնն ու ջերմութիւնը զգալով կ'իմանայ թէ արեւուն մէջ կեցած է։ Այսպէս պիտի պատահի մեղաւորին ալ, մինչեւ այն ատեն հոգւոյն աչքերուն առջեւ ձգուած սեւ վարագոյրը կարծես յանկարծ կը քաշուի և հոգին կը լուսաւորուի, որոշ ու պայծառ կը տեսնէ հիմակ իր նախկին և արդի վիճակին մէջ եղած փոփոխութիւնը· իր սիրտը՝ որ առաջուց իբրեւ զապառաժ կարծրացեալ էր, հիմակ Աստուծոյ սիրովը կակուղցած է, որչափ որ կ'ուզէր՝ չէր կրնար յառաջուց իր աչքերէն արցունքներ վազցունել, բայց հիմակ առանց բռնադատութեան մեղմօրէն կը հոսին անոնք, սիրոյ և երախտագիտութեան արցունքներ· կ'զգայ Աստուծոյ շնորհքին իր սրտին վրայ իջնալը. երկնային խաղաղութիւն մը կը տիրէ հոգւոյն մէջ, ծանր բեռ մը շալակէն ձգողի մը նման քաղցր հանգստութիւն մը կ'զգայ, աշխարհն ու մարմինը աչքին խիստ ոչինչ բան մը կ'երեւան, հոգւովս երկնային երանութեան մէջ կը յափշտակուի, եւ կը կարծէ վայելել այնտեղի երանական վիճակին առհաւատչեայն. Երգ երգոցին հարսին քնոյ վիճակն է այս, զոր փեսայն տեսնելով ըսած էր· «Մի զարթուցանէք զսիրելին»։

Նորոգեալ անձը՝ յետ այսօրիկ որչափ ալ ինքզինքը ուրիշներէն ծածկել որ ուզէ, դարձեալ կը յայտնուի, նման պարկեշտ մանիշակներուն, որոնք թէեւ տերեւներուն մէջ

ծածկուած են, բայց իրենց շուրջը տարածուող անուշահոտութենէն կը յայտնուին, այնպէս որ բարիները կ'սկսին զինքը գովել, իսկ չարերը ծաղրաբանութեամբ արհամարհել։

Նորոգեալը որ կանուխէն ազատութեամբ կը խորհէր, համարձակութեամբ կը խօսէր, և ըստ կամս անձին կը գործէր առանց երբեք Աստուծոյ օրէնքին դէմ գործած ըլլալու կասկած կամ երկիւղ ունենալու, հիմակ զգուշութեամբ կը խորհի, կը խօսի ու կը գործէ. Թէպէտ Աստուծոյ ողորմութեան ապաւինելով վստահ է իւր փրկութեան վրայ, բայց միանգամայն իւր անձին վատթարութիւնը նկատելով միշտ երկիւղի ու կասկածի մէջ է, ուստի և միշտ արթուն կեցած է մտածականով և աղօթքներով, որ մի գուցէ անզգոյշ ժամու մը մէջ յաղթուելով իր չար կիրքերէն, ըլլայ յանկարծ որդի սատանայի և դժոխոց։ Իր անցեալ և ներկայ վիճակին մէջտեղի տարբերութիւնը կ'զգայ նա, որ զգացումներն ու մեղանչելու յօժարութիւնները միշտ նոյն են, միայն թէ ինքն՝ որ յառաջուց սիրով ու կամաւ կը մեղանչէր, հիմակ առանց յօժարելու և ակամայ կը մեղանչէ։ Այսպիսի փոփոխութիւն մը եղա՞ծ է քու վրադ ալ սիրելի ընթերցող, կամ ունեցա՞ծ ես այսպիսի զգացումներ, ուշի ուշով խորհէ և այնպէս պատասխանէ այս հարցման, որովհետև բոլոր յաւիտենականութեան մէջ ունենալիք վիճակիդ վերաբերող հարցում մի է. մի' պատասխաներ շատ տգէտներու պէս թէ մեր հանդերձեալ աշխարհին մէջ ունենալիք վիճակնիս միայն Աստուած գիտէ։ Իրաւ է որ բոլոր ապագային գիտութիւնը միայն Աստուծոյ կը վերաբերի, բայց մեզի ալ այնպիսի նշաններ ցոյց տուած է՝ որոնցմով կրնանք մենք ալ մեր ապագայն գուշակել. կտրուած ծառի մը որ կողմն իյնալը գիտնալու համար մարգարէութեան հարկ չկայ. իր ծռած կողմը նայէ և կրնաս իմանալ. «Եթէ ոչ ոք ծնցի ի ջրոյ և ի հոգւոյ, ոչ կարէ մտանել յարքայութիւն Աստուծոյ»։ Ընդունա՞ծ ես Քրիստոսի ըսած այս վերստին ծնունդը. եթէ «Այո՛», է պատասխանդ, լաւ ուրեմն Տիրոջը ձայնը՝ որ քեզի կը խօսի. «Լե՛ր հաւատարիմ մինչև ի մահ, և տաց քեզ զպսակն կենաց»։ Քալէ ուրեմն և շարունակէ ճամբադ. ձեռքերդ կուրծքիդ վրայ դնելով մեղմութեամբ շնչէ, որպէս զի չկորսնցունես անուշահոտութիւնդ մինչև կենացդ վերջին վայրկեանը։ Իսկ եթէ տակաւին չես նորոգուած, և չնորոգուողին սոսկալի վիճակն ալ կը լսես, որ չպիտի կարենայ երկնից արքայութիւնը մտնել, ուրիշ ի՞նչ բանի վրայ հաստատած ես ուրեմն քու յոյսդ. կամ ո՞ր ժամանակուան կ'սպասես այս նորոգութիւնը կամ վերստին ծնունդդ ընդունելու. եթէ զիս քու հաւատարիմ բարեկամդ կը ճանչնաս, մտիկ ըրէ ուրեմն. ինչ որ այս կէտին նկատմամբ պիտի խօսիմ քեզի, ըսելիքս երկայն բան մը չէ, այլ սա միայն թէ հաց մի ուտեր, ջուր մի խմեր, անկողնիդ մէջ հանգիստ մի պառկիր ու քնանար, մինչև որ ինքզինքդ վերստին ծնընդեան վիճակին մէջ չզգաս։

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

ՍԷՐ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

Նորոգեալին վրայ վերոյիշեալ փոփոխութիւններն եկածին պէս առաջին գործը կ'ըլլայ սիրտն երախտագիտութեամբ դարձունել առ Աստուած, որովհետև այժմ կ'զգայ ու կ'ըմբռնէ նորա անհուն ողորմութիւնը. հիմակ որ վստահ է իր ճշմարտապէս դարձի գալուն և Աստուծմէ թողութիւն գտնելուն, հիմակ որ թեթևցած է խղճմտանքին ու մեղաց բեռնէն, ետ կը նայի անգամ մը իւր նախկին խաւար ու մեղանչական վիճակին վրայ, սիրտը սոսկումով կը լեցուի. «Ո՜հ, կ'ըսէ, ի՞նչ պիտի ըլլար իմ վիճակս, եթէ իմ մահս այս ինչ ժամանակներուն պատահէր, այժմ ես անդարձ կեր-

պով դժոխքին մէջ պիտի ըլլայի, ուր պարապ տեղը յուսահատական ողբերով իմ յիմարութեանս վրայ պիտի ափսոսայի· ինձմէն ո՞րչափ աւելի սակաւամեղ անձինք հիմակ դառնութեամբ կը տանջուին վայրերուն աշխարհին մէջ, անոնցմէ աւելի ի՞նչ արժանաւորութիւն կամ արդիւնք մը ունէի ես Աստուծոյ առջեւ, որ անոնք թողուց ու զիս առաւ. ի՞նչ փոխարինութիւն կը վայլէ Աստուծոյ այս անբաւ բարեաց, բայց ո՞վ է հողն ու մոխիրը, որ կարող ըլլայ անսահման յաւիտենականին երախտեաց հատուցում մը ընել. Դաւիթ իւր այնքան թագաւորական փառքովն ու գանձերովը այս բանին մէջ իւր անկարող գտնուիլը կը խոստովանի. «Զի՞նչ տաց տրիտուր Տեառն ընդ ամենայնի զոր ետ ինձ», ըսելով։ Այս ամենուն փոխարինութիւն մը ընել միայն կը համարի Աստուծոյ սէրը կրել իր սրտին մէջ, որ հետզհետէ կ'սկսի աճիլ ու զարգանալ, քանի որ միտքը կ'սկսի բարձրանալ վսեմին մէջ· Աստուծոյ էութեան նկատմամբ կը սկսի աւելի որոշ ու պայծառ գաղաբարներ ունենալ, յանժամ կ'սկսի արեգական համատարած լուսոյ ճառագայթներէն Աստուծոյ լուսեղէն պայծառութիւնը ըմբռնել· երկնի եւ երկրի անսահման տարածութենէն իւր մեծութիւնն ու անհունութիւնը կը չափէ· մառախլապատ ամպերուն մէջէն որոտման ձայներով ընթացող կայծականց շանթերէն կը գուշակէ իր ամենակարող զօրութիւնն ու վրէժխնդրութեամբ զինեալ աջը· ծաղկանց անուշահոտ բուրումներուն մէջ իր խաղաղութիւնն ու քաղցրութիւնը կը տեսնէ. Նորա անսահման ողորմութիւնն ու մարդասիրութիւնը իւր միածին Որդին մարդկային ազգին փրկութեան համար զոհ ըլլալու նուիրելուն մէջ կը նկատէ· իսկ արդարութիւնը՝ դառնութեան բաժակը Յիսուս Քրիստոսի մինչեւ ցվերջին կաթիլն քամել տալուն մէջ։ Ահա այսպիսի լի վսեմութեամբ և մարդու խելքէ վեր կատարելութեամբ զարդարեալ Հօր մը որդի և ժառանգ ճանչնալով զինքը և մանաւանդ լաւ

ևս ըմբռնելով Նորա հայրական խանդակաթ սէրը, զոր մօր մը իւր որդւոյն վրայ ունեցած սէրէն առաւել ըլլալը կը յայտնէ մարգարէին բերնով, կը պարտաւորի գոչել Սաղմոսերգուին հետ. «Ո՞վ է մարդ՝ զի յիշես դու զնա, կամ որդի մարդոյ՝ թէ այց ինչ արասցես դու նմա»· և այսպէս առաւել երախտագիտութեամբ կը յորդորուի Աստուծոյ սիրոյն մէջ յառաջ երթալ։ Քրիստոսի սէրը աւելի խանդաղատելի կերպով կը տիրէ սրտին և հոգւոյն մէջ· Նորա սուրբ անձը կը գտնէ աւելի մերձաւորագոյն առարկայ մը սիրելոյ· իր փրկութեան համար Նորա կրած տագնապներն ու վիշտերը քաղցր և սիրելի կը կացուցանեն զինքը· աւելի կը խանդավառի Քրիստոսի տկարութեան քան իր ամենակարող զօրութեան վրայ՝ գլուխը փուշ պսակով զարդարեալ, կողն ու սիրտը նիզակով խոցուած, բոլոր մարմինը վէրքերով ու արիւնով ծածկուած, քան թէ փառաց աթոռոյն վրայ Աստուածային վեհափառութեանը մէջ։

Սիրոյ սուր սլաքներով զարնուած է սիրտը· գիշերուան աստեղազարդ կամարին ներքեւ խորին լռութեան մէջ իր սիրականը կը փնտռէ նա, ցերեկուան արեւուն լուսոյ ճառագայթներուն մէջ զայն տեսնել կ'երազէ։ Այնպէս կ'երեւակայէ թէ մարդոց մէջ գտնուած ժամանակ իր սիրականը միշտ իրմէն կը փախչի· զԱնիկայ առանձնութեան մէջ գըտնել կը կարծէ, ուստի ստէպ կը քաշուի լերանց ստորոտները, բարձրաբերձ ծառոց հովանիներուն ներքեւ, կարկաջասահ առուակաց եզերքը, ուր սոխակին ողբաձայն նուագներուն հետ իր սիրոյ հառաչանքները կը թափէ և արտասուաց կաթիլները ծաղկանց ու դալարեաց վրայէն սահելով առուակաց յստակ վտակներուն հետ կը խառնուին· Նա այսպէս իր սիրոյ և կարօտանաց յագուրդը արտասուաց ու հառաչանաց մէջ գտնել կը յուսայ· բայց ասոնք են իւր երջանկութեան քաղցր վայրկեանները, և եթէ իր այս վիճակը ամբողջ տիեզերաց միահեծան կառավարութեան հետ

փոխուիլ կարելի ըլլար, նա երբեք յանձնառու պիտի չըլլար փոխելու։ Ո՛վ երկնային քաղցրութիւն, ո՞ր մահկանացուն կարող է արդեօք ըմբռնել զքեզ ըստ արժանւոյն, քանի որ քու սիրուդ համար թափուած արցունքներուն մէջ անգամ այսքան մխիթարութիւն կայ. ո՞րպիսի ուրախութիւն և մխիթարութիւններ պատրաստած ես արդեօք երկինքին մէջ։ Իր սիրտը խորին խաղաղութեան մէջ այնպէս երջանիկ կ'զգայ զինքը, որուն նման երջանկութիւն չէ կարող երբեք պարգեւել աշխարհ, և որուն ինչ ըլլալը չէ կարող ըմբռնել կամ զգալ աշխարհասէր անձ մը։ Նա այնուհետեւ մարմնովս աշխարհի՝ իսկ հոգւովս երկինքի մէջ կ'ապրի։ Անմահին փառաց աթոռոյն առջեւ կայնող երանեալ հոգիներուն օրհներգութեանց ձայները լսել կը կարծէ, կը բաղձայ երթալ խառնուիլ անոնց, և իր ձայնը միացունել նոցա ձայներուն, այլ եւս աշխարհի մէջ անցուցած օրերը՝ իրեն դառն պանդխտութեան օրեր կը թուին. սուրբ սեղանին առջեւ դրուած ծաղկանց նման իր անուշահոտ բուրմունքները Աստուծոյ առջեւ սփռելով կ'սկսի թառամիլ, կամ թէ մոմին իր լոյսին մէջ սպառելուն նման՝ ինքն ալ իր սիրոյ կրակին մէջ կ'սպառի։ Մահն այնուհետեւ իրեն համար ուրիշ բան չէ, բայց եթէ հրաւէր հարսանեաց. գերեզմանն իրեն համար ուրիշ բան չէ, բայց եթէ դուռն երկնային առագաստին։ Քանի որ գիտէ նա թէ իր սիրականին հասնելու համար մահուընէն ու գերեզմանէն զատ ուրիշ ճամբայ չկայ, փափաքանօք կ'սպասէ անոնց, և Դաւիթ մարգարէին հետ կը գոչէ. «Ե՞րբ եկից, երեւեցայց երեսացդ Աստուծոյ». և երբ կը տեսնէ թէ մահը կ'ուշանայ, կ'սկսի գանգատիլ. «Ընդ երկար եղեւ պանդխտութիւն իմ», ըսելով։ Մարմնոյն աչքերը արեւուն լուսոյն դէմ փակուիլը՝ իրեն համար ցաւ մը չէ, որովհետեւ կը հաւատայ նա, թէ նոյն վայրկենին հոգւոյն աչքերը երկնից պայծառութեան մէջ պիտի բացուին. մարմնոյն աշխարհի վայելչութիւններէն զրկուիլն հոգ-

չէ իրեն համար, որովհետեւ գիտէ ու կը հաւատայ թէ երկինքին մէջ հոգւոյն համար առաւել եւս բերկրութիւններ և յաւերժական վայելքներ կան պատրաստուած։

Ահա այս է ճշմարիտ Քրիստոնեայի մը կեանքն ու զգացումները. ով սիրելի ընթերցող, եթէ քու հոգիդ ալ այսպէս կ'զգայ, բարի նշան է, և երկինքի ճամբուն մէջն ես. իսկ եթէ ասոնց հակառակը կ'զգաս, այսինքն չես փափաքիր մեռնելու, ու ընդհակառակն կը վախնաս ալ մահուընէ, գիտցիր և հաւատա, որ հեռի, հեռի ես քրիստոնէութենէ, հեռի՛ փրկութենէ, հեռի՛ և երկնային կեանքէն։

ՎԵՐՋ ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍԻՆ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՔ ՏԷՐՈՒՆԱԿԱՆ ԱՂՕԹԻՑ, ԵՕԹՆ ՄԱՀԱՑՈՒ ՄԵՂԱՑ ԵՒ ՏԱՍՆԱԲԱՆԵԱՑ ՕՐԻՆԱՑ

ԳԼՈՒԽ Ա.

«ՀԱՅՐ ՄԵՐ ՈՐ ՅԵՐԿԻՆՍ ԵՍ».

Այս աղօթքը որ Տէրունական կ՚ըսուի, որովհետեւ մեր Փրկիչը սորվեցուց զայն, միանգամայն մեր առ Աստուած ունեցած պարտականութիւններս կըյիշեցունէ մեզի, զորս գիտնալ ու կատարել արժան է, ապա թէ ոչ աւելի աղէկ է այս աղօթքը երբեք բերան չառնուլ, որովհետեւ անով մեր դատապարտութեան վճիռը բուն իսկ մեր բերնով մեր դէմ արձկած կ՚ըլլամք։ «Հայր», ի՛նչ քաղցր անուն է, գթութիւն, սէր, գորով և ներողութիւն կընշանակէ. ո՞վ կայ իբրեւ զՀայր գթած, սիրող, գորովագութ և ներող. «Հայր», երկնային դրախտին անթարշամ ծաղկանց նման ի՛նչ սքանչելի հոտեր կը բուրես. իրա՞ւ է արդեօք որ Աստուած ոչ միայն մեր ստեղծողն ու տէրն է, այլ նաեւ հայրը։ Եթէ Քրիստոս Տէրը մեզի յայտնած չըլլար թէ այո՛, ինչպէս նա ձեր Աստուածն է, ճշմարտապէս ձեր հայրն ալ է, ո՛վ պիտի համարձակէր Անոր «հայր» անունը տալ, որովհետեւ զԱնիկայ «հայր» անուանելնուս հետ մէկտեղ՝ հարկ էր որ ինքզինքնիս ալ նորա որդին դաւանէինք։ Ասանկ մեծ շընորհքի մը անարժան ըլլալնիս յայտնի էր արդէն, բայց Յիսուս Քրիստոսի շնորհիւ ընդունեցանք այս մեծ շնորհքը,

«Որով աղաղակեմք Աբբա Հայր»։ Հայր է նա, որովհետեւ ինքն ստեղծեց զմեզ. Հայր է, որովհետեւ ինքն է մեր մարմնոյն ամեն պիտոյքն հոգացողը. Հայր է, որովհետեւ ինքն հոգաց նաեւ մեր հոգւոյն յաւիտենական փրկութիւնը իւր միածին Որդւոյն դառն չարչարանաց և սուրբ արեան շնորհիւը։ Այսպիսի գթած՝ ամենակարող և բարի հայր մը ունենալնուս վրայ կը հպարտանամք ու կը պարծիմք, բայց չեմք մոռծեր թէ Աստուած քանի որ մեր հայրն է, մենք ալ նորա որդիներն ենք. ինքը՝ որ մեզի ճշմարտապէս հայրութիւն կ՚ընէ, արդեօք մենք ալ մեր որդիական պարտաւորութիւնները կը կատարե՞մք, այսինքն կը սիրե՞մք զանիկայ կատարեալ սրտով, կը հնազանդի՞մք նորա ամէն պատուէրներուն, և ունի՞մք նորա նկատմամբ որդիական երկիւղ մը սրտերնուս մէջ. որովհետեւ ասոնք են որդւոյ մը առ իւր հայրն ունեցած գլխաւոր պարտականութիւնքն։ Եթէ խղճի մտօք կը կատարեմք այս պարտականութիւնները, իրաւունք կ՚ունենանք զԱստուած՝ հայր մեր անուանելու. իսկ եթէ հեռի եմք այս պարտականութիւննիս կատարելէն, իրաւունք պիտի ունենայ ինքը մեր դէմ դանգատելու և ըսելու. «Քանի որ զիս չէք սիրեր, և իմ հրամաններուս չէք հնազանդիր և իմ երկիւղս սրտերնուդ մէջ չէք կրեր, ի՞նչպէս զիս ձեզի հայր և ինքզինքնիդ ալ ինծի որդի կ՚անուանէք, ո՞ւր է ձեր որդիութեան նշանները. ես գոնէ ձեր երկրաւոր հարց չա՞փ ալ իրաւասութիւն չունիմ ձեր վրայ»։ Երկրորդ Քրիստոս Տէրը կըյայտնէ, որ ամեն ստախօսներուն հայրը սատանայն է, և ստախօսներն ալ նորա որդիքն են. մեր լեզուները շատ անգամ սուտերով պղծուած Աստուծոյ կը մօտենան և կը կանչեն «հայր մեր». բայց Աստուած պիտի պատասխանէ անշուշտ. «Ո՛չ, ես չեմ ձեր հայրը, այլ սատանայն, և դուք չէ թէ իմ որդիներս, այլ սատանային որդիներն էք, որովհետեւ ես ճշմարտութեան Աստուածն եմ. իսկ սուտին հայրը սատանայն է»։ Ուրեմն

Աստուծոյ հարազատ որդիքն ըլլալու համար, որով կարող ըլլանք զԱստուած ալ մեզի հայր անուանելու, պէտք է որ սուտէն հեռի փախչիմք, և ընդհակառակն միշտ ճշմարտութեան հետեւող ըլլամք։ Երրորդ՝ «Մեր» բառն ալ մեր վրայ եղբայրսիրութեան պարտականութիւն կը դնէ․ որովհետեւ այդ բառով ըսել կուզեմք թէ Աստուած չէ թէ իմ և քու հայրն է միայն, այլ ամենուս ալ. և որովհետեւ մէկ հօր մը որդիք մէկզմէկու ալ եղբայր կ'ըլլան, այս եղբայրական սէրը սրտերնուս մէջ չունեցած, այլ մանաւանդ թէ ընդհակառակն ատելութեամբ, ոխակալութեամբ և վրէժխնդրութեամբ լեցուած մէկզմէկու դէմ, կ'ելլենք Աստուծոյ առջեւ և կը կանչենք «հայր մեր», միթէ իրաւունք պիտի չունենա՞յ Աստուած մեր դէմ վերստին գանգատելու և ըսելու․ «Եթէ դուք ինձ որդիք և մէկզմէկու եղբայր ըլլայիք, անկեղծ սրտով կը սիրէիք մէկզմէկ, որովհետեւ ես արդէն իմ որդիներուս և աշակերտներուս նշան՝ սէրը ցուցած եմ․ «Այսու ծանիցէ զձեզ աշխարհ, եթէ աշակերտք իմ էք, եթէ սիրիցէք զմիմեանս»։

Չորրորդ՝ «Որ յերկինս ես»․ ըսելով, Աստուծոյ ամենուրեք ներկայութիւնը կը դաւանինք, որովհետեւ մեր հօրը բնակութիւնը երկինքն ըլլալը խոստովանելով, երբ աղօթքի կեցած տեղերնէս ալ իրեն հետ այսպէս կը խօսինք, ըսել կ'ուզենք թէ ինքը ինչպէս երկինքը՝ անանկ ալ մեր քով ներկայ է, որուն հետ կը խօսինք նոյն վայրկենին, և ինքն ալ մեր ձայնը կը լսէ։ Բայց շատ անգամ կը պատահի, որ գարշելի մեղք մը գործած ժամանակնիս, երբ ինքզինքնիս մարդոց աչքերէն կը պահենք, կը մոռնանք Աստուծոյ ներկայութիւնը․ կը մոռնանք անոր ամենատես աչքը, ուստի մեր դէմ պիտի ըսէ անշուշտ Աստուած. «Դուք ձեր աղօթքներովը իմ ամենուրեքութիւնս կը խոստովանիք, բայց մարմնոյ ցանկութեանց կիրքերն ի գործ դրած ժամանակնիդ, երբեք մտքերնէդ չանցնիր, թէ ես հոն ներկայ եմ, և թէ

իմ աչքերս կը տեսնեն զձեզ, ինչպէս լոյսին, նոյնպէս ալ մութին մէջ, ինչպէս հրապարակներու, նոյնպէս ալ առանձնութեան մէջ»։ Ուրեմն «Հայր» բառը զինքը սիրելու, իր պատուէրներուն հնազանդելու և իրմէն վախնալու պարտականութիւնները կը դնէ մեր վրայ։ «Մեր» բառը իբրեւ զեղբայր մէկզմէկ սիրելու պարտականութիւնը կը դնէ մեր վրայ։ «Որ յերկինս ես»․ բառերը Աստուծոյ ամենուրեք ներկայութիւնը մտածելով, ընդդէմ ամենագարշելի և պիղծ մեղաց միշտ զգոյշ և արթուն մնալու՝ պարտականութիւնը կը դնէ մեր վրայ։

ԳԼՈՒԽ Բ.

«ՍՈՒՐԲ ԵՂԻՑԻ ԱՆՈՒՆ ՔՈ».

«Հայր մեր»ի աղօթքին մէջ եօթը խնդրուածք կայ, որոց առաջինն է՝ «Սուրբ եղիցի անուն քո»։ Ասիկայ օրհնութիւն մի է՝ զոր կը մատուցանեմք մեր երկնաւոր Հօրը, և որով կը փափաքիմք ու կը խնդրեմք որ անոր անունին յարգն ու պատիւը ամեն տեղ ճանչցուի, ամեն անունէ աւելի սրբազան համարուի, և բոլոր մարդիկ պատկառանօք ու յարգութեամբ յիշեն զայն։ Եւ որովհետեւ Աստուծոյ սուրբ անունին յարգը առ Աստուած կը վերաբերի, ով որ անոր անունը սուրբ չճանչնար ու չյարգէր, զԱստուած արհամարհած կ'ըլլայ։ Ասոր համար է որ տասնաբանեայ օրինաց երրորդ պատուէրին մէջ ալ արգիլած է պարապ բաներու մէջ յիշել Աստուծոյ անունը․ «Մի առնուցուս զանուն Աստուծոյ քո ի վերայ սնոտեաց»։ Մեր անունը որչափ որ նախատուի ու արհամարհուի ալ նէ, հոգ չէ, որովհետեւ անարժան մեղաւորի մը անուն է․ բայց Աստուծոյ անուան ո եւ է կերպով նախատինք մը բերելէն պիտի զգուշանամք, որովհե-

տեւ սուրբ է նա, և ի վեր քան զամենայն անուն։

Ահա, այս է Աստուծոյ կամքը, այս է նաեւ մեր առաջին խնդիրքը. սակայն ո՜րչափ անգամներ չարաչար մեղանչած եմք արդեօք այս օրէնքին դէմ, պարապ խօսքերու մէջ և առանց պատկառելու յիշելով Աստուծոյ սուրբ անունը. քանի քանի՜ անգամներ անոր սուրբ անունովը երդումներ, նաեւ անէծքներ ալ ըրած եմք. ոչ թէ այսչափ միայն, այլ նաեւ մեր անօրէն ու չար վարմունքովը օտարներու քով ալ Աստուծոյ սուրբ անուան նախատինք բերած ենք, և իրաւամբ արժանացած եմք Պօղոս առաքելոյն յանդիմանութեան. «Անուն Աստուծոյ վասն ձեր հայհոյի ի մէջ հեթանոսաց»։ Մինչդեռ դեւերն անգամ Աստուծոյ անուան յարգութիւն կուտան և կը վախնան անկէ, և երբ լսեն իր սուրբ անունը կը փախչին ու կը հեռանան, ո՞րպիսի աններելի անհոգութիւն է մեզ Քրիստոնէութեան անունով պարծողներուս՝ ոչ միայն արժան եղած յարգութիւնն ու պատիւը չտալ Աստուծոյ սուրբ անուան, այլ նաեւ արհամարհել ու անպատուել. ի՞նչ համարձակութեամբ կ'ելլենք ուրեմն Աստուծոյ առջեւ ու «Սուրբ եղիցի անուն քո», ըսելով կ'աղօթենք, մինչդեռ մենք առաջինը կ'ըլլանք Աստուծոյ անուան սրբութիւնը չյարգողներուն։ Մեր այս անհոգութիւնն ու զանցառութեան պատճառը՝ Աստուծոյ սէրն ու սուրբ երկիւղը սրտերնուս մէջ չունենալն է, որովհետեւ եթէ զինքն իբրեւ մեր երկնաւոր բարի ու բարերար հայրը սիրէինք, և նորա նկատմամբ որդիական երկիւղ մը կրէինք սրտերնուս մէջ, այն ատեն ոչ թէ միայն զԱստուած՝ այլ նաեւ իր սուրբ անունն ալ յարգելու պարտական պիտի ճանչնայինք ինքզինքնիս, և ոչ թէ միայն զմեզ, այլ նաեւ ուրիշներն ալ այս պարտաճանաչութեան բերելու ջանք ու փափաք պիտի ունենայինք։ Արդ՝ որպէս զի առանց զմեզ ծանր դատապարտութեան տակ ձգելու կարող ըլլամք այս աղօթքը համարձակութեամբ մատուցանել, հարկ է ուրեմն

նախ և առաջ սիրել զԱստուած իբրեւ հայր բարերար, և այս սէրը որդիական երկիւղածութիւն մը յառաջ պիտի բերէ, ուսկից ալ յառաջ կուգայ պատկառանք ու պատիւ, որով կ'ստիպուինք ու կը պարտաւորիմք սիրել ու յարգել զԱստուած. նաեւ այն բաները՝ որոնք Աստուծոյ կը վերաբերին, ինչպէս իր սուրբ անունը, սուրբ պատարագը, հաղորդութիւնը, մասը, սուրբ խաչը եւայլն. Եւ որով այս սրբազան իրերն ալ պարապ տեղը յիշելէն և անոնց անունով երդումներ ընելէն կ'զգուշանանք։ Ա՜հ, որչափ մարդիկ անզգուշութեամբ միշտ բերաններնուն սովորութիւն ըրած են երդնուլ՝ «Խաչ որ, խաչ վկայ, մաս պատարագ» եւայլն ըսելով, առանց յիշելու թէ ինչպէս Աստուծոյ սուրբ անուան՝ նոյնպէս նաեւ իրեն վերաբերեալ ամեն բաներուն ալ յարգութիւն ու պատիւ տալ պարտաւոր ենք։ Եթէ մեր մեղապարտ գլխուն վրայ անգամ երդնուլն արգիլած է Աստուած, ո՞ւր կը մնայ այս սրբազան իրաց անուններով երդում ընելը. որովհետեւ ըստ առածին «Պատիւ ծառային առ Տէրն վերաբերի», և մենք մտածելու ենք թէ՝ այս բաներն ի՜նչ յարաբերութիւն ունին մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի և փրկագործութեան սուրբ խորհուրդին հետ։

ԳԼՈՒԽ Գ.

« ԵԿԵՍՑԷ ԱՐՔԱՅՈՒԹԻՒՆ ՔՈ ».

Կայ արքայութիւն մը կամ թագաւորութիւն մը՝ որ Աստուծոյ կը վերաբերի, կայ ուրիշ մի ալ՝ որ սատանային կը վերաբերի. երբ աշխարհի մարդոց մէկ մասը սիրելով զԱստուած և հնազանդելով նորա օրինաց՝ հպատակ եղած են Աստուծոյ իշխանութեան, այս կը նշանակէ թէ նոցա համար եկած է Աստուծոյ թագաւորութիւնը. իսկ միւս

մասը՝ որ հետեւելով սատանային՝ միշտ նորա չարասէր կամքը կը կատարեն, անոր իշխանութեան հպատակներն են, ըսել է թէ՝ անոնց համար ալ սատանային թագաւորութիւնը եկած է։ Ա՜հ, որչափ սակաւաթիւ են այն ճշմարիտ քրիստոնեայ հաւատացեալները՝ որոնք Աստուծոյ ու իր թագաւորութեանը կը վերաբերին, մինչդեռ աշխարհի բնակիչներուն մեծագոյն մասը տակաւին կռապաշտութեան խոր խաւարին մէջ՝ ճշմարիտ Աստուծոյ ծանօթութիւնն անգամ չունի։ Ուրիշ մեծագոյն մաս մի ալ՝ Քրիստոսի Տեառն մերոյ մարդեղութեան ու փրկագործութեան խորհուրդը կը մերժէ. բուն իսկ քրիստոնեայ կոչուածներուն մէջ անգամ ո՛րչափ ամբարիշտ, չար, անձնասէր և աշխարհասէր մարդիկ կը գտնուին, որոնց բոլորն ալ սատանային ու իր իշխանութեանը կը վերաբերին։ Արդարեւ սատանային թագաւորութիւնը աւելի ընդարձակօրէն կը տիրէ բոլոր աշխարհի վրայ քան թէ Աստուծոյ թագաւորութիւնը։ Մարդկային ազգին խիստ մեծագոյն մասը սատանային իշխանութեան հպատակ եղած են, իսկ փոքրագոյն մաս մի ալ Աստուծոյ թագաւորութեան։ Ուրեմն ո՛րպիսի ջերմեռանդութեամբ և սաէպ սաէպ աղօթելու պարտական ենք՝ որ գայ և շուտով գայ Աստուծոյ թագաւորութիւնը, կռապաշտութեան ու ագիտութեան խաւարը հեռանայ, Աւետարանի ճշմարտութեան լոյսը ամեն տեղ տարածուի, Աստուծոյ սիրոյ կրակը ամեն սրտերու մէջ վառի ու բորբոքի, և ամեն գլուխ Աստուծոյ սուրբ օրինաց հնազանդութեան լուծին ներքեւ խոնարհի։

Իր երկնաւոր Հայրը սիրող և անոր սուրբ անուան փառքն ուզող՝ ամեն հարազատ որդւոյ փափաքն ու աղօթքն այս ըլլալու է. և եթէ մեր երկնաւոր Հօրը թագաւորութիւնը չուզենք, որո՞ւ թագաւորութիւնն ուզել արժան է. այն՝ որ մեր մեղքերուն համար թէեւ իբրեւ թագաւոր զմեզ պատժէ ալ նէ, բայց իբրեւ հայր՝ գթութիւնն ու ողորմու-

թիւնն ալ ձեռքէ չթողուր։ Ասոր հետ մէկտեղ խորհելու ենք թէ՝ ո՛րպիսի թէութեանց ներքեւ կարող ենք խղճի մտօք կատարել այս աղօթքը, որպէս զի իբրեւ վճիռ դատապարտութեան չելլէ մեր դէմ։ Մենք որ Աստուծոյ թագաւորութիւնը կը խնդրեմք ամեն տեղի և ամեն մարդու համար, նախ և առաջ մեզի համար եկա՞ծ է արդեօք, կ՚ապրի՞մք Աստուծոյ թագաւորութեան մէջ, կը հնազանդի՞մք նորա օրինաց. երկրորդ՝ ինչ որ բերնով կը խնդրեմք, արդեօք սրտով ալ նոյնը կը փափագի՞մք, և արդեամբք ալ ի գործ կը դնե՞մք. Աստուծոյ թագաւորութիւնը գալու համար մեր կողմանէ ի՞նչ աշխատութիւններ զոհած ենք. բանիւ բերանոյ՝ տգէտները սորուեցունելու, մոլորեալները ուղղութեան ճամբան բերելու, և Աստուծոյ սէրը ամենուն սրտին մէջ արծարծելու աշխատա՞ծ ենք, կամ դրամով՝ Աւետարանի քարոզութեան ու ճշմարտութեան լոյսը ուրիշներուն ալ հաղորդելու հոգ տարա՞ծ ենք. եթէ չենք այս վիճակին մէջ, Աստուած պիտի գանգատի անշուշտ մեր դէմ, և պիտի ըսէ. «Քանի որ իմ թագաւորութիւնս ձեզի համար չէ եկած տակաւին, ի՛նչպէս կը համարձակիք ըլլել ուրիշներուն համար խնդրել. միթէ միայն աղօթքով գործ կը լմնա՞յ՝ առանց ձեր ձեռքէն եկածն ալ արդեամբք ի գործ դնելու. եթէ անկեղծ էր ձեր այս փափագն ու խնդիրքը, ի՛նչ աշխատութիւն ունեցաք ուրեմն իմ թագաւորութեանս յաջողութեան համար. միթէ առանց մէկու մը գործակցութեան՝ ճրագն ինքնիրեն կը վառի՞ ու կը լուսաւորէ՞, միթէ այսպէս կրակն ինքնիրեն կը բորբոքի ու կը ջերմացունէ՞։ Քանի որ բնութեան կարգին մէջն անգամ այսպիսի բան մը չկայ, ուրեմն ի՞նչպէս կը յուսայք որ առանց մէկու մը գործակցութեան իմ խօսքերուս ճշմարտութեան ճրագը վառի ու լուսաւորէ տգէտները, նոյնպէս իմ սիրոյս կրակը ինքնիրեն բորբոքի մարդոց սրտին մէջ»։

Աստուծոյ այս արդարացի գանգատանաց տեղիք չտա-

լու համար աշխատինք ուրեմն ոչ թէ միայն բերանով աղօթել՝ այլ նաեւ արդեամբք այսինքն բանիւ և դրամով որչափ մեր անձին կարողութիւնը կը ներէ, մեր երկնաւոր Հօրը թագաւորութիւնը յաջողցունելու համար. աշխատինք սատանային իշխանութեան ներքեւ գերի մնացող ապստամբ մեղաւորները համոզելու՝ որ Աստուծոյ կողմը դառնան և անոր իշխանութեան ներքեւ հպատակին։ Երանի՜ է մեզի, եթէ մեր ջանքովը գոնէ մէկ հոգի մը փրկելու պատճառ կ'ըլլանք. որովհետեւ այն ալ ի հարկէ ուրիշ մը փրկելու պիտի աշխատի, այս երկրորդն ալ՝ ուրիշ երրորդ մը փրկելու պիտի աշխատի, և այսպէս աշխատութեան ու փրկութեան գործը պիտի յառաջանայ հետզհետէ ո՛ գիտէ մինչեւ ո՞ւր, նման այն մանանեխի հատին՝ որ թէեւ փոքրագոյն է քան զամենայն սերմանիս, բայց երբ կը բուսնի, մեծ կ'ըլլայ քան զամենայն բանջար, և այսպէս ամեն մէկ արդիւնք յառաջ գալուն՝ մեր վարձքն ալ պիտի կրկնապատկի Աստուծոյ առջեւ, որովհետեւ մենք էինք առաջին անգամ այն մանանեխի փոքրագոյն հատիկը ցանողը. կամ թէ նմանինք ծովեզերքը կայնող ու դէպի ծովը քար մը ձգող մէկու մը, ուր առաջին անգամ փոքրիկ շրջանակ մը կազմուեցաւ. այս շրջանակը իրմէ մեծ ուրիշ մը յառաջ բերաւ. այս երկրորդն ալ՝ իրմէ աւելի մեծ ուրիշ երրորդ շրջանակի մը կազմութեան պատճառ եղաւ. և այսպէս հետզհետէ մին միւսին պատճառ ըլլալով շրջանակն առաւել եւս ընդարձակեցաւ։ Այսպէս պիտի օրհնուին մեր արդիւնքներն ալ, միայն թէ յաջողինք անգամ մը գոնէ փոքրիկ շրջանակ մը կազմել Աստուծոյ թագաւորութեան մէջ, մանաւանդ որ այս բանը պարտք դրուած է ամեն մէկ քրիստոնեայ անհատի վրայ, ինչպէս Տէրն մեր Մնասներուն կամ Քանքարներուն առակովը բացատրեց. քանքարաթաղոյց ծառային՝ Աստուծոյ թագաւորութեան յաջողութեանը համար աշխատութիւն կամ մասնակցութիւն չունեցողն էր, որ դատա-

պարտուեցաւ, որովհետեւ Աստուած կ'ուզէ որ ամեն մէկերնիս իրմէ ընդունած շնորհքնիս կամ լոյսերնիս ուրիշներուն ալ հաղորդելու աշխատինք։ Եւ հոգի վաստկելէն աւելի ի՛նչ մեծ առաքինութիւն կրնայ ըլլալ. զինուորութիւն մի է Աստուծոյ համար, որովհետեւ իր տէրութեան սահմաններն ընդարձակել ըսել է. ինչպէս անձնուէր և հաւատարիմ զինուոր մը իր տիրոջմէն պատուոյ և փառաց պսակ կ'ընդունի, այնպէս ալ Աստուած՝ զմեզ յաւիտենական փառաց պսակով պիտի պսակէ. օ՛ն, ուրեմն անվհատ ջանքերով յառա՜ջ, յառա՜ջ։

ԳԼՈՒԽ Դ.

«ԵՂԻՑԻՆ ԿԱՄՔ ՔՈ ՈՐՊԷՍ ՅԵՐԿԻՆՍ ԵՒ ՅԵՐԿՐԻ».

Աստուծոյ կամքը՝ երկնքին մէջ հրեշտակաց և երանեալ սրբոց ձեռօք ի գործ կը դրուի հանապազ, և այն ալ ո՛րպիսի սիրով և յօժարութեամբ։ Այս աղօթքով կը փափաքիմք և կը խնդրեմք, որ աշխարհի մարդոց մէջ ալ իր սուրբ կամքը կատարուի նոյնպիսի սիրով և յօժարութեամբ։ Այո՛, այո՛, թող կատարուի անոր օրհնեալ ու սուրբ կամքը՝ որ միշտ բարի է, ու աշխարհի ալ խաղաղութիւն բերող։ Անոր կամքն ի գործ դրուած ժամանակ՝ նախանձն ու ատելութիւնը պիտի հեռանայ, սէրը ամեն կողմ տարածուի, ճշմարտութիւնն ու արդարութիւնն ալ մարդոց մէջ պիտի թագաւորեն, և երկիրս երկինք պիտի դառնայ։ Սակայն ի՞նչ է Աստուծոյ կամքը. — ահա այս աղօթքով նախ և առաջ ինքզինքնիս Աստուծոյ կամքը սորվելու պարտականութեան ներքեւ կը ձգեմք։ Աստուծոյ կամքը Ս. Գրքին մէջ յայտնուած՝ և ուրիշ հոգելից մարդոց գիրքերովն ալ բացատրուած է. արդ՝ քանի որ այս գիրքերը չենք կարդար

միշտ ու չենք քններ, ի՞նչպէս կարելի է Աստուծոյ կամքը սորվիլ, և չսորված ու չգիտցած մէկ բաներնիս ալ ի՞նչպէս կարելի է կատարել: Ուրեմն ճանչնալով մեր այս առաջին պարտականութիւնը՝ Աստուծոյ սուրբ կամքը յայտնող ու բացատրող գիրքերը միշտ կարդալու ու սորվելու եռանդ ըլլամք: Ասկէց ուրիշ պարտականութիւն մի ալ կը հետեւի, իր կամքն արդեամբք ալ ի գործ դնելու պարտականութիւնը. որովհետեւ ըստ բանի Առաքելոյն «Ոչ եթէ լսելիք օրինացն են՝ որ արդարանան, այլ առնելիք»: Աստուծոյ կամքը միայն սորվիլը բաւական չէ. հապա արժանեղած կերպով ալ կատարելու է զայն. ինչպէս որ չէ թէ կերակուրը ուտելն է որ մարդուս օգուտ կ'ընէ, այլ մարսելը:

Բայց ի՛նչ անհնարին ամբարշտութիւն է, որ հակառակ պարագայներու մէջ ալ այսինքն մարմնոյ և սատանայի չար կամաց հետեւած ժամանակնիս անգամ կ'ելնեմք և կը համարձակիմք Աստուծոյ առջեւ «Եղիցին կամք քո» ըսելու: Օրինակի համար, կը ստեմք, կը բամբասեմք, կ'անիծեմք, կը հայհոյեմք, կ'արբենամք, մարմնոյ չար ցանկութեանց կը հետեւիմք և այլն և այլն: Օրինազանցութեամբ Աստուծոյ սուրբ կամաց կը հակառակիմք ու վերջը կը դառնամք Աստուծոյ՝ քու կամքդ ըլլայ՝ կ'ըսեմք. բայց ինքը՝ որ զմեզ աղէկ կը ճանչնայ ու գիտէ մեր գործերը, ո՞չ ապաքէն պիտի պատասխանէ մեր դէմ. «Ի՛նչ, միթէ ադո՞նք են իմ կամքս, միթէ ես կը սիրե՞մ մեղքն ու պղծութիւնը. այդ բաներուն հետեւելովնիդ չէ թէ իմ՝ հապա սատանային կամքը կատարած կ'ըլլաք, ի՞նչպէս կը համարձակիք ինծի ըսելու. «Եղիցին կամք քո»: Նաեւ մեր այս աղօթքին մէջ որպիսի՛ պիղծ ստախօսութիւն մը կը մտնէ, որովհետեւ մենք տալ իր կամքը կատարել կը խոստանամք, մինչդեռ իրօք բոլորովին հակառակը կը գործեմք. Ճշմարտութիւնը խոստովանած ըլլալու համար՝ պէտք էր ըսել «Ո՛վ Տէր,

ես քու կամքդ ոչ սորվիլ կ'ուզեմ և ոչ կատարել». գոնէ այն ատեն կեղծաւոր՝ խաբեբայ և ծաղր ընող մը չէինք ըլլար իր առջեւ, գոնէ այն ստախօս զաւկին չէինք նմաներ որ խոստացաւ հօրը երթալ այգին աշխատիլ ու չգնաց:

Այս աղօթքին մէջ ուրիշ երրորդ պարագայ մի ալ կայ, որուն դէմ եւս շատ անգամ չարաչար կը մեղանչեմք. որովհետեւ «Եղիցին կամք քո» ըսելով կը խոստանամք Աստուծոյ կամաց հնազանդիլ, ինչ որ կամեցեր ու սահմաներ է մեզի համար, ինչպէս ձախորդութիւն, փորձութիւն, աղքատութիւն, հիւանդութիւն, մահ և այլն և այլն. բայց ասոնցմէ մէկուն հանդիպած ժամանակնիս, կ'սկսիմք Աստուծոյ դէմ գանգատիլ ու տրտնջալ, չը յիշելով որ խաչով պիտի ըլլայ մեր փրկութիւնը, չը յիշելով որ այս նեղութիւններն կամ խաչերը Աստուծոյ հայրական սիրոյ նշաններն են. «Քանզի զոր սիրէ Տէր, խրատէ. տանջէ զամենայն զորդի՝ զոր ընդունի». հարկ է ուրեմն ամեն վիճակի և պարագայի մէջ հնազանդիլ իր բարեսէր կամաց: Օդերը ցուրտ կ'ընեն, — օրհնեա՛լ ըլլայ իր կամքը. սաստիկ տաք կ'ընեն, — դարձեալ օրհնեալ ըլլայ իր կամքը. ինչպէս յաջողութեան՝ նոյնպէս ալ ձախորդութեան մէջ օրհնէ իր կամքը. ինչպէս առողջութեան՝ նոյնպէս ալ հիւանդութեան ու մահուան մէջ օրհնէ իր կամքը: Ահա այսպէս երբ իր կամքը սորվելու՝ զայն կատարելու և անոր հնազանդելու մտադիր եմք, այն ատեն միայն կրնամք իրաւունք ունենալ Աստուծոյ առջեւ աղօթելու և ըսելու. «Եղիցին կամք քո՝ որպէս յերկինս և յերկրի»:

ԳԼՈՒԽ Է.

«ԶՀԱՑ ՄԵՐ ՀԱՆԱՊԱԶՈՐԴ ՏՈՒՐ ՄԵԶ ԱՅՍՕՐ».

Մեր կենաց պահպանութեան վերաբերեալ ամէն կարեւոր պիտոյք կ'իմացուին «Հաց» բառով. և այս հացը խնդրելու եմ Աստուծմէ՝ ոչ թէ միայն ինծի համար, այլ նաեւ իմ ընտանեացս. նաեւ համայն մարդոց համար ալ. այս է «Զհաց մեր» ին նշանակութիւնը: Ասկէց վերջը գալիք խնդրուածքներն ալ ճիշդ ասոր նման են, որով կ'ուզէ սորվեցունել մեր Փրկիչը՝ թէ ինչպէս մէկզմէկ սիրելու, մէկզմէկու բարիք կամենալու և մէկզմէկու համար աղօթք ընելու պարտականութիւն ունինք: Ինչ որ սորվեցուցած էր ուրիշ անգամ չհոգալ վասն վաղուեան, նոյն բանը կ'ուզէ սորվեցունել սոյն աղօթքով ալ. որովհետեւ այսօրուան ուտելիք հացերնիս միայն Աստուծմէ խնդրելու արտօնութիւն կու տայ, և ոչ թէ վաղուան կամ միւս օրուան համար ալ. որովհետեւ կարելի է վաղը կամ միւս օրը այն հացին կարօտութիւն չունենանք, և ոչ իսկ աշխարհի օդը ծծելու, այլ յաւիտենական աշխարհը փոխադրուինք: Եթէ վաղ առաւօտ ողջամբ ելլես ու աչքերդ արեւուն լոյսին դէմ բանաս, նոյն օրուան ուտելիք հացդ ալ նոյն օրը խնդրէ Աստուծմէ. և եթէ միւս օրն դարձեալ ողջամբ ելնես, նոյն բանը ըրէ. և այսպէս շարունակէ օր ըստ օրէ, որպէս զի սորվիս՝ գիտնաս ու հաւատաս թէ ըստ ամենայնի Աստուծմէ կախումն ունի ինչպէս ուտելիք հացդ՝ նոյնպէս ալ քու կեանքդ. ճանչնաս՝ ամենօրեայ կենացդ պահպանութեան համար առ Աստուած դիմելու հարկը, և զգաս միանգամայն երկնային Նախախնամութեան ամենօրեայ օգ-

նութեան պէտքը: Ինչպէս խանդակաթ մայր մը՝ ամէն պիտոյից ու կարօտութեան մէջ կ'ուզէ իր որդւոյն իրեն դիմելը, այսպէս ալ մեր երկնաւոր Հայրը կը փափաքի իրեն դիմել ամէն օր և ամէն ժամ. և որո՞ւ դիմել արժան է, մինչդեռ մեր բարեգութ Հայրը՝ ամէն վայրկեան մեզի կ'սպասէ գրկաբաց՝ մեր ամենօրեայ հոգեւոր ու մարմնաւոր պէտքերը լրացունելու, միայն թէ սիրով ու որդիական վստահութեամբ մօտենանք իրեն: Ո՛րչափ չարաչար կը մեղանչեմք շատ անգամ, երբ չէ թէ վաղուան կամ միւս օրուան՝ այլ նաեւ գալիք շաբաթներու՝ ամիսներու և տարիներու համար անգամ հոգածութիւն կ'ընենք ապրուստի մասին: Այս բանը կը ցուցնէ թէ մեր կեանքը բոլորովին Աստուծմէ կախումն ունենալուն չեմք հաւատար, և թէ մեր իմաստութեամբն ու ճարտարութեամբը կարող պիտի ըլլամք մեր հացը ճարել ու հանգիստ ապրիլ: Ասիկայ ոչ թէ միայն Աստուծոյ Նախախնամութիւնն ուրանալ կը նշանակէ, այն՝ որ երկնի թռչուններն անգամ կը կերակրէ, այլ նաեւ իր մէջ կը պարունակէ ագահութեան և որկրամոլութեան մահացու մեղքերը, որով այսօրուան ունեցածովնիս գոհ չըլլալով՝ միշտ ապագային մէջ՝ ալ աւելին ձեռք ձգելու համար կը հոգամք ու կը մաշիմք:

Այս ըսածներէս թող չհետեւցուի, որ մարդ մը իր աւօրեայ կենաց ապրուստէն աւելին շահելու համար աշխատութիւններ ընելու պէտք չունի. որովհետեւ հոգալն է որ կ'արգիլէ Տէրը, չէ թէ աշխատութիւնը, օրինակի համար՝ մարմնոյդ կարողութեան ներածին չափովը վարէ, հերկէ ու ցանէ, և ետեւէն մի՛ սկսիր մտածել ու հոգալ՝ թէ արդեօք պիտի բուսնի՞ թէ ոչ. կամ թէ առա՞տ պիտի ըլլայ արդիւնքը, թէ նուազ. գործէ՛, աշխատէ ու տնկէ, և յաջողութիւնը կամ անյաջողութիւնը բոլորովին Աստուծոյ կամացը յանձնէ. «Ես իմ պարտքս կատարեմ, ըսէ, Աստուած ինչպէս կը կամենայ նէ, թող այնպէս ըլլայ»: Ահա այսպէս

կ՚ուզէ մեր Փրկիչը մեզի սորվեցունել՝ որ ապագային համար հոգ չքաշեմք ամենեւին, այլ միայն այսօրուան ուտելիքնիս հոգանք. ամեն օր՝ իր ցաւն ու տրտմութիւնը հետը ունի, գալիք օրերուն ալ վրան մի՛ բարդէք. «Զի շատ է աւուրն չար իւր»: Մեր գլխաւոր հոգը մեր հոգւոյն փրկութեան համար թող ըլլայ. որովհետեւ ալեկոծեալ ծովու մը մէջ կատաղի ալեաց ձեռքը խաղալիկ՝ ամեն վայրկեան ընկղմելու և կորսուելու վտանգին ենթակայ եղած նաւակի մը կը նմանինք. մինչդեռ մեր հոգւոյն թշնամիները, մարմին՝ աշխարհ և սատանայ գիշեր ու ցորեկ իրենց փորձութեան դարանները կը լարեն՝ մեր հոգին ըմբռնելու և յաւիտենական կորստեան ձեռքը մատնելու համար, ի՞նչպէս կարելի է առանց մեծ հոգ ու արթնութիւն ունենալու՝ անոնց ձեռքէն անվնաս խալսել: Ահա հոգալու բաներնիս, որովհետեւ հացին խնդիրը կամ հոգը անցաւորի հետ յարաբերութիւն ունի. իսկ հոգւոյն փրկութեան հոգը՝ յաւիտենականութեան հետ: Մարմնաւոր ապրուստի մասին Ս. Գիրք կը խրատեն զմեզ ու կ՚ըսեն. «Ընկեա՛ ի Տէր զհոգս քո և նա կերակրէ զքեզ». ինչպէս նաեւ Փրկիչն մեր ալ կը սորվեցունէ. «Խնդրեցէք նախ զարքայութիւնն Աստուծոյ և զարդարութիւն նորա, և այդ ամենայն յաւելցի ձեզ». միայն թէ փոքրիկ միամիտ մանկան մը հաւատքով մօտենանք Աստուծոյ, որ գիտնալով հանդերձ՝ թէ տանը մէջի ուտելիք հացին վերջին պատառն ալ սպառած է, բայց և այնպէս ամենեւին հոգ չըներ, որովհետեւ իր ծնողաց վրայ անպայման վստահութիւն մի ունի. «Նոքա զիս կը սիրեն, կ՚ըսէ, և իրենց սէրը պիտի չթողու որ զիս անօթի թողուն. ուրիշներէ հաց պիտի մուրան ու զիս կերակրեն, իրենք անօթի պիտի մնան ու զիս պիտի չը զրկեն»: Այս հաւատքով մօտենանք առ Աստուած, և այսպիսի վստահութեամբ բանանք մեր սրտերը անոր առջեւ, և անշուշտ պիտի լսէ մեր ձայնը, այն՝ որ ձագուց ու ագռաւուց անգամ կը լսէ ու

անոնց ուտելիքը կը պատրաստէ. «Զի ամենայն տուրք բարիք և ամենայն պարգեւք կատարեալք ի վերուստ են իջեալ»: Անշուշտ այսպիսի հաւատքով մարդոց համար է՝ որ կ՚ըսէ Դաւիթ մարգարէն. «Մանուկ էի ես և ծերացայ, և ոչ տեսի զարդարն արհամարհեալ, և ոչ զզաւակ նորա՝ թէ մուրանայ հաց»:

ԳԼՈՒԽ Զ.

«ԵՒ ԹՈ՛Ղ ՄԵԶ ԶՊԱՐՏԻՍ ՄԵՐ, ՈՐՊԷՍ ԵՒ ՄԵՔ ԹՈՂՈՒՄՔ ՄԵՐՈՑ ՊԱՐՏԱՊԱՆԱՑ».

Կը տեսնե՞ս մեղքին չարութիւնն ու վատթարութիւնն՝ որ զմեզ Աստուծոյ առջեւ պարտական կը ձգէ. և ինչպէս պարտական մը իւր պարտքերը չվճարած՝ պարտքէ ազատ չկրնար համարուիլ, այնպէս ալ մենք մինչեւ որ մեր մեղքերով Աստուծոյ առջեւ դիզած պարտքերնիս չվճարեմք, մեղաց պարտականութենէն ազատ չեմք կրնար ըլլալ. հետեւաբար դատապարտութեան որդիք էինք և պիտի մնանք նոյնպէս: Բայց եկոր տես որ այս պարտքին դէմ անկարելի է վճարում մը ընել մեր կողմանէ՝ այն մեղքերուն փոխարէն, որոնցմով Աստուծոյ դէմ ապստամբեցանք, անոր բարեգութ սիրտը վշտացուցինք, և զնոյն ինքն Որդին Աստուծոյ կրկին անգամ խաչը հանեցինք. ի՛նչ փոխարինութիւն կրնանք ընել, որ մեր այս աստիճան չարութեան դէմ վճարում մը կարենայ ըլլալ. զզջում, աղօթք, ծոմ, պահք, արցունք, արիւն կրնա՞ն արդեօք մեր այս պարտքերը վճարել. —ո՛չ, ոչ երբէք. մեր հարիւրներով հազարներով պարտքերուն մէկ հատն անգամ վճարելու կարող չեն. մէկ հատիկ միջոցը՝ որով կարող կ՚ըլլամք մեր այս մեղաց պարտքերը վճարել՝ Քրիստոսի Տեառն մերոյ սուրբ արիւնն է.

այս հաւատքով կը մօտենանք մեր երկնաւոր Հօրը և կ'ըսենք անոր, «Ո՛վ Հայր, մեր պարտքերը քեզի վճարելու համար երկայն երկայն պայմանաժամեր չենք ուզեր քեզնէ. նաեւ չեմք խնդրեր որ մեր պարտքերուն կէսը կամ երրորդ կամ չորրորդ կամ հինգերորդ եայլն մասը միայն վճարենք, միւս մնացածները մեզի պարգեւես. ո՛չ, ո՛չ, այս ալ չէ խնդիրքնիս, հապա որ առանց պայմանի և պայմանաժամի հանես մեր մեղքերուն մուրհակը ու պատռես և մէկդի նետես». ա՛յս է ըսելնիս, «Եւ թող մեզ զպարտիս մեր»: Բայց Հայրն երկնաւոր մեզի կը յայտնէ թէ՝ մենք մեր կողմանէ մեղքերնուս թողութիւն առնելու որչափ որ փափաք ունինք նէ, ինքն իր կողմանէ առաւել եւս յօժարութիւն ունի մեզի ներելու. միայն թէ մէջտեղը պայման մը դրած է. «Թէ որ դուք մէկզմէկու յանցանքներուն չներէք, ես ալ ձեր յանցանքներուն չեմ ներեր. իսկ ընդհակառակն իրարու յանցանքներու եթէ ներելու ըլլաք, ես ալ ձեր յանցանքներուն կը ներեմ»: Ահա այս է մեր և Աստուծոյ մէջ դրուած պայմանը, և այս պայմանով միայն կը ներէ Աստուած մեր մեղքերուն. և մենք այսպէս ըլլալը գիտնալով՝ երբ Աստուծոյ կը մօտենանք մեր մեղքերուն թողութիւն ուզելու համար, այս պայմանը արդէն կատարուած ըլլալը յայտնելու համարձակութեամբ կը խնդրենք մեղքերնուս թողութիւնը. «Ներէ մեզի մեր պարտքերը՝ ինչպէս որ մենք ալ մեզի դէմ պարտական եղողներուն կը ներենք»: Աստուած այս մասին այնպէս խստապահանջ է որ մեզի դէմ պարտական եղողներուն նկատմամբ և ոչ իսկ մի օր անցունել արտօնութիւն կու տայ առանց պարտքերնին ներելու. «Արեգակն ի վերայ բարկութեան ձերոյ մի՛ մտցէ»: Բայց շատ անգամ կը պատահի որ մեր ընկերներուն մեզի դէմ գործած յանցանքները, ստամոքսին վրայ չմարսուած նստող կերակուրի մը պէս մեր սրտերուն վրայ նստած ըլլալով, մինչդեռ անոնց դէմ սրտմտութեամբ բորբոքեալ վրէժ-

խնդրութիւն կը խորհիմք, այս ոխակալ սրտերնիս և վրէժխնդիր ձեռքերնիս առ Աստուած բարձրացունելով՝ կը համարձակիմք ըսելու. «Ո՛վ Տէր, ես ինչպէս իմ թշնամիներուս յանցանքները կը ներեմ, այնպէս ալ դուն ինծի ներէ»: Բայց սուտ կը խօսիս, զԱստուած ագէտ մարդու մը նման խաբել կ'ուզես. սակայն ո՛չ, ո՛չ, դուն քու անձդ կը խաբես. որովհետեւ մեր սրտերուն մէջ եղած ամենէն գաղտնի խորհուրդներն անգամ նորա առջեւ յայտնի են. ճշմարտութիւնը խոստովանած ըլլալու համար պէտք էր քեզի այսպէս աղօթել. «Ո՛վ Տէր, ես ինչպէս իմ թշնամիներուս ինծի դէմ գործած յանցանքները երբէք չեմ մոռնար, դուն ալ իմ յանցանքներս մի՛ մոռնար ամենեւին. իմ սիրտս ինչպէս անոնց դէմ ոխակալութեամբ և ատելութեամբ բորբոքեալ է, նոյնպէս ալ դուն ինծի դէմ ոխ և ատելութիւն ունեցի՛ր. և ես ինչպէս անոնցմէ վրէժխնդիր ըլլալու համար ձեռքէս եկած չարիքը կ'ընեմ անոնց, նոյնպէս ալ դուն քու ձեռքէդ եկած չարիքը ըրէ ինծի»: Ո՞վ կը համարձակի այսպիսի աղօթք մը մատուցանել Աստուծոյ առջեւ. բայց չէ՞ մի որ Աստուծոյ խօսքը նոյն բանը կը հաստատէ, քանի որ ի՛նչ չափով որ չափենք ուրիշներուն՝ նոյն չափովն ալ մեզի պիտի չափուի. ի՛նչ դատաստանաւ որ ուրիշները դատենք՝ մենք ալ նոյն դատաստանաւ պիտի դատուինք. մեր անձին համար Աստուծմէ չարիք չմաղթեմք ալ նէ, Աստուած անոնք մեր վրայ պիտի բերէ, քանի որ մենք մեր թշնամիներուն համար այնպէս կը կամենանք: Այն մարդը թող չներէ ուրիշներուն յանցանքներուն՝ որ մեղք չունի, և հետեւաբար Աստուծմէ մեղքի թողութիւն խնդրելու կարօտութիւն չունի. բայց մեր ընկերները մեզի դէմ մէկ յանցանքով մը պարտական ինկած ժամանակ՝ ո՞չ ապաքէն մենք Աստուծոյ դէմ հարիւրաւոր ու հազարաւոր յանցանքներով պարտական կը մնամք. և մինչդեռ Աստուած մեր բազմաթիւ և ծանր յանցանքներուն կը ներէ, պէտք չէ՞ որ մենք

ալ մեր ընկերներուն քիչ և թեթեւ յանցանքներուն ներենք։ Ահա ով որ այսպէս իր թշնամիներուն դէմ անյիշաչար գտնուելով՝ բոլոր սրտով կը ներէ անոնց յանցանքները, և ոչ միայն կը ներէ՝ այլ և անոնց համար բարիք կը կամենայ ու կ՚ընէ, անիկայ միայն կարող է համարձակութեամբ մօտենալ Աստուծոյ և ըսել. «Թող մեզ զպարտիս մեր որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց»։

ԳԼՈՒԽ Է.

«ԵՒ ՄԻ՛ ՏԱՆԻՐ ԶՄԵԶ Ի ՓՈՐՁՈՒԹԻՒՆ».

Նախ և յառաջ գիտնալու է որ երկու տեսակ փորձութիւնք կան, որոց մին Աստուծմէ կու գայ, և միւսն ալ սատանայէն։ Աստուծմէ փորձութիւնք կու գան մեզի՝ մեր առաքինութիւնները առաւել եւս փայլեցունելու ու վարձքերնիս շատցունելու համար, ինչպէս ոսկին հալոցին մէջ դրուելով, իր բոլոր ժանգն ու աղտեղութիւնները կը թափէ, և աւելի մաքուր ու աւելի պայծառ դուրս կ՚ելլէ կրակէն, որով և աւելի թանկագին կ՚ըլլայ։ Այսպէս փորձուեցան Աստուծմէ Աբրահամ նահապետ, Յոբ երանելին, Պօղոս առաքեալ և բոլոր ուրիշ սուրբերը, ամէն մարդոցմէն աւելի ծանր խաչեր կրելով. սակայն նոքա այս փորձութեանց բովքին մէջ փոխանակ վհատուելու առաւել եւս օգտուեցան, փոխանակ կորսնցունելու առաւել եւս շահեցան. որովհետեւ հոն յայտնի եղաւ Աբրահամու զօրաւոր հաւատքը, Յոբ երանելիին համբերութիւնը, և բոլոր սուրբերուն խոնարհութիւնն ու Աստուծոյ կամաց ունեցած հպատակութիւնները. խունկի նման կրակը դրուեցան, որ իրենց անուշահոտութիւնները դուրս բուրեն. և այսպէս կրած խաչերնին իրենց յաղթական պսակներուն վրայ մէկ մէկ լու-

սաճաճանչ գոհարներու փոխուեցան։ Այս տեսակ փորձութեանց համար է Յակոբոս առաքելոյն ըսածը. «Ամենայն ուրախութեան արժանի համարիջիք, յորժամ ի պէս պէս փորձութեանց ի մէջ անկանիցիք. գիտասջիք՝ զի հանդէս ձերոյ հաւատոյն յօրինեալ գործէ զհամբերութիւն. իսկ համբերութիւն գործ կատարեալ ունիցի»։ Ինչպէս նաւավարին հմտութիւնն ու քաջութիւնը ալեկոծութեան ժամանակ յայտնի կ՚ըլլայ, այսպէս ալ ճշմարիտ քրիստոնէի մը առաքինութիւնը փորձութեանց ժամանակ։ Այս տեսակ փորձութիւնք մեր հոգւոյն փրկութեան համար են. իսկ սատանայական փորձութիւնք մեր հոգւոյն կորստեան համար. ուստի սատանային և անոր չար փորձութեանց ձեռքէն ազատելու համար է որ պիտի աղաչեմք Աստուծոյ. «Մի՛ տանիր զմեզ ի փորձութիւն» ըսելով. սակայն անոնցմէ ազատ ըլլալու համար, բաւական չէ միայն աղօթքի ապաւինիլը, այլ պէտք է նաեւ գիտնալ անոր փորձութեանց դարանները, որպէս զի կարող ըլլամք կարելի եղածին չափ մեր անձերը անոնցմէ զգուշացունել։ Ուստի նախ և առաջ գիտնալու է որ սատանայն զմեզ կործանելու համար, միշտ մեր անձին վիճակը, յօժարութիւնները, տեղը, պարագայն եւայլն կը դիտէ, ու ըստ այնմ կ՚սկսի իր պատերազմի յատակագծերը պատրաստել մեզի դէմ։ Կը նմանի նա հմուտ զօրապետի մը, որ քաղաք մը պաշարել ու նուաճել ուզած ժամանակ, առաջ պարսպին չուրջը կը դառնայ ու անոր տկար կողմերը դիտելէն յետոյ, բոլոր ուժը հոն կը թափէ, և այն կողմէն կ՚սկսի քաղաքը հարուածել. այսպէս ալ սատանայն առաջ մեր տկար կողմը կը գտնէ, և յետոյ կ՚սկսի այն կողմէն պատերազմիլ մեր հոգւոյն դէմ, մինչև որ զայն նուաճէ ու գերի առնէ. և որովհետեւ ամէն մարդ ալ իր տկար կողմը ունի, և սոնք են՝ ոմանց համար մարմնական ցանկութիւններն, ոմանց համար արծաթսիրութիւնը, և ոմանց համար ալ փառասիրութիւնը, ինչպէս ոմանց համար ալ

արբեցութիւնն ու խաղամոլութիւնը եւայլն, ուստի սատանայն մեր այս տկար կողմերը գտնելէն յետոյ, ինչպէս որսորդն առ իւր որսն, այնպէս կը մօտենայ մեզի զգուշութեամբ, և առանց զմեզ առաջին անգամ չփոթեցունելու, իր գաղտնի գարանները կ'սկսի լարել մեր ոտքերուն տակ· «Անգամ մը նայէ, կ'ըսէ, ատիկայ արգիլուած բան մը չէ, զբօսանքի համար քիչ մը խաղցիր, մեղքի բան մը չկայ. մէկ երկու հատ գինի կամ օղի խմելէն վնաս մը չգար»· այս և ասոնց նման ուրիշ խաբէական միջոցներով և շողոքորթ խօսքերով կործանման անդունդը գլորելու առաջին քայլերնիս առնել կու տայ մեզի· և սատանային համար ամենէն դժուարին կէտը ասիկայ է· անիկայ միայն առաջին քայլերնիս առնել տալու հոգ կը տանի ու կ'աշխատի. որովհետեւ գիտէ թէ առաջին քայլէն յետոյ՝ երկրորդն ու երրորդը մենք ինքնին պիտի առնենք, և այսպէս յառաջ կ'երթանք մինչեւ յանդունդս դժոխոց։ Ուստի մեծ խելացութիւնը՝ առաջին անգամ սատանային տեղի չտալն է· չըլլայ որ դուն քեզի ապաւինելով, «Ես մինչեւ այն ինչ սահմանը կ'երթամ ու կը կայնիմ», ըսես· զառ ի վայրէ վար վազող մարդ մը՝ կայնիլ ուզած տեղէն տակաւին շատ անդին կ'երթայ· ուստի մեր տկար կողմը գիտնալով, մեր հոգին սատանային դէմ պաշտպանելու համար բոլոր ուժերնիս հոն թափենք, և միշտ հսկենք աղօթքով, որ վրանիս յարձակում ընելու միջոց չգտնէ· ա՛յս է և մեր Տիրոջը պատուէրը· «Արթուն կացէք և աղօթս արարէք, զի մի՛ անկանիցիք ի փորձութիւն»։ Տե՛ս որ փորձութենէ ազատ ըլլալու համար բաւական չէ միայն արթուն կենալն առանց աղօթքի, կամ միայն աղօթքն՝ առանց արթուն կենալու· այլ պէտք է որ միշտ երկուքն ի միասին ըլլան։ Սակայն թող այնպէս չկարծուի թէ այս զգուշութեան կանոններն ի գործ դրուածին պէս, սատանայն անմիջապէս մեր օձիքը պիտի թողու ու հեռանայ, ոչ երբէք, նոյն իսկ աղօթելու ժամա-

նակնիս անգամ մեզի կը մօտենայ, և կ'սկսի սոսկալի հայհոյութիւններով և պղծալից խորհուրդներով մտքերնիս շփոթել. Նպատակն ուրիշ բան չէ, բայց եթէ մեր աղօթքը խանգարել և զմեզ Աստուծմէ հեռացունել։ Փրկութեան ճամբան նոր մտնողին աւելի կը պատահի այս տեսակ փորձութիւն, որ չգիտնալով այս բանը սատանային մէկ հնարքն ըլլալը, սաստիկ կը շփոթի և կ'սկսի խորհիլ թէ «Ես երբեմն սատանային գերի եղած էի բոլորովին, և այն ատեն այսպիսի անօրէնութեան խորհուրդներ չէին գար ու միտքս շփոթեր. բայց հիմայ որ Աստուծոյ դառնալ կ'ուզեմ, անոնք միշտ կուգան ու միտքս կը պաշարեն· արդեօք իմ դարձս կամ աղօթքս Աստուծոյ հաճելի չէ՞». և այսպէս նա իր ճամբուն մէջ կը սասանի ու կը տատանի։ Չգիտեր խեղճ մեղաւորը որ իր առջի հին ճամբաներուն մէջ գտնուած ժամանակ, ինքը սատանային նիհար ձին էր, որ մեղաց արտերուն մէջ արձակ համարձակ թողուած կ'արածէր· որովհետեւ սատանայն ապահով էր իր վրայ, և կասկած չունէր թէ նա կարող է իր սահմաններէն դուրս ելլել ու փախչիլ, բայց հիմայ որ Աստուծոյ շնորհքներովը պարարտացաւ, աչքերը բացուեցան և տեսաւ իրեն համար սպառնացեալ պատիժները, դուրս ելլելով այս մեղաց արտերուն մէջէն, կ'ուզէ գալ և Աստուծոյ սահմանները մտնել, ահա այն ատեն կը բարկանայ թշնամին, և ամենայն կատաղութեամբ կը յարձակի անոր վրայ, և կը ջանայ դարձեալ իր իշխանութեան ներքեւ առնուլ։ Եւ ո՞ր թագաւորը կայ որ դիւրութեամբ թողլ տայ իր հպատակներուն երթալ և ուրիշ թշնամի տէրութեան մը հպատակիլ. ահա ճիշդ այս է և սատանային բռնած ընթացքն ալ, ուստի պէտք չէ որ նորա փորձութիւնք զմեզ խռովեն. համարենք թէ ճամբան քալած ատեննիս, շուն մը՝ առանց կարող ըլլալու մեզի վնաս մը հասցունել, դէմերնիս կայներ կը հաչէ, անոր թելադրած չար խորհուրդներուն հաճութիւն չտանք, բաւա-

կան համարինք մեր Տիրոջ նման ըսելու. «Ե՛րթ, յետս իմ, սատանայ». և ջերմեռանդն աղօթքներով աւելի մօտենանք Աստուծոյ, և անոր ողորմութեան հովանւոյն ներքեւ ապաւինինք, ինչպէս փոքրիկ մանուկ մը որ թշնամին տեսածին պէս կը վազէ մօրը քղանցքներուն ներքեւ կը պատսպարուի։

Սատանային այս փորձութիւններուն ալ յաղթելով, թէեւ աստուածպաշտութեան ու առաքինութեան ճամբայներուն մէջ շատ յառաջ երթանք, բայց և այնպէս չկարծենք թէ անոր փորձութեան դարաններէն կարող պիտի ըլլանք մեր անձերը ազատել. փորձութիւնք չեն դադրիր, միայն թէ եղանակը կը փոխուի. որովհետեւ այն ատեն հոգեւոր հպարտութեան մէջ պիտի ձգէ զմեզ, որ է անձնարդարութիւն, իբր թէ մեր բարի վարքին համար մեր անձերը սուրբ ու արդար են Աստուծոյ առջեւ, և մեր առաքինութիւններն ալ մեծամեծ վարձուց արժանի. «Տե՛ս սա մարդոց մեծագոյն մասը, կ՚ըսէ, ո՛րչափ Աստուածմէ հեռի կ՚ապրին, և քու կեանքդ ո՛րչափ տարբեր է անոնցինէն. ի հարկէ Աստուած քեզի նմաններուն խոստացած է արքայութիւնը»։ Եթէ սրտով աղօթք մը մատուցանես, հաղիւ թէ կը լմնցունես, և ահա ականջդ ի վար կը խօսի. «Ո՜հ, ի՜նչ ջերմեռանդ աղօթք, ի՞նչպէս հաճելի անցաւ Աստուծոյ առջեւ». աղքատի մը ողորմութիւն տուած ատենդ դարձեալ կը մօտենայ ու կ՚ըսէ. «Ճշմարտապէս գթած ու ողորմած մէկն ես դու, երկնային վարձուց արժանի»։ Ամենէն բարձր ու վսեմ առաքինութիւններուդ ու բարեգործութիւններուդ մէջ անգամ իր մահացուցիչ թոյնը կ՚ուզէ խառնել, զքեզ գովելով և քու անձդ քեզի իբրեւ Աստուծոյ և մարդոց առջեւ ճշմարտապէս առաքինի մէկը կարծեցունելով։ Եթէ սատանային այս շողոքորթութեանց «Այո՛» պատասխանեցիր, ինկար կործանեցար ուրեմն Փարիսեցիին նման, և բոլոր աշխատութիւններէդ պարապ ու վարձքերէդ անմասն եղար։ Այս կարգի փորձութեանց յաղթելու համար, յիշե-

լու ենք միշտ մեր տկար և մեղօք ապականեալ բնութիւնը, և թէ ինչպէս կարելի չէ Աստուծոյ առջեւ անարատ և առանց մեղաց կեանք մը վարել գոնէ մէկ օր մը, և թէ Աստուած եթէ իւր ողորմութեամբը մեղքերնիս չներէ, այլ արդարութեամբ իր դատաստանները տեսնելու ըլլայ, մարդ մը չէ կարող յաւիտենական կեանքը ժառանգել, ըստ այնմ «Թէ զանօրէնութիւնս իմ քննես Տէր, Տէր, իսկ ո՞ կարէ կալ առաջի քո. զի ի քէն է քաւութիւն»։ Նոյն իսկ Աստուծոյ ողորմութիւնն ու արդարութիւնը առիթ առնելով սատանայն, շատ անգամ զմեզ կը փորձէ, և չարաչար կործանման վտանգի մէջ կը ձգէ, օրինակի համար, մեր զգայարանաց հաճելի, բայց Աստուծոյ օրէնքին հակառակ եղող մեղք մը կ՚առաջարկէ. մենք ի սկզբան կը վախնանք և չեմք ընդունիր, սակայն նա մեր օձիքը թող չտար. «Ի՞նչ կայ վախնալու, կ՚ըսէ, չէ՞ մի որ Աստուծոյ ողորմութիւնն անչափ է, դուն յետոյ կը խոստովանիս ու կ՚ապաշխարես, և ինքն ալ կը ներէ քեզի. այդ և ատկէց աւելի ո՛րչափ ծանր մեղք գործողներ արդարացան»։ Ահա այս տեսակ խաբեբայ խօսքերով երբ համոզէ զքեզ անգամ մը իր չար առաջարկութիւնն ընդունելու, այն ատեն թողլով Աստուծոյ ողորմութեան յոյսերը, իր արդարութիւնն առջեւդ կը դնէ. «Ո՜հ, այդ ի՛նչ անօրէնութիւն է որ գործեցիր Աստուծոյ դէմ, կ՚ըսէ, հիմայ ի՞նչպէս պիտի արդարանաս իր դատաստանին առջեւ. այս քանի՞ անգամ եղաւ որ այդ մեղքը կը գործես, անշուշտ այս անգամ ալ ներելու չէ քեզի, ուստի յաւիտեան Աստուծոյ երեսէն պիտի մերժուիս և դատապարտութեան որդի պիտի ըլլաս»։ Այս փորձութիւնները կը բերէ սատանայն՝ Աստուծոյ ողորմութենէն յոյսդ կտրել տալով, զքեզ բոլորովին անկէց հեռացնելու համար, որպէս զի մի գուցէ զղջալով դարձի գաս ու մեղքերուդ թողութիւն առնես։ Եթէ մեղանչելնէս յառաջ յիշենք Աստուծոյ արդարութիւնն ու անաչառ դատաստանը, դժոխքն ու յա-

ւիտենական պատիժները, անշուշտ ասոնց երկուքը շատ անգամ պատճառ պիտի ըլլայ մեզի մեղքերէ զգուշանալու. իսկ եթէ երբեւ մարդ յանկարծ մեղքի մը մէջ իյնանք, այն ատենն ալ Աստուծոյ ողորմութիւնը պէտք է յիշել. և անմիջապէս անոր ապաւինելով խոստովանիլ զղջալ ու ապաշխարել: Այս տեսակ փորձութեանց յաղթելու ճամբան ալ այս է:

Բայց տակաւին ասոնց նման ուրիշ շատ փորձութեանց դարաններ ունի սատանայն, և որովհետեւ ինքը մեզմէ աւելի զօրաւոր ու աւելի խորամանկ է. եթէ անոր դէմ խիզախել ուզենք. պարտութիւնը միշտ մեր կողմը պիտի ըլլայ, ուստի աւելի լաւն այն է որ երբէք անոր փորձութեանց ենթակայ չըլլանք, որուն համար պէտք է անդադար աղօթել, ըսելով. «Մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն»: Բայց ի՛նչ ըսենք այն յիմարներուն, որոնք թէեւ կը խնդրեն Աստուծմէ պահպանել զիրենք՝ փորձութեան մէջ չիյնալու համար, թէեւ գիտեն իրենց անձին տկարութիւնը, բայց և այնպէս այն ճրագանցոյց յիմար թիթեռան նման, զիրենք այրող կրակին բոլորտիքը կը դառնան ու կը դառնան, մինչեւ ցայրումն հոգւոյ և մարմնոյ իւրեանց, այսինքն չէ թէ փորձութիւնը իրենց վրայ կուգայ, այլ իրենք կը դիմեն դէպի փորձութիւն, որով չարաչար կը կործանին, և յետոյ կ'ելլեն իրենց խղճմտանքին խայթերէն խալսելու կամ ուրիշներուն առջեւ իրենքզիրենք արդարացնելու համար խօսքեր ու պատճառներ մէջ կը բերեն. «Ի՞նչ ընենք, մեղանչական մարդ ենք, հողեղէն ենք, մահկանացու ենք» ևայլն ըսելով: Մէջ բերուած պատճառանքը՝ ըստ տաճկական առածին, յանցանքէն աւելի մեծ է. որովհետեւ ասիկայ չէ թէ խոստովանիլ կամ իր մեղքերուն մէջ խոնարհիլ ըսել է, այլ յանցանքը ուղղակի իր վրայէն նետելով, անուղղակի կերպով Աստուծոյ վրայ ձգել կը նշանակէ. իբրեւ թէ ըսել կ'ուզէ. «Ես իրաւցունէ այդ յանցանքը չէի գործեր կամ չէի ուզեր գործել, եթէ Աստուած զիս մարդ և հողեղէն

վիճակի մէջ ստեղծած չըլլար. ուրեմն եթէ յանցանք մը կայ նէ՝ այն ալ Աստուծոյ կը վերաբերի, որ փոխանակ զիս հրեշտակ ստեղծելու՝ մարդ է ստեղծեր. փոխանակ անմահ ստեղծելու՝ մահկանացու է ստեղծեր»: Նախահայր Ադամն ալ այս տեսակ փաստաբանութեամբ մը կ'ուզէր իր անձը արդարացունել. «Կինս՝ զոր ետուր ընդ իս, սա ետ ինձ ի ծառոյ անտի և կերի», ըսաւ. որով յանցանքին բուն պատճառը զԱստուած կը բռնէր՝ որ այն կինը իրեն ընկեր ըլլալու համար տուեր էր, և որուն թելադրութեամբն ինքն ալ արգիլեալ ծառին պտուղէն կերած էր. սակայն փոխանակ արդարանալու՝ աւելի եւս ծանր դատապարտութեան ներքեւ ինկաւ: Այսպէս պիտի պատահի նաեւ անոնց ամենուն ալ՝ որոնք պատճառելով զպատճառս մեղաց, կ'ուզեն իրենց անձերը արդարացունել. բայց իրենց՝ մէջ բերած պատճառները, այսինքն մեղանչական, հողեղէն, մահկանացու ևայլն բնութեան տէր ըլլալնին, չէ թէ յանցանքնին թեթեւցնող, այլ աւելի եւս ծանրացնող պարագաներ են. որովհետեւ իրենց մարդկային տկար բնութեան պատճառաւ, քանի որ գիտէին դիւրավառ լուցկիք մը ըլլալնին, ինչո՞ւ ուրեմն այնքան յարեցան կրակին, ինչո՞ւ նայեցան, ինչո՞ւ խնդացին, ինչո՞ւ մօտեցան, ինչո՞ւ շօշափեցին... քանի որ գիտէին իրենց դիւրակործան բնութեան տէր ըլլալնին, այնքան բարձր ու վտանգաւոր տեղերն ի՛նչ գործ ունէին. քանի որ գիտէին իրենց բնութիւնը հիւանդութեանց հակամէտ և ենթակայ, այնքան տարափոխիկ հիւանդութիւններէ բռնուած ախտացեալներուն քով ի՛նչ կը թարթափէին. մանաւանդ թէ պէտք չէ՞ր որ աւելի հեռի կենային փորձութիւններէն. չէի՞ն գիտեր որ բոցին մօտեցող թիթեռնիկն ու իր գոգին մէջ կրակ ժողովողը կ'այրի. ի՞նչ օգուտ է այսպիսիներուն աղօթել՝ որ Աստուած փորձութեան մէջ չը ձգէ զիրենք, մինչդեռ իրենց կամքով իրենք զիրենք փորձութեան մէջ կը ձգեն, նա մանա-

ւանդ որ առաւել չարն է՝ յանցանքնին չճանչնալով ու չը խոստովանելով առաւել եւս ծանր դատապարտութեան ներքեւ կ՚իյնան։ Ուրեմն, ոչ թէ միայն աղօթենք որ Աստուած զմեզ փորձութեան մէջ չձգէ, այլ նաեւ կարելի եղածին չափ ալ մեր անձերը զգուշացնենք փորձութիւններէ, գիտնալով որ մեղանչական, մահկանացու և հողեղէն մարդ ըլլալնուս համար խիստ շուտով պիտի մեղանչեմք, և խիստ շուտով ալ պիտի կործանիմք։

ԳԼՈՒԽ Ը.

«ԱՅԼ ՓՐԿԵԱ՛ ԶՄԵԶ Ի ՉԱՐԷ».

Այս վերջին խնդրուածքն՝ լրումն կամ բովանդակութիւնն է բոլոր վերոյիշեալներուն. որովհետեւ չար է Աստուծոյ սուրբ անունը չյարգել, չար է՝ փոխանակ Աստուծոյ թագաւորութեան մէջ ապրելու, սատանային իշխանութեան ներքեւ գերի մնալ. չար է՝ փոխանակ Աստուծոյ սուրբ կամաց հետեւելու և հնազանդելու, մեր մարմնոյ կամ սատանային չար կամաց հետեւիլ. չար է՝ աւուր ուտելու հացին կարօտութիւնը քաշել. չար է՝ մեր ընկերներուն հետ ներողամտութեամբ չվարուիլը. չար է՝ փորձութեան մէջ իյնալը։ Ասոնք են ահա ամենէն մեծ և գլխաւոր չարերը, որոնցմէ ազատ մնալու համար կ՚աղաչեմք մեր երկնաւոր Հօրը «Փրկեա զմեզ ի չարէ», ըսելով։

Բայց գիտնալու ենք որ բուն չարին նկատմամբ երբեմն չարաչար կը խաբուինք, այսինքն մեզի համար չար կարծածնիս շատ անգամ բարի, բարի կարծածնիս ալ չար կրնայ ըլլալ. օրինակի համար՝ մեզի ձախորդութիւն, աղքատութիւն, մահ և հիւանդութիւն եւայլն նեղութիւններ պատահած ժամանակ, կ՚սկսինք գանգատիլ թէ Աստուած մեզի

չար կը կամենայ ու չար կը ղրկէ. չենք գիտեր որ Աստուած իր սիրածներուն աւելի ծանր խաչեր կը ղրկէ, ինչպէս Ս. Գիրքն ալ կը վկայէ. «Զոր սիրէ Տէր, խրատէ. տանջէ զամենայն զորդի՝ զոր ընդունի»։ Որովհետեւ Աստուած շատ անգամ մեզի չար կը ղրկէ, զմեզ աւելի մեծագոյն չարերէն ազատելու համար, կամ մեր մեղքերուն իբրեւ ապաշխարութեան պատիժ մ՚ըլլալու, կամ մեզի համբերութեան առիթ տալու. և տակաւին մեզի անյայտ ուրիշ շատ պատճառներու համար կրնայ ըլլալ որ Աստուած մեզի նեղութիւններ ղրկէ, որոնք յիրաւի թէեւ մարմնոյն չար կ՚երեւին, բայց հոգւոյն աւէկութեան համար են, միայն թէ գիտնանք համբերութեամբ և աստուածային կամաց հպատակութեամբ քաշել մեր վրայ եկած նեղութիւնները։ Իսկ ընդհակառակն շատ անգամ ալ կը պատահի որ բարի կարծած բաներնիս ճշմարտապէս չար ըլլայ, ինչպէս հարստութիւն, պատիւ, մարմնական հաճոյք, առողջութիւն եւայլն, որոնց կը յարինք մեր բոլոր սրտովը, կարծելով թէ բուն բարին ասոնք են, և թէ ասոնք ստացած ժամանակնիս ամեն կերպով հանգիստ և երջանիկ պիտի ըլլամք. բայց չենք գիտեր որ այս բաները շատ անգամ մեր հոգւոյն կործանման պատճառ են, և Աստուած ասոնք մեզի խնայած ժամանակ, չէ թէ զմեզ ատելուն՝ այլ աւելի սիրելուն նշանները պէտք է ճանչնամք։ Կ՚ուզե՞ս ուրեմն ո՛վ սիրելի բարեկամս, բուն չարն ի՛նչ ըլլալը գիտնալ ու իմանալ. ասոնք երեք են, սատանայն՝ որ զմեզ դէպի մեղքը կ՚առաջնորդէ, մեղքը՝ որ զմեզ դէպի դժոխք կ՚առաջնորդէ, դժոխքն՝ որ զմեզ յաւիտենական պատիժներուն տակ կը ձգէ։ Այս երեք չարէն ազատուելու համար պէտք է աղօթել միշտ ըսելով. «Փրկեա զմեզ ի չարէ». որովհետեւ միւս կարծեցեալ չարերն մինչ ի գերեզման հետերնիս պիտի ընկերանան. իսկ ասոնք բոլոր յաւիտենականութեան մէջ մեզմէ պիտի չը բաժնուին։

ԳԼՈՒԽ Թ.

ՏԱՍՆԱԲԱՆԵԱՑ ՕՐԷՆՔ

«ԵՍ ԵՄ ՏԷՐ ԱՍՏՈՒԱԾ ՔՈ, ՈՐ ՀԱՆԻ ԶՔԵԶ ՅԵՐԿՐԷՆ ԵԳԻՊՏԱՑԻՈՑ... ՄԻ ԵՂԻՑԻՆ ՔԵԶ ԱՍՏՈՒԱԾՔ ԲԱՑ ՅԻՆԷՆ».

Մինչդեռ Սինա լեռը թանձր մշուշով մը պատած ծուխի ամպեր կը բարձրանային դէպի վեր, մինչդեռ այն ամպերուն մէջէն որոտման ձայներուն հետ կայծակներ կը փայլատակէին, և փողերուն ձայները՝ լեռնէ ի լեռ արձագանգտալով, Սինայի ստորոտը կեցող ժողովրդեան սիրտը ահիւ և դողութեամբ կը լեցունէին, անոնց բարոյական օրէնքները սորվեցնելու համար, այն ամպերուն մէջէն Աստուծոյ ահաւոր ձայնը կ'սկսէր լսուիլ. «Ես եմ Տէր Աստուած քո, որ հանի զքեզ յերկրէն Եգիպտացւոց... մի՛ եղիցին քեզ այլ Աստուածք բաց յինէն»։ Ժողովուրդը մինչեւ այն ատեն աստուածային անձին մէկ նմանութիւնը չէր տեսած, և ոչ ալ իր ձայնը լսած. Եգիպտոսի մէջ եղած մեծամեծ հրաշքները Մովսէս մարգարէին ձեռքով կատարուեցան, և թերեւս այն զօրութիւնները Մովսէսին ըլլալ կը կարծէին. Ժամանակը եկած հասած էր՝ որ Աստուած ցոյց տար իր ամենակարող զօրութիւնը, ճանչցունէր նոցա իր էութիւնը, որպէս զի անոնց սրտերուն մէջ տպաւորէր իր սուրբ երկիւղը, որ գիտնան թէ ո՛րպիսի Աստուծոյ մը հետ է իրենց գործը, որուն ահաւոր զօրութիւնը կարող է զիրենք ամեն կերպով պատժել, եթէ յանդգնին իրեն օրէնքները արհամարհել, ուստի նախ և առաջ իր անձը կը ներկայացնէ. «Ես եմ Տէր Աստուած քո», ըսելով։ Որովհետեւ ժողովուրդը պէտք էր նախ և առաջ գիտնար թէ ո՞վ է իրեն տէրը, կամ թէ ինք

որո՞ւ ժողովուրդ կամ ծառայ է. որպէս զի ճանչնայ առ նա ունեցած հպատակութեան պարտականութիւնը, ինչպէս ծառայ մը իր տիրոջ, զոր Աստուած կ'ուզէր յայտնել «Տէր» բառով։ Երկրորդ՝ պէտք էր գիտնալ թէ ո՞վ է իրեն ստեղծողը, որպէս զի նա սիրելու պարտականութիւնը ճանչնայ, ինչպէս որդի մը իր հայրը, զոր «Աստուած» բառով կ'ուզէր իմացունել։ Երրորդ՝ պէտք էր գիտնալ ժողովուրդը թէ ո՞վ էր արդեօք այնքան մեծ ողորմութեամբ և բարձր բազկաւ զինքը Փարաւոնին դառն գերութենէն ազատողը, որպէս զի ճանչնար առ նա երախտագիտութեան պարտականութիւնը, զոր «Որ հանի զքեզ յերկրէն Եգիպտացւոց» բառերով կ'ուզէր յայտնել։ Ուրեմն այս առաջին պատուիրանքով կը պահանջէր Աստուած իր ժողովրդէն՝ հնազանդութիւն, սէր և երախտագիտութիւն. որովհետեւ եթէ ժողովուրդն ճանչնար Աստուծոյ այս յատկութիւնները, և հաւատար անոր բոլորով սրտիւ, պիտի ճանչնար անշուշտ զինքը պարտական հնազանդելոյ, սիրելոյ և երախտագէտ լինելոյ նմա. և այս երեք գլխաւոր առաքինութիւնքն այն ճշմարիտ Աստուածը ճանչնալու և միայն անոր երկրպագութիւն ընելու պիտի առաջնորդէին զինքը. աւելի պարզենք խօսքերնիս՝ եթէ ժողովուրդը Եհովան իրեն Տէր, ստեղծող և փրկիչ ճանչնար ու ընդունէր, պիտի չյարգէր անշուշտ ուրիշ օտար աստուածներու. և երբ Աստուած իրմէն զատ ուրիշ աստուածներ չունենալ կը պատուիրէր, կ'ուզէր իմացունել թէ ինքն էր անոնց բացարձակ տէրը, ստեղծողը և փրկիչը, մի՛ գուցէ ուրիշ աստուածներու ընծայելով իրեն այս յատկութիւնները, երթան անոնց հպատակին և զանոնք պաշտեն, և իր նախանձը՝ որով և իւր բարկութիւնը արթընցունեն իրենց վրայ։

Ի՛նչ իրաւամբ որ Աստուած հին Իսրայելէն կը պահանջէր հպատակութիւն, սէր և երախտագիտութիւն, անկեց աւելի իրաւունքով նոյն բաները կը պահանջէ մեզնէ, որով-

հետեւ հին Իսրայէլը փրկելու համար Մովսէս մարգարէն ղրկեց. իսկ Նոր Իսրայէլի ժողովուրդքս փրկելու համար, ինք՝ երկինքէն յերկիր խոնարհեցաւ. Մովսէս թշնամիները չարչարելով ու մեռցունելով ազատեց իր ժողովուրդը. բայց Քրիստոս նոյն իսկ իւր անձը մատնելով դառն չարչարանաց և մահուան: Մովսէսին ձեռքով եղած փրկութիւնը Փարաւոնին և Եգիպտացւոց ձեռքէն մարմնական ազատութիւն մի էր, բայց Քրիստոսով եղած փրկութիւնը՝ մեղքին ու սատանային ձեռքէն յաւիտենական ազատութիւն մի է. ուրեմն հին Իսրայէլի ժողովրդէն ո՛րչափ աւելի պարտական ենք մեր Տիրոջը հնազանդիլ և երախտագէտ սրտով սիրել զանիկա: Մարդ մը որ ուրիշին համար կը մեռնի, անկէց աւելի սիրոյ մեծ նշան չկրնար ըլլալ, կ'ըսէ Տէրը, և ինքը մեռա՛ւ մեր փրկութեան համար ամենէն աւելի անարգ և դառնակսկիծ մահով մը: Բայց ո՞վ է այս բաները յիշողն ու սիրոյ զգացմամբ լեցուողը, ո՞ւր է մեր երախտագիտութիւնն ու հնազանդութիւնը, մինչդեռ անբան անասուններն անգամ իրենց բարերարները կը ճանչնան ու կը սիրեն. ո՛րչափ ուրեմն իրաւամբ պատճառ տուած ենք Աստուծոյ գանգատելու մեր դէմ մարգարէին բերնով. «Եզն ծանեաւ զստացիչ իւր, և էշ զմսուր տեառն իւրոյ, և Իսրայէլ զիս ոչ ծանեաւ»: Ո՜հ, ի՛նչ սոսկալի ապերախտութիւն, որուն նմանը անբան կենդանիներուն վրայ անգամ չտեսնուիր, և մեք քրիստոնեայքս առաւել արժանի ենք այս դառն յանդիմանութեան, քանի որ հին Իսրայէլէն աւելի երախտիք ընդունած ենք Աստուծմէ: Ուրեմն Աստուծոյ առջեւ անբան անասուններէն աւելի վատթար և Իսրայէլի ժողովրդէն աւելի ապերախտ չըլլալու համար, յիշենք միշտ իւր սուրբ արեան զոհը և անբաւ բարութիւնները. հնազանդինք անոր օրէնքներուն, սիրենք զանիկայ բոլոր սրտով և յաւիտենական երախտագիտութիւն մը ունենանք առ նա. «Զի որում շատ տուաւ, շատ խնդրեսցի ի նմանէ»:

ԳԼՈՒԽ Է.

«ՄԻ ԱՐԱՍՑԵՍ ԴՈՒ ՔԵԶ ԿՈՒՌՍ».

Այս երկրորդ պատուիրանքով երեք բան կ'արգիլէ Աստուած. առաջին՝ իրեն վայելուչ եղած պաշտօնը ուրիշի մը չմատուցանել, երկրորդ՝ իրեն արժան եղած սէրը ուրիշի մը չտալ, երրորդ՝ իրեն սեպհական եղած զօրութիւնը ուրիշի մը չընծայել: Իսրայէլի ժողովուրդը որ կռապաշտ ազգերու մէջ բնակած էր, և գրեթէ իրմէն զատ ճշմարիտ Աստուծոյ ծանօթութիւնը ունեցող ժողովուրդ մը չկար, շատ հաւանական էր որ քիչ ժամանակէն իր Տէրը մոռնալով ինքն ալ երթար անոնց աստուածներուն յարէր, կամ թէ անոնց կուռքերուն նման ինքնիրեն սեպհական աստուածներ հնարէր. ուստի իր ժողովուրդը ապագային մէջ գործելիք չարիքներէն զգուշացնելու համար, այժմէն կը պատուիրէ երբեք կուռք չը շինել կամ չը պաշտել, հասկցունելով անոնց որ ինքն է միայն երկրպագութեան արժանի Աստուածը: Բայց այնպէս գիտնալու կամ հաւատալու չէ որ կուռքի մը առջեւ իյնալով ու անոր երկրպագութիւն մատուցանելով միայն մարդ մը կռապաշտութեան մէջ ինկած կը համարուի, այլ նաեւ ըստ վարդապետութեան Ս. Գրոց՝ մարդ մը Աստուծմէ աւելի ինչ բան որ սիրէ, անիկա իրեն կուռքը կամ աստուածը եղած կ'ըլլայ. միթէ կռապաշտ չե՞ն այն մարդիկը՝ որոնք ոգելից ըմպելիքներով և համադամ խորտիկներով միմիայն իրենց անձը զուարթացնել ու պարարտացընել կը նային, ո՞չ ապաքէն Պօղոս սրբազան առաքելոյն վճռոյն համեմատ «Որոց աստուած որովայն իւրեանց է». միթէ կռապաշտ չե՞ն այն ամէն արծաթասէրները, որոնք Աստուծոյ օրէնքները ոտնակոխ կ'ընեն, օրինակի համար՝

կը դողան, կը յափշտակեն, կ՚ատեն, կ՚երդնուն, կիրակինին կ՚աւրեն եւայլն, որոնք խստիւ արգիլած է Աստուած. բայց որովհետեւ անոնց սրտին մէջ արծաթին սէրը աւելի է քան Աստուծոյ սէրը, ուստի կը զոհեն զԱստուած և իր օրէնքները, միայն թէ իրենց բաղձացեալ արծաթը ձեռք ձգեն. Նոյնպէս նաեւ հողերու կամ կալուածներու համար տեղի ունեցած կռիւները, բարկութիւնները ու նախատինքները, ցմահ ոխակալութիւնները ու արիւնհեղութիւնները մինչեւ անգամ, չե՞ն ցուցներ թէ կռապաշտութեան նշաններ են. որովհետեւ եթէ ասոնք ի գործ դնողներուն սրտին մէջ Աստուծոյ սէրն աւելի ըլլար քան ստացուածոց սէրը, անշուշտ իրաւախոհ պիտի ըլլային մէջերնին և վերոյիշեալ օրինազանցութիւններուն տեղիք պիտի չտային. Ո՞րչափ իրաւամբ կը խրատէ զմեզ ուրեմն սրբազան Առաքեալը՝ ըսելով. «Ի բաց ընկեցէք... զագահութիւն, որ է կռապաշտութիւն»։ Իսկ դու ո՛վ երիտասարդ, ո՞րպիսի անկարգ սիրով մը վառուած ես ու բորբոքած, ի՞նչպէս կը հալիս ու կը մաշիս այն աշխարհային սիրովը, որուն պատկերը բոլոր ցորեկը աչքիդ առջեւն է, գիշերներն ալ երազներուդ մէջ. բաղդատէ անգամ մը այս ամօթալի սէրդ Աստուծոյ վրայ ունեցած սիրոյդ հետ, և կրնա՞ս համարձակիր ըսելու. «Ես զԱստուած ամէն բանէն աւելի կը սիրեմ». ո՞չ ապաքէն քու սիրոյդ գլխաւոր առարկայն ո՛վ է նէ՝ քու Աստուածդ ալ այն պիտի ըլլայ։

Ահա այս է կռապաշտութեան մէկ տեսակն ալ, զոր կ՚արգիլէ Աստուած ըսելով. «Մի՛ արասցես դու քեզ կուռս»։ Երրորդ տեսակ կռապաշտութիւնն է, ինչպէս ըսինք, Աստուծոյ սեպհական եղած զօրութիւնը ուրիշ բանի մը ընծայել, որ ագիտութենէ յառաջ կուգայ, և աւելի ռամկաց մէջ կը տեսնուի, որոնք իրենց ագէտ և նախապաշարեալ մտքովը անտեղի բաներու կը հաւատան, և այն իրենց հաւատքը աստուածային մեծվայելչութեան անպատուութիւն

կը բերէ. օրինակի համար, ապագային գիտութիւնը՝ որ միայն Աստուծոյ յատուկ է, յիշեալ ագէտները՝ Փալճիներու, բուերու, շուներու, հաւու ոսկորներու, երազներու եւայլն միջոցներով կ՚ուզեն ունենալ և այսպէս իրենք մոլորելով, ուրիշներուն ալ մոլորութեան պատճառ կ՚ըլլան։ Հին ատենները, Աստուած՝ իր կամքը մարդոց յայտնելու կամ գալիք ժամանակին մէջ պատահելիք բաները անոնց իմացնելու համար հրեշտակներ կամ մարգարէներ կը ղրկէր, հիմայ արդեօք անոնց տեղը այն վերոյիշեալնե՞րն սկսեց գործածել, կամ չէ նէ ապագային գիտութիւնը ոչ թէ միայն Աստուծոյ քով այլ նաեւ յիշեալ անարգ և անպիտան բաներուն քո՞վ ալ կը գտնուի արդեօք. ո՛ր երեսով ալ որ մտածելու ըլլանք նէ, Աստուծոյ փառքը իրմէն կապտել և ուրիշ բաներու ընծայել ըսել է. Նոյնպէս երբեմն մարգարէները տեսիլքներ կը տեսնէին, որոց միջոցաւ գալիք բաներուն վրայով գուշակութիւններ կ՚ընէին, արդ քանի որ հիմայ այս հասարակ մարդիկն ալ երազներով գուշակութիւններ կ՚ընեն, ի՞նչ հարկ կայ ուրեմն հին մարգարէները ներշնչեալ համարելու, կամ չէ նէ ասոնք ալ հիներուն նման ներշնչեալ ճանչնալու ենք. ասոնց ո՛րն ալ որ ընդունելու ըլլանք նէ, Աստուծոյ դէմ նախատինք ու արհամարհանք կը բերեն։ Հիւանդներու առողջութեան համար մոմ, շէրպէթ, բակլայ եւայլն կը թափեն, որոնց քով բժշկութիւն տալու զօրութիւն մը կենալ կը հաւատան. բայց առանց դեղի և դարմանի բժշկելն՝ հրաշք է, որ միայն Աստուծոյ յատուկ է. և մենք կը զարմանամք Քրիստոսի մեծ կարողութեան վրայ թէ ի՞նչպէս ձեռքը հիւանդներու վրայ դնելով կամ թէ միայն խօսքով մը զանոնք ոտք կը հանէր, բայց հիմայ քանի որ այս զօրութիւնը մոմին, բակլային, շէրպէթին քով ալ կը գտնուի նէ, հարկ չը մնար Քրիստոսի վրայ զարմանալու. ո՛հ, ի՛նչ անհնարին ամբարշտութիւն։

Նոյնպէս վերոյիշեալ կարգի մարդիկ կը հաւատան թէ չար աչք կամ ակնահարութիւն մը կայ, որոց ենթակայ եղող մարդը չարաչար կը վնասուի. իրենց անձերը կամ իրենց սեպհական եղած բաները այս չար ակնարկութիւններուն դէմ պաշտպանելու համար, վրանին խստոր, ուլունք, սուրճ, համայիլ ևայլն բաներ կը կրեն. Համարենք թէ իրենց հաւատացածին նման ուրիշին վնաս տուող չար աչքեր ըլլային, բայց այս բաներն ի՞նչ օգուտ պիտի ընեն անոնց դէմ։ Չարերուն դէմ մեզի պաշտպան ու օգնական միայն զԱստուած կը ճանչնամք, և երբ փոխանակ իր օգնութեանը ու պաշտպանութեանը դիմելու՝ վերոյիշեալ չնչին նիւթերուն կը դիմենք, ո՞չ ապաքէն զԱստուած՝ անոնց հետ փոխանակած կ'ըլլամք, և ի՞նչ է կռապաշտութիւնը, Աստուծոյ տեղ ուրիշ բանի մը հաւատալ կամ զայն պաշտելը չէ՞ մի։ Ասոնց դասէն կը համարուին անշուշտ ուրիշ կարգ մը մարդիկ ալ, որոնք Սամարացւոց նման թէ՛ Աստուծոյ կը հաւատան և թէ սատանայի. օրինակի համար՝ եղած է երբեմն որ հիւանդներու վրայ աւետարան կարդալու կանչուած եմ, և երթալով հիւանդին գլխուն վերեւ կը տեսնեմ կամ համայիլ մը կամ ամանով շէրպէթ. կը հարցնեմ հիւանդին տիրոջ, ասոնք ի՞նչ պիտի ըլլան. եթէ ճշմարտութիւնը ու զօրութիւնը այս բաներուն քով է նէ, ուրեմն Աւետարանի հարկ չկայ. իսկ եթէ Աւետարանին քով է, ուրեմն այս բաները վերնալ պէտք են. «Զի զի՞նչ առնչութիւն է սատանայի ընդ Քրիստոսի կամ լուսոյ ընդ խաւարի»։

Այս և ասոնց նման ուրիշ աւելորդապաշտութիւններ խիստ շատ կան տակաւին, զորս մի առ մի յիշելն աւելորդ կը համարիմ, յուսալով որ այս ըսածներս բաւական են մտացի մէկը համոզելու. որովհետեւ իր կարծիքներուն վրայ յամառող ու պնդող տգէտի մը ինչ որ ալ ըսելու ըլլանք, դարձեալ օգուտ մը չընէր. սակայն այսպիսիներուն սա կէտն յիշել արժան կը համարիմ, որ այս տեսակ աւելորդապաշտութիւնները նախնի կռապաշտութեան ժամանակներէն սկսած է, և իրենք այսքան քրիստոնէութեամբ և գիտութեամբ ծաղկեալ լուսաւորեալ դարու մը մէջ այս տեսակ յիմարութիւններու հետեւելն ամօթ չեն համարիր տակաւին։ Ուրեմն տասնաբանեայ օրինաց երկրորդ պատուէրին դէմ չմեղանչելու համար, ոչ թէ միայն կուռք պաշտելէն զգուշանալու է, այլ նաեւ արարած մը Արարչէն աւելի սիրելէն, նաեւ արարածներուն աստուածային զօրութիւն ընծայելէն։

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

«ՄԻ՛ ԱՌՆՈՒՑՈՒՍ ԶԱՆՈՒՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՔՈ Ի ՎԵՐԱՅ ՍՆՈՏԵԱՑ».

Աստուծոյ անունը սուրբ է, անիկայ երկինքին մէջ անմահ հրեշտակներէն միշտ օրհնութիւններ կ'ընդունի, բոլոր տիեզերքի մէջ արեւելքէն մինչեւ արեւմուտք այն սուրբ անունը կը փառաւորուի։ Երկինքը իր լուսապայծառ զարդերովն ու երկիրս իր չնաշխարհիկ գեղեցկութեամբն անոր անուան փառքը կը պատմեն. ի՞նչպէս կարելի է ուրեմն այսպիսի սրբազան անուն մը անպատուել՝ պարապ տեղը և պարապ բաներու մէջ յիշելով զայն։ Աստուած՝ հրկիզեալ մորենիին մէջէն Մովսէս մարգարէին հետ խօսած ժամանակ, յայտնած էր թէ իր անունը «Որ էն» է, և այս երկու բառերը կը ցուցնեն Աստուծոյ անսկիզբն էութիւնը, այժմու ներկայութիւնը և անվախճան յաւիտենականութիւնը. կան տակաւին Աստուծոյ ուրիշ անուններ ալ, ինչպէս Տէր, Բարձրեալ, Ամենակալ, Հինաւուրց, Բաւական ևայլն, որոնք Աստուծոյ այլ և այլ յատկութիւնները կը ցուցնեն և միայն իրեն յատուկ են։ Կը հետեւի ուրեմն որ Աստուծոյ անունն ըսելով ուրիշ բան պիտի չհասկնամք, բայց եթէ իր էու-

թեան յատկութիւնները ցուցնող կամ բացատրող բառեր· և ինչպէս մարդոյ՝ անանկ ալ Աստուծոյ ամենէն մօտ և վերաբերող բանը անունն է· և որովհետեւ մեր մարմնաւոր աչքերը զԱստուած երբէք չեն տեսած, մեր ականջներն՝ անոր ձայնը չեն լսած, և մենք ի՞նչ կերպով կամ ո՞ր կէտերու մէջ պիտի յարգէինք ու պատուէինք զանիկայ, բայց եթէ իրեն ամենէն մօտն եղող բանէն, այսինքն՝ իր սուրբ անունէն սկսեալ, միշտ պատկառանօք յիշելով զայն· ուրիշ մարդոց կամ պարզ անուանց յիշատակութենէն տարբերելու է այն սուրբ անուան յիշատակութիւնը։ Յանկարծ պատուաւոր անձ մը քեզի ներկայացած ժամանակ ինչ պատկառոտ և զգոյշ դէմք մը որ կ'առնես, նոյն վիճակին մէջ գտնելու ես ինքզինքդ, Աստուծոյ անունը յիշած կամ լսած ատենդ· և եթէ Աստուծոյ սուրբ անուան այս կերպ յարգութիւն չտալը զայն անարգել և անպատուել կը նշանակէ, ո՞ւր կը մնայ պարապ տեղը և սնոտի իրաց վրայ անպատկառապէս զայն յիշելը, «Ոչ սրբեսցէ Տէր զայն»· այնպիսին պիղծ և մեղաւոր պիտի համարուի Աստուծոյ առջեւ, և Տէրը վրէժխնդիր պիտի ըլլայ անոր իբրեւ զինքն անպատուողի մը ու անարգողի մը։

Բայց Աստուծոյ սուրբ անունէն զատ կան իրեն վերաբերող ուրիշ բաներ ալ, ինչպէս աղօթք, պաշտամունք, փառաբանութիւն, Աստուածաշունչ գիրք, Եօթն սուրբ խորհուրդք եկեղեցւոյ եւայլն, զորս կատարելու կամ ընդունելու ժամանակ նոյն պարտականութիւնը ունինք՝ ինչ պարտականութիւն որ ցոյց տրուեցաւ իր սուրբ անունը յիշելու նկատմամբ, այսինքն հարկ է որ մեր աղօթքներն ջերմեռանդ սրտով մատուցանեմք առ Աստուած, ի ժամ պաշտաման և փառաբանութեան երախտագէտ սրտիւ մեր շնորհակալութիւններն ու լիաշուրթն օրհնութիւնները անուշահոտ խունկերու նման բարձրանան յերկինս ի վեր· Աստուածաշունչ Ս. Գիրքը կարդացած ժամանակնիս այնպէս հա-

մարինք թէ նոյն ինքն Աստուած է մեզի հետ խօսողը եւայլն եւայլն, ասոնց հակառակը պատահած ժամանակ անշուշտ մեղանչած կ'ըլլամք այս երրորդ պատուիրանքին դէմ, և կը մնանք պարտական Աստուծոյ առջեւ իբրեւ անպատուող իւր սուրբ անուան և սուրբ փառաց։

Այս օրէնքն Աստուծոյ ուղած կերպովն ի գործ դնելու համար, բաւական չէ միայն վերոյիշեալ կանոններուն համեմատ շարժիլ, այլ հարկ է նաեւ որ մեր բերանն ու լեզուներն ալ պղծուած չըլլան սուտով, բամբասանքով, երդումով, հայհոյութիւնով եւայլն. որովհետև Աստուծոյ սուրբ անունը յիշելու և իր սուրբ փառաց վերաբերեալ պաշտամունքները կատարելու համար սուրբ բերան պէտք է ունենանք, ապա թէ ոչ՝ ոչ միայն ընդունելի չեն ըլլար Աստուծոյ առջեւ, այլ տակաւին անոր զզուանքն ալ կ'աւելցնեն. ինչպէս Դաւիթ սրբազան մարգարէին բերնովը կը գանգատի. «Սակայն մեղաւորին ասէ Աստուած. իսկ դու ընդէ՞ր բնաւ պատմես զարդարութիւն իմ, կամ առնուս զուխտ իմ ի բերան քո». պատճառը հետագային մէջ կը ցուցնէ· «Զի բերան քո յաճախէր զչարութիւն, և լեզու քո նիւթէր զնենգութիւն». կը հետեւի ուրեմն ըսել թէ չար խօսող բերնով և նենգութիւն նիւթող լեզուով, Աստուած՝ ոչ աղօթք կ'ընդունի և ոչ օրհնութիւն։ Այս կարգի մարդիկ են անշուշտ նաեւ անոնք, որոնք դատաստանին օրը մեր Տիրոջը հետ պիտի վիճին ու փաստաբանեն· «Տէր, Տէր, ո՛չ յանուն քո մարգարէացաք, և յանուն քո դեւս հանաք և զօրութիւնս բազումս արարաք»· իրաւ է որ ատոնց ամենն ալ Քրիստոսի անունով ի գործ դրին· բայց որովհետեւ իրենց բերանները չարութիւն կը խօսէր և լեզուները նենգութիւն կը նիւթէր, ուստի իրենց ըրածները Աստուծոյ առջեւ ընդունելի չըլլալէն զատ մեղք ալ համարուեցաւ· որովհետեւ դատաւորն անոնց վերջին պատասխանը պիտի տայ· «Ամէն ասեմ ձեզ, ոչ գիտէի զձեզ»։ Ո՜հ, ո՛րչափ սոսկալի պիտի

ըլլայ այն օրը անոնց վիճակը, որոնք իրենց կենաց օրերուն մէջ ինքզինքնին Քրիստոսի չեն ճանչցուցած։ Հարկ է ուրեմն որ մեր անձերը Քրիստոսի ծանօթացնելու համար, միշտ սուրբ բերնով ու սուրբ լեզուով խօսինք իրեն հետ. և սուրբ բերան ու լեզու ունենալու համար ալ պէտք է որ սուրբ սիրտ ունենանք. որովհետեւ մեր սիրտն է ակն ամենայն գործողութեանց. ինչպէս որ ակէ մը բղխեալ ջուրն ինչ յատկութիւն որ ունենայ, աղբիւրներէն ալ նոյնպէս կը վազէ. այսպէս ալ եթէ Դաւիթ մարգարէի խնդրած ու փափաքած սուրբ սիրտը հաստատեալ ըլլայ ի մեզ, մեր բերնէն և բոլոր զգայարանքներէն յառաջ եկած գործողութիւններն ալ սուրբ պիտի ըլլան ի հարկէ. «Զի ի յաւելուածոյ սրտի խօսի բերան»։

Այս է ահա Աստուծոյ այս պատուիրանքն ի գործ դնելու մէկ հատիկ կանոնը։

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

«ՅԻՇԵՍՋԻՐ ԶՕՐՆ ՇԱԲԱԹՈՒՑ ՍՐԲԵԼ ԶՆԱ».

Ասիկայ նոր դրուած պատուիրանք մը չէ, այլ խիստ կանուխէն այսինքն աշխարհի և մարդուն ստեղծագործութենէն յետոյ, որ կատարուեցաւ վեց աւուր մէջ. եօթներորդ օրը հանգչեցաւ Աստուած իր ամեն գործերէն, և այն օրը օրհնեց ու սրբեց, և հաստատեց որ մարդիկներուն համար ալ նոյն օրը հանգստեան սուրբ օր մը ըլլայ, հրամայելով անբան կենդանիներն անգամ նոյն օրը աշխատութենէ դադրեցնել, անոր համար է որ կ'ըսէ. «Յիշեսջիր զօրն շաբաթուց». այսպէս միտքդ բեր շաբաթ օրը սուրբ պահելու կանոնը, զոր ի վաղուց անտի սահմանած եմ»։ Մինչև ցվերջ հին օրինաց՝ այս օրը սուրբ պահելու օրէնքը հաստատուն

մնաց, երբ Նորին մէջ Քրիստոսի առաքեալներուն ձեռօք շաբաթի տեղ կիրակի օրը պահել կանոն դրուեցաւ և մեզի ալ նոյնպէս ընել աւանդուեցաւ ի յիշատակ յարութեանն Քրիստոսի և գալստեան ամենասուրբ Հոգւոյն ի դասս առաքելոց։ Ուրեմն այս օրէնքին մէջ մտած փոփոխութիւնը միայն աւուր համար է. որովհետեւ սուրբ պահելու կանոնն ու պարտականութիւնը ինչ որ էր ի սկզբանէ անտի, հիմայ ալ միեւնոյն է. բայց ի՞նչ կը նշանակէ օրը սրբել կամ սուրբ պահել. Աստուած այս բառով կ'ուզէ իմացնել որ նոյն օրը ամեն աշխարհային և մարմնական գործառնութենէ ու զբաղմունքներէ դադրելով, միայն սրբութեամբ այսինքն սուրբ բաներով անցունել պէտք է. ինչպէս եկեղեցի երթալ, աղօթք ընել, քարոզ լսել, Աստուածաշունչ կամ ուրիշ հոգեւոր գիրքեր կարդալ, հոգեւոր բաներու վրայ խորհիլ կամ խօսիլ. վերջապէս կատարել այն ամեն բաներն որ սուրբ են, և այսպէս Աստուծոյ փառքին նուիրել նոյն օրը։ Ահա այս է կիրակին սուրբ պահելու կանոնը. սակայն ո՜րպիսի սխալմունք և զեղծմունք մտած են այս մասին արդի քրիստոնեայներէն շատերուն մէջ. մինչդեռ կիրակին գինեմոլաց համար՝ արբեցութեան, խաղասէրներուն համար՝ զբօսանաց, երիտասարդաց համար՝ զուարճութեան, ցանկասէրներուն համար՝ անկարգ հաճոյից, ծոյլերուն համար՝ դատարկապորտութեան. վերջապէս ամեն մարդու իբր իւր մարմնական հաճոյքը կատարելու օր մը նկատուած է։ «Կիրակի» բառը տէրունական ըսել է, և այս նշանակութենէն կը հասկցուի որ նոյն օրը Աստուծոյ նուիրելու և Աստուծոյ փառքին համար գործածելու եմք. բայց փոխանակ Աստուծոյ նուիրելու նոյն օրը՝ բոլորովին սատանային կը նուիրենք. որովհետեւ ամբողջ վեց օրուան մէջ չգործուած մեղք և անկարգութիւնք նոյն օրուան մէջ կը գործուին։ Կան ուրիշ կարգ մը մարդիկ ալ որ նոյն օրը առուտուրներով կամ մարմնական շահուց վերաբերեալ զբաղմունքներով կ'ան-

ցուննեն, և սակայն Աստուծոյ մեզի ցոյց տուած ողորմութեան ու գթութեան դէմ ո՛րչափ մեծ ամբարշտութիւն է, որովհետեւ եօթը օրուան մէջէն վեցը մեր մարմնական զբաղմանց համար սահմանելով, միայն մէկ օրը իրեն համար պահած է. և այն մէկն ալ շատ համարելով՝ մեր վեցին վրայ կ'աւելցնեմք, և միթէ իրաւունք չունէ՞ր Աստուած վեց օրն իր փառքին համար սահմանել և մէկ օրն ալ մեր մարմնական գործերուն յատկացնել. բայց քանի որ ասոր հակառակն է հրամայած, երբեք Աստուծոյ առջեւ արդարանալու կամ պատասխան տալու տեղ չունինք։ Այս մասին շատերուն բերնէն իրենց մարմնական կարօտութիւնը պատճառ բերելնին լսած եմ. «Ի՞նչ ընենք, եթէ կիրակի օրերն ալ չաշխատինք և չգործենք, անօթի կը մնանք», կ'ըսեն. ի՛նչ թերահաւատ (չըսեմ անհաւատ,) են այս կարգի մարդիկ, որոնց շատ անգամ պատասխան տուած եմ, թէ ուրեմն Աստուած այս օրէնքը դնելուն մէջ մեծապէս սխալեր է, աղէկ հաշիւ չէ ըրեր թէ իր ժողովրդեան մէջ այնպիսի աղքատ մարդիկներ ալ պիտի գտնուին, որոնք եթէ չաշխատին կամ չգործեն կիրակի օրերը, անօթի պիտի մնան. կամ գոնէ պէտք էր որ աղքատներուն համար բացառութիւն մ'ըլլար։ Ասանկներուն հաւատքին մեծ թերութիւնը իրենց շահելիք կամ ուտելիք հացը բոլորովին Աստուծմէ կախումն ունենալը չհաւատալնուն մէջ է. թէեւ իրենց ամենօրեայ աղօթքներուն մէջը կը խնդրեն. «Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր», ըսելով. որոյ դէմ կարելի է առարկել. «Եթէ միայն քու խելքովդ ու աշխատութեամբդ կարող ես հացդ ճարել, ի՞նչ հարկ կայ զայն Աստուծմէ խնդրելու. իսկ եթէ Աստուած է մեր հացը տուողը, ինչո՞ւ կը թերահաւատիս ուրեմն և կ'ըսես. «Եթէ կիրակի օրը չաշխատիմ, անօթի կը մնամ»։

Բողոքականաց՝ կիրակին և Հրէից իրենց շաբաթը ամենայն զգուշութեամբ պահպանելնին ո՞րչափ մեծ յանդիմանութիւն մի է մեզ ուղղափառ եկեղեցւոյ հարազատ զաւակացս, որ գրեթէ բոլորովին բարձի թողի ըրած ենք Աստուծոյ այս օրէնքը։ Տեառն մերոյ ըսածին նման «Նոքա յարիցեն ի դատաստանի ընդ ազգիս այսմիկ և դատապարտեսցեն զսա»։ Այո, այս մասին անոնք պիտի ըլլան մեր դատախազները, և մենք պապանձեալ պիտի մնանք այն ահաւոր ատեանին առջեւ։

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

«ՊԱՏՈՒԵԱ ԶՀԱՅՐ ՔՈ ԵՒ ԶՄԱՅՐ ՔՈ, ԶԻ ՔԵԶ ԲԱՐԻ ԼԻՆԻՑԻ».

Ծնողաց իրենց զաւակները սիրելու յատուկ պատուէր մը չէ եղած Աստուծմէ, որովհետեւ բնականաբար ամեն ծնողք ալ կը սիրեն իրենց որդիները. այսպէս ալ թէպէտ և ըստ բնական կարգին փոխադարձաբար ամեն որդւոց իրենց ծնողքը սիրել հարկ էր, որովհետեւ անոնք են իրենց կենաց պատճառը, անոնցմէ սիրուեր, կերակրուեր, պահպանուեր ու աշխարհի մէջ մարդ են եղեր ու մարդոց կարգն են անցեր. բայց այսու հանդերձ Աստուած գիտնալով որդւոց ապերախտութեան ու չարութեան աստիճանը, և թէ անոնք ինչպէս բնութեան այս ամեն կարգն ու կանոնը արհամարհելով, շատ անգամ պիտի ապստամբին ընդդէմ իրենց ծնողաց, այս հինգերորդ պատուիրանքով յատուկ պարտականութիւն դրած է անոնց վրայ պատուելու իրենց ծնողքը, ըսելով. «Պատուեա զհայր քո և զմայր»։

Այս պարտականութիւնը ճշդիւ կատարած կ'ըլլամք եթէ Աստուծմէ ետքը սիրենք մեր ծնողքը, եթէ նոցա նկատմամբ ունենամք որդիական երկիւղ մը և յօժարակամ հնազանդութիւն, եթէ իրենց ծերութեան և կարօտութեան ժամանակ պէտք եղած օգնութիւնը մատակարարենք

անոնց· որովհետեւ պիտի գայ ժամանակ մը, յորում ծնողք երբեմն իրենց զաւակաց ըրած օգնութիւններուն, իրենք կարօտ պիտի մնան. երբ այն ատեն անոնց հիւանդութեան կամ ծերութեան վիճակը մեզի անտանելի երեւնայ, յիշելու եմք թէ անոնք ի՛նչ դժուարութեամբ և ի՛նչ զոհողութեամբ սնուցին զմեզ· մինչդեռ օտարէ մը պզտիկ բարիք մը անգամ տեսած ատեննիս, երախտագէտ սրտով կ՚ուզենք անոր դէմը փոխարինել· ուրեմն ի՞նչ փոխարինութիւն հատուցանել արժան է այն ամեն բարեաց՝ զորս ընդունեցինք մեր ծնողքներէն· միշտ յիշելու ենք այն գորովագութ սէրը, որով մեր ուրախութեանցը ուրախակից և ցաւոցը ցաւակից եղած են· քանի քանի անգամներ արդեօք մեր հանգստութեան համար իրենք անհանգիստ, և մեր երջանկութեան համար ապերջանիկ եղած են, բուն իսկ մեր ապերախտութիւնն ու անհնազանդութիւնը տեսած ժամանակնին անգամ տակաւին իրենց սէրը չէին պակսեցներ մեզնէ. հարկ է ուրեմն մեր անձնուէր ջանքերովն իրենց ծերութեան նեցուկն ըլլալ, առաքինի ու բարի վարքովնիս անոնց ուրախութիւնն ու փառքը, և հլու հնազանդութիւնովնիս ալ իրենց սրտին մխիթարութիւն ըլլալ, և այսպիսով ընդունել անոնց վերջին օրհնութիւնները, որով պիտի հաստատուին մեր տուները, ըստ այնմ թէ «Օրհնութիւն հօր հաստատէ զտուն որդւոյ»· և որով միայն պիտի ընդունինք բարութիւններ Աստուծմէ, և ժառանգութիւն մեր բնակած երկրին մէջ. ինչպէս խոստացաւ Աստուած ամեն ծնողասէր և հնազանդ որդւոց· «Քեզ բարի լինիցի, և զի երկայնակեաց լինիցիս ի վերայ երկրին բարութեան»։

Իսկ ընդհակառակն եթէ ապերախտ գտնուինք մեր ծնողացը դէմ, Աստուծոյ օրէնքին համեմատ արժան եղած պատիժները չտանք և արհամարհենք զանոնք, ի հարկէ օրհնութեան տեղ անէծք պիտի առնենք, և այն անէծքը մեր տուները հիմերէն պիտի խախտեն, ըստ այնմ թէ, «Անէծք

մօր զտուն որդւոյ խախտեն ի հիմանէ»· Նոյնպէս ալ Աստուծմէ չարիք պիտի ընդունինք, և թող երկինքին մէջ· աշխարհի վրայ անգամ ժառանգութիւն պիտի չգտնենք և պիտի ըլլանք ապերախտութեան հրէշներ· բայց ասիկայ անշուշտ գիտնալու ենք որ՝ ինչ որ հատուցինք մեր ծնողաց, անոր կրկնապատիկը մեր զաւակներէն պիտի ընդունիմք ու գտնեմք, որոց օրինակները գրեթէ ամեն ժամանակ աչքերնուս առջեւ կը տեսնուին։ Եւ որովհետեւ մեր երկրաւոր հայրերը՝ երկնաւոր Հօր պատկերներն են, քանի որ երկրաւորը կը տեսնեմք, և Աստուծմէ անգամ զանոնք սիրելու պատուէր ունենալնէս վերջը՝ չենք սիրեր, մեր երկնաւոր Հայրը որ երբէք չենք տեսած և անոր ձայնը չենք լսած, ի՞նչպէս կարելի է սիրել. և այսպէս մեր երկրաւոր ծնողքը չսիրելն ու անոնց չհնազանդիլը, Աստուծոյ դէմ անհնազանդ ըլլալ և զայն չսիրել ըլլալուն համար, ի հարկէ մեզի արժան եղած չարաչար պատիժները պիտի չուշացնէ, ըստ Սողոմոնեան առածին թէ «Որդի անհնազանդ ի կորուստ եղիցի»։ Բայց այս օրէնքին պայմանն ասով չը լմնար տակաւին· որովհետեւ առ մեր մարմնաւոր ծնողս ունեցած պարտաւորութեան սահմանը՝ կ՚անցնի կ՚երթայ նաեւ առ հոգեւոր ծնողսն մեր, որք են մեր վարժապետները, եկեղեցական հայրերը, իշխանները և բոլոր բարերարները, որոց նկատմամբ ալ պէտք է ունենանք սէր, հնազանդութիւն, պատկառանք և երախտագիտութիւն. յիշելու ենք միշտ անոնց մեզի ըրած երախտիքը, չմոռնանք երբէք անոնց աշխատութիւններն ու անձնուիրութիւններն, և եթէ անոնց յիշատակին յաւերժական արձաններ կանգնելու կարող չենք ալ նէ, գոնէ մեր սրտերուն մէջ անոնց սէրն ու անունը անմահացնենք· որովհետեւ մեր ծնողք՝ մեր մարմնաւոր կենաց պատճառ են· իսկ բարերարները՝ մեր հոգւոյն սնունդը կը պատրաստեն. և որչափ հոգի առաւել է քան զմարմին, այնքան ալ առ հոգեւոր բարերարսն մեր

ունեցած պարտականութիւններս պէտք է աւելի ըլլայ:

Ասոնց կարգէն են նաեւ ամէն դպրոց և եկեղեցի շինող կամ շինել տալու պատճառ եղողներն, հասարակաց օգտին համար աշխատողներն. տե՛ս սա քարայատակն, որոյ վրայէն հանդստութեամբ կ'անցնիս ու կը դառնաս, յիշէ որ երբեմն անոր ամէն մէկ քարին վրայ աշխատաւոր բարերարներուն քրտանց կաթիլները ինկած են. կը տեսնե՞ս սա գեղեցիկ աղբիւրն՝ որուն ցուրտ ջուրերն շատ անգամ ծարաւութենէդ պապակած լեզուդ ու սիրտդ զովացուցած են. յիշէ որ աշխատաւոր բարերարներուն քրտանց կաթիլները այն ջուրերուն հետ չխառնուած՝ այն աղբիւրը չէ շինուած: Սիրէ, յարգէ ու պատուէ այս ամէն բարերարներն. նաեւ անոնց բարի յիշատակները սրտիդ մէջ անմոռաց պահէ. և եթէ կ'ուզես աւելի մեծ հատուցում մը ընել անոնց, հետեւէ իրենց շաւղին, եղիր և դու անոնց նման բարերար մարդկութեան՝ մանաւանդ քու ժողովրդեանդ. մի՛ ապրիր միայն քու անձիդ համար, որովհետեւ իր անձին համար ապրողը՝ պատիւ, պսակ չընդունիր ոչ ներկայիս և ոչ ապագային մէջ:

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

«ՄԻ ՍՊԱՆԱՆԵՐ».

Մարդս ի պատկեր Աստուծոյ ստեղծուած ըլլալուն համար, արարածոց մէջէն ամենէն պատուականն ու գերագոյնն է. և այսպիսի արարածի մը պարապ տեղը արիւնը թափել ու կեանքը վերցնելը կ'արգիլէ Աստուած այս վեցերորդ պատուիրանքով: Իրաւ որ շատ տեսակ մարդասպանութիւններ կան ու կը պատահին մարդոց մէջ, որոց բացատրութիւնն ու սահմանը տալ մեր նպատակէն դուրս ըլ-

լալով, զանց կ'առնեմք զանոնք: Սակայն գիտնալու է որ նիւթապէս սպանութենէ զատ՝ կան բարոյապէս սպանութիւններ ալ ըստ վարդապետութեան Ս. Գրոց, զորս նոյնպէս արգիլած է Աստուած խստիւ: Ուստի մէկը մարդասպան չըլլալով հանդերձ թող չպարծի «Այս վեցերորդ պատուիրանքին դէմ երբեք չեմ մեղանչած» ըսելով. ինչպէս խիստ շատ ադէտներու վրայ յայտնի կը տեսնուի այս պակասութիւնը. նոյն իսկ իրենց մեղքերը խոստովանիլ ուզած ժամանակնին ալ՝ փարիսեցիին նման պարծելով, «Գողութիւն չեմ ըրած, շնութիւն չեմ ըրած, մարդ չեմ սպաննած» և այլն խօսքերով. և այսպէս կը կարծեն խեղճերը թէ իրօք այս օրէնքին դէմ չեն մեղանչած, մինչդեռ թերեւս աւելի ծանրապէս բարոյական սպանութիւններ ի գործ դրած են, որոց գործադիրներն թէեւ ազատ են մարդոց դատաստաններէն, այլ ոչ և Աստուծոյ դատաստանէն. քանզի մարդիկ՝ մարդոց արտաքինը միայն կարող են քննել, իսկ Աստուած սըրտերը կը քննէ. անոր համար Աստուծոյ առջեւ սրտով կամ բաղձանքով եղած յանցանքը գործքով եղածի հետ հաւասար է. օրինակի համար՝ թէեւ քու թշնամիդ չես սպաննած, բայց թերեւս բոլոր սրտովդ անոր մահուան փափաքած ես. ուստի կ'ըլլաս Աստուծոյ առջեւ մարդասպան մը, ինչպէս վատ բաղձանքով ի կին մարդ հայողն Աստուծոյ առջեւ շնացող մի է: Նոյնպէս բարոյական մարդասպանութիւն է այլոց գայթակղութեան կամ մեղաց պատճառ ըլլալը, որ աւելի բարձրագոյն կարգի անձանց մէջ տեղի կ'ունենայ, որովհետեւ ստորին աստիճանէ եղողներն միշտ իրենցմէ բարձրագոյններուն հետեւողներն են թէ բարւոյն և թէ չարին մէջ, ուստի այս կարգի գլխաւոր անձինք պէտք է աւելի զգոյշ և արթուն գտնուին. որովհետեւ ոչ թէ միայն իրենց անձերուն, այլ նաեւ իրենց ստորակարգեալներուն համար ալ պատասխանատու են Աստուծոյ դատաստանին առջեւ: «Վա՛յ մարդոյն այնմիկ յոյր ձեռն գայցէ գայթակ-

ղուԹիւն»․ Քրիստոսի բերնէն ելած վայր մը Նշանակու-
Թիւնը ամբողջ յաւիտենականութեան մը դառնութիւնը
կը ցուցնէ։ Իրաւ՝ մարդասպանութիւնը ծանր յանցանք է
Աստուծոյ առջեւ, բայց մարդասպանը հոգիին վնաս մը չը
կրնար ընել․ իսկ ուրիշին գայթակղութեան պատճառ ե-
ղողը հոգին կ՚սպաննէ, անմա՜հ հոգին, որուն ազատութեան
համար Քրիստոս իր արիւնը գին տուած է․ ահա սպանու-
Թիւններէն ամենէն սոսկալին։ «Մի՛ սպանաներ» այսինքն
այլոց գայթակղութեան կամ մեղաց պատճառ մի՛ լինիր։
Մարդասպանութեան սահմանը հոս չը լմննար տակաւին․
Սուրբ Գիրքը մեզի ուրիշ տեսակ մարդասպանութիւններ ալ
ցոյց կուտայ․ «Որ ատեայ զեղբայր իւր մարդասպան է»,
կ՚ըսէ․ որովհետեւ Աստուծոյ ամենէն ատելի բանը՝ ատելու-
Թիւնն է, այն որ սիրոյ համար աշխարհ եկաւ, սիրով ապ-
րեցաւ ու սիրոյ համար մեռաւ, իր աշակերտներուն ալ սէր
պատուիրեց, ոչ Թէ միայն սիրել զմիմեանս, այլ և իրենց
ոսոխրիմ Թշնամիներն անգամ։ Ի՞նչ են ուրեմն Աստուծոյ
առջեւ սիրոյ փոխարէն իրենց եղբայրներուն կամ ընկերնե-
րուն դէմ ատելութիւն ունեցողները․ — մարդասպաններ,
այսինքն ամենաբարձր յանցաւորներ։

Կայ Աստուծոյ առջեւ ուրիշ կերպ մը մարդասպանու-
Թիւն ալ, զոր Փրկիչն մեր այսպէս կը բացատրէ․ «Լսեցիք որ
ըսուեցաւ առջիններուն, մի՛ սպանաներ․ որովհետեւ ով որ
սպաննելու ըլլայ, դատաստանի ատեանին առջեւ պար-
տական պիտի մնայ․ բայց ես կ՚ըսեմ ձեզի, ով որ պարապ
տեղը կը բարկանայ իր եղբօրը, պարտական պիտի մնայ դա-
տաստանին առջեւ»․ կը հետեւի ուրեմն Թէ տարապարտուց
բարկութիւնն ալ Աստուծոյ առջեւ մարդասպանութիւն կը
համարուի, քանի որ միեւնոյն դատապարտութեան ենԹա-
կայ են բարկացողն ալ՝ մարդասպանն ալ։ Թող լսեն ու սոս-
կան ուրեմն բարկութեան տեղիք տուող ամեն բարկասիրտ
մարդիկ, որոնք շատ անգամ ոչինչ պատճառներու համար

կը բորբոքին բարկութեամբ, մանաւանդ վարժապետք՝ ի-
կը բորբոքին բարկութեամբ, մանաւանդ վարժապետք՝ ի-
րենց աշակերտաց դէմ, տէրերն՝ իրենց ծառայից դէմ,
ծնողք՝ իրենց զաւակաց դէմ․ Թող յիշեն Թէ որչափ ատելի
բան է բարկութիւնն Աստուծոյ առջեւ, որուն պատիժ կը
սպառնայ Աստուած հաւասար մարդասպանութեան։

Կայ տակաւին ուրիշ սոսկալի մարդասպանութիւն մը,
որ լեզուով կը կատարուի․ և այս տեսակ մարդասպաններն
են իրենց ընկերներուն դէմ բամբասանաց, նախատանաց և
զրպարտութեան զէնքերով զինեալ մարդիկ, որոնց համար
կ՚ըսէ սրբազան մարգարէն Դաւիթ․ «Սրեցին զլեզուս իւր-
եանց որպէս զօձի, և Թոյնք իժից ի ներքոյ շրԹանց նոցա»։
Վա՜յ է այն մարդուն որուն դէմ մէկ անգամ կ՚սկսին շար-
ժիլ այս տեսակ Թունալից լեզուներ․ նա օրհասական վէրքը
առնող մէկու մը պէս կը պարտաւորի առանձին տեղեր
քաշուիլ՝ իր ցաւերը մարդոց աչքերէն ծածկելու համար,
նորա աչքերն արտասուաց և սիրտը սեւ արիւններու մէջ
կը լողան․ կը մեռնի՛ իւր դառնութիւններովը, կը մեռնի՛,
կը մեռնի՛ և դարձեալ կենդանի է․ որուն սիրտը եԹէ դա-
շոյն մը մխուած ըլլար, իրաւ սաստիկ ցաւ մը կ՚զգար, այլ
գոնէ քիչ ժամանակէն կեանքը վերջանալով ցաւերն ալ կը
դադրէին, բայց լեզուով եղած մարդասպանութիւնը՝ կը
տարբերի ասկէց․ նա՝ մահուան ցաւերն միշտ կրել կուտայ,
բայց չմեռցուներ, այսինքն մշտնջենաւոր օրհասի մը կը
մատնէ իր զոհերը։ Ինչպէս կրակի փոքրիկ կայծ մը ամբողջ
անտառներ կ՚այրէ ու մոխիր կը դարձունէ, այս է և չար
լեզուին բնաւորութիւնն ալ ըստ բանի սրբազան առաքե-
լոյն Յակոբայ․ ո՜հ, ի՛նչ մարդասպանութիւն և ի՛նչ կոտո-
րած։ Ո՞վ կայ ուրեմն որ ելլէ իր անձին համար վկայու-
Թիւն տայ Թէ ես Աստուծոյ այս վեցերորդ պատուիրանքին
դէմ չեմ մեղանչած ամենեւին․ անշուշտ մէկով կամ միւսով
պարտական մնացած եմք այս օրէնքին դէմ, հետեւաբար
ճշմարիտ մարդասպաններ եմք Աստուծոյ առջեւ, և որով

դատապարտութեան արժանի մեղաւորներ. և որպէս զի մեր անձերը ազատենք այս օրէնքին դատապարտութենէն, բաւական չէ միայն մարդու արիւն չթափել ու մարդ չսպաննել, այլ հարկ է նաեւ մտքով ալ ուրիշի մը մահը չբաղձալ, մեր շահուն համար վնասակար բաներ ծախելով այլոց մահուան պատճառ չըլլալ, բանիւ կամ գործով դայթակղութիւն տալով մարդ գլխէ չհանել. մեր եղբայրները չատել, պարապ տեղը չբարկանալ, և մէկուն սիրտը չար խօսքերով չվիրաւորել: Ահա այս ամեն զգուշութիւնները ի գործ դրած ժամանակնիս թերեւս կարենանք այս օրէնքին դէմ մեղանչելէն ազատ ըլլալնուս ապահով ըլլալ:

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

«ՄԻ՛ ՇՆԱՐ»

Մեր ապականեալ բնութեան մէջ չկայ ուրիշ կիրք մը որ այնքան աւելի բռնութեամբ տիրած ըլլայ մեր սրտին, ինչպէս է ցանկութեան կիրքը, որուն անկարգ բաղձանքներէն յառաջ կուգայ այլոց պատիւը բռնաբարելու կամ արատաւորելու մեղքը, այսինքն է շնութիւնը. և ի՛նչ յարմար նմանութեամբ այս մոլութեան հետեւողներուն անունը շուն՝ և գործին անունն ալ շնութիւն դրուած է, որ շան վերաբերեալ գործ ըսել է, որովհետեւ շնացողք ամուսնական խտրութիւնը վերցնելով իբրև զշունս վարուած կ՚ըլլան: Շնացողը՝ ինչ աստիճանի տէր մէկն ալ ըլլայ, որ իր անկարգ ցանկութեան կրակներովը միշտ վառուած ու բորբոքած է, և որ իր օրինաւոր ամուսինէն դուրս՝ այլոց պատիւը արատաւորելով իր անկարգ կիրքերը յագեցնելու ետեւէ է, այսպիսի մէկը՝ ոչ թէ միայն «Հաւասարեցաւ անասնոց անբանից և նմանեցաւ նոցա», այլ և քան զշունս և քան զգա-

զանս վատթար և ստորին վիճակի մը ենթակայ եղաւ: Ինչպէս տան մը ներքին յարկերէն բորբոքեալ կրակ մը՝ տունը շուտով մը այրել և յաճիւն դարձնել կ՚սպառնայ, այսպէս ալ ցանկութեան կրակը մարդոց սրտերուն մէջ առանց ինքզինքն յայտնի ընելու, հոգին ալ՝ մարմինն ալ յաւիտենական հրոյն ճարակ տալու կը պատրաստուի: Բայց մեծ դըժբաղդութիւնը հոս է որ՝ որչափ որ այս կիրքը իր մահացու հարուածներով անթիւ կոտորածներ ու զոհեր ընելու վրայ է, դարմանն ալ այնքան դժուարին է, որովհետեւ նախ և առաջ այդ ախտով վարակեալը կը ջանայ բոլորովին իր հիւանդութիւնը ծածկել մարդոց առջեւ խայտառակ ու անպատիւ ըլլալու երկիւղով. երկրորդ՝ այս հիւանդութիւնը բժշկելու պաշտօն ունեցող անձինքն ալ ուրիշներուն առջեւ անպատկառ երեւնալու կասկածով չեն ուզեր վէրքին պատանքը վերցնել ու անոր ամեն գարշելի և մահացու կողմերը ակն յայտնի ցուցնել. և ինչպէս որ իրենց վտանգաւոր վէրքերը կամ հիւանդութիւնները առ ամօթոյ բժշկէն պահող անձանց մահը անհրաժեշտ է, նոյնը պիտի պատահի նաեւ այն ամեն ցանկութեան ախտով վարակեալ անձանց, որոնք իրենց խոստովանահայր քահանայէն անգամ չեն ուզեր յայտնել իրենց մահացու մեղքերը, թէեւ այս եօթներորդ պատուիրանքին դէմ չարաչար մեղանչած են գարշելի խորհուրդներով, պիղծ խօսքերով և անկարգ գործերով: Սակայն յաղթելու համար այս մարդկային ամօթոյ, պէ՛տք է Դաւիթ մարգարէին պէս մտածել ու ըսել. «Եւ չար առաջի քո արարի». այսինքն այն անօրէնութիւնները զորս Աստուծոյ աչքին առջեւ գործեցի, մարդիկներէն պահելն ի՛նչ օգուտ ունի. առանց Աստուծմէ երկիւղ կամ ամօթ ունենալու՝ այս մեղքերը գործեցի, երբ առ երկիւղի կամ ամօթոյ մարդիկներէն պահել կ՚ուզեմ զանոնք, ո՞չ ապաքէն Աստուծմէ աւելի մարդիկներէն վախցած կ՚ըլլամ, Աստուծմէ աւելի մարդիկներն յարգած ու պատուած կ՚ըլլամ»: Բայց

արդէն այս ծանր ամբարշտութիւնը գործած ես դու. որովհետեւ եթէ Աստուած սրտիդ վրայ հայելի մը դրած ըլլար, որուն մէջէն յայտնի տեսնէր ամեն մարդ քու ներքին մտածմունքներդ, անոնց առջեւ ամօթով և խայտառակ չըլլալու համար ո՜րչափ պիտի զգուշանայիր արդեօք պիղծ և գարշելի խորհուրդներէն. սակայն Աստուծոյ ամենատես աչքին առջեւն էին ամեն մտածմունքներդ, և անկէց չամչցար ու չվախցար երբէք։ Նոյնպէս քու ցանկութեան գարշելի կիրքերդ յագեցնելու համար առանձին տեղեր կամ մութ խորշեր կը քաշուէիր, որպէս զի ծածկուիս մարդոց աչքերուն տեսութենէն, և մինչեւ անգամ եթէ մէկէ մը քու գարշելի գործերուդ մէջ տեսնուելու կասկած ունենայիր, կը հրաժարէիր անշուշտ քու չար կամքերուդ հետեւելէն. սակայն Աստուծոյ աչքերը դքեզ առանձնութեան մէջ ալ կը տեսնէին, մութին մէջ ալ, ո՛ւր որ ալ ըլլայիր, անիկայ ներկայ էր. և ինչո՞ւ մարդոց ներկայութենէն կ'ամչնայիր ու կ'զգուշանայիր, և Աստուծոյ ներկայութիւնը երբէք հոգդ չէր. ո՞չ ապաքէն զմարդիկ քան զԱստուած առաւել յարգել և պատուել կը նշանակէ այս բանը, ո՞չ ապաքէն Աստուծմէ աւելի մարդիկներէն վախնալ ըսել է ասիկայ։ ՈՀ, այս ցանկութեան և շնութեան գարշելի մեղքերը մինչեւ ո՞ւր կը տանին զմեզ. ինչպէս անգամ մը զառիվայրէ գլորիլ սկսող մէկը չկրնար ուզած տեղը կայնիլ, հապա իր կայնիլ յուսացած կամ փափաքած տեղէն տակաւին շատ մը անդին կ'անցնի, և այսպէս ալ ցանկութեան խորհուրդներու կամ գործքերու հետեւող անձ մը՝ թող չկարծէ թէ ես մինչեւ այս ինչ սահմանը կ'երթամ ու անկէց անդին չեմ անցնիր. ոչ երբէք, թող մարդ մը չը յանդգնի այս բանը փորձել, որովհետեւ վախճանը չարաչար կործանումն է. կրակին հետ խաղացողը անպատճառ պիտի այրի։ Աստուած՝ որ մեր ապականեալ բնութեան վիճակը մեզնէ աղէկ գիտէ ու կը ճանչնայ, մեղքէ մը զմեզ հեռի

կեցնելու համար նախ և առաջ նոցա մեղքին շարժառիթ պատճառներէն զգուշանալ կը պատուիրէ, ինչպէս մեր նախածնողաց ոչ միայն արգիլեալ ծառին պտուղէն չուտել հրամայեց, այլ նաեւ անոր մօտենալն իսկ արգիլեց. որովհետեւ մօտենալն պատճառ էր հայելոյ ի նա. հայիլն՝ պատճառ էր շարժելոյ ախորժակին, շարժումն ախորժակին՝ պատճառ էր ուտելոյ ի պտղոյ ծառոյն։ Այսպէս ալ ոչ միայն մարդասպանութիւնը կը դատապարտէ Աստուած՝ այլ և մարդասպանութեան շարժառիթ եղող բարկութիւնն անգամ։ Ասոր նման ալ ոչ միայն շնութիւնը կ'արգիլէ, այլ նաեւ անոր մերձաւոր առիթն եղող յայրատ աչօք ի կին մարդ հայիլն իսկ, յայտնելով թէ իւր առջեւ հաւասար շնութեան մեղք են վատ բաղձանքներով ցանկութեան խորհուրդներն անգամ։ Ուրեմն ո՛րչափ մեղապարտ կ'ըլլայ մարդս, երբ ոչ միայն այս առիթներէն հեռի չփախչիր, այլ տակաւին ինքն անձամբ կը փնտռէ և կը հետեւի նոցա. և սրտին մէջ արդէն վառուած ցանկութեան կրակին վրայ իւղ կամ դիւրավառ նիւթեր լեցնելով զայն առաւել եւս բորբոքելու պատճառ կ'ըլլայ, որոյ կատաղի հրդեհին զոհ պիտի երթան անշուշտ հոգին ալ մարմինն ալ։ Աստուած՝ ո՛ր աստիճան որ իր բնութեան մէջ սուրբ է ու անարատ, այն աստիճան կ'ատէ ու զզուանօք կը նայի այս գարշելի մոլութեան վրայ, և որովհետեւ ուրիշ մեղքեր մարմինէն դուրս են, միայն շնութիւն կամ ցանկութիւն է որ մարմինին մէջ կը կատարուի, և «Մարմինք մեր՝ տաճար են Հոգւոյն սրբոյ». ըսել է թէ այս տեսակ մոլութեան մը հետեւողը՝ իր մարմինը այսինքն Հոգւոյն սրբոյ տաճարը պղծած ու ապականած կ'ըլլայ, որով ուղղակի Հոգւոյն սրբոյ դէմ մեղք մի կ'ըլլայ շնութիւնը։ Նոյնպէս ալ Քրիստոսի անձին դէմ, որովհետեւ մենք անոր սուրբ մարմինն ու արիւնը ճաշակելով կը կցորդուիմք ու կը միանամք իր հետ. բայց շնացողը Քրիստոսի միութենէն բաժնուելով պոռնկի հետ կը

միանայ, « Զի՞նչ հաղորդութիւն է լուսոյ ընդ խաւարի »։ Արդ քանի որ այս մեղքը աստուածային սրբութեան և Քրիստոսի ու Հոգւոյն սրբոյ անձին դէմ է, կրնամք ուրեմն գուշակել և հետեւցնել թէ ո՛ր աստիճան պատժոյ և դատապարտութեան արժանի մեղք է, որուն օրինակը ցոյց տուաւ Աստուած՝ Նոյ նահապետին ժամանակ, այն հեշտակեաց բազմութիւնը ջրահեղձ ընելով ու կորսնցունելով երկրիս երեսէն. նոյնպէս Սոդոմ Գոմորի մոլի ժողովուրդը՝ երկինքէն իջած ծծմբախառն կրակի անձրեւներով այրելով ու յաճիւն դարձնելով։ Ուրեմն այս եօթներորդ պատուիրանքին դէմ չմեղանչելու և հետեւաբար այս սպառնացեալ պատիժներէն ազատ մնալու համար, հարկ է ոչ միայն շնութեան և ցանկութեան գործերէն պահել մեր անձերը, այլ նաեւ զգուշանալ բոլորովին գարշելի խորհուրդներէն, աչաց յայրատ հայեցուածքներէն, պղծալից պատմութեանց ունկնդրութիւններէն, գայթակղեցուցիչ վիպասանութեանց կամ պատմութեանց ընթերցանութիւններէն, ձեռաց և ոտից անկարգ շարժումներէն եայլն եայլն։ Վրադ ցանկութեան փորձութիւն մը եկածին պէս՝ մէկէն մահդ յիշէ, այսինքն երեւակայէ որ դուն մեռար ահաւասիկ, անշունչ և անզգայ արձան մը դարձար, սիրտդ բաբախելէն դադրեցաւ. բայց հոգիդ կ'ելլէ Աստուծոյ ատեանը՝ որ կը դատէ ու կը դատապարտէ զքեզ ի հուրն յաւիտենից. հոն կրակներուն ու բոցերուն մէջ թաղուած մտածէ զքեզ. ո՜հ, ըսէ, իմ ցանկութեան կրակներս ինչպէս շուտով անցան ու մարեցան. բայց այս կրակներն յաւիտեան մարելիք չունին, և սիրտս կրծող որդերն յաւիտեան չեն մեռնիր։ Յիշէ ու ըսէ դուն քեզի, ես մարդոց աչքերէն ծածկուելու համար եկած եմ այս առանձին տեղը, բայց Աստուծոյ ամենատես աչքերն չէ՞ մի որ զիս կը տեսնեն, պէտք չէ՞ որ ես Աստուծմէ աւելի վախնամ ու ամչնամ։ Այս մտածականները կրակին վրայ լեցուած ջուրի պէս պիտի մարեն քու ներ-

սիրտիդ բորբոքած ցանկութեան կրակները։ Բայց ի վեր քան զամենայն այս չար կրքերուն յաղթելու համար պէտք է որ Աստուծոյ շնորհաց օգնութիւնը խնդրես, ապա թէ ոչ ամեն դարման անօգուտ կ'ըլլայ. «Եթէ Տէրը ինծի ժուժկալութիւն չտայ, հասկցայ որ ուրիշ ճամբով չեմ կրնար ըլլալ ժուժկալ», կ'ըսէ Սողոմոն։

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

«ՄԻ՛ ԳՈՂԱՆԱՐ».

Այս օրէնքով կ'արգիլէ Աստուած ուրիշներուն ընչից թէ յայտնապէս և թէ գաղտնի յափշտակութիւնը. այս արգելքով միանգամայն պարտք կը դնէ ամեն մարդու վրայ իւրովսանն աշխատիլ, իւր և թէ իւր ընտանեաց ամեն պիտոյքը հոգալու կարող ըլլալու համար, և այսպէս ապրիլ ամեն մարդու իր՝ չէ թէ ուրիշներուն ճակատին քրտինքովը։ Եթէ ամեն ոք գիտնար ու ճանչնար պարտուց և իրաւանց ճշգրիտ սահմանները, այսինքն թէ իր անձն ու ստացուածքը պաշտպանելու իրաւանց չափովը, ուրիշին անձին ու ստացուածոց չվնասելու պարտականութիւն ունի, այս գողութիւններն ու անիրաւ զրկողութիւնները երբեք տեղի պիտի չունենային. մարդիկ իրենց փորը կշտացնելու համար՝ ուրիշները անօթի պիտի չթողուին, իրենց քրտինքները չթափելու համար՝ այլոց արցունքները պիտի չվազցնէին. միով բանիւ՝ իրենց երջանկութիւնը հոգալու համար այլոց թշուառութեան պատճառ պիտի չըլլային։ Այս տողերը կարդացող ու լսողներէն խիստ շատերը իրենց անձերը դուրս ձգելով, այլոց նկատմամբ շատ ճշմարիտ պիտի գտնեն այս խօսքերը, իբր թէ իրենք պարտք և իրաւունք ճանչցող ըլլալով, երբեք գողութիւն կամ ուրիշներուն դէմ անիրաւ

գրկողութիւն մը ըրած չունին, մինչդեռ ուրիշ խիստ շատերը ճշմարտապէս գող ու աւազակներ են, այնքան կը խորշին գողութեան անունէն անգամ, և թերեւս իրենց խղճմտանքը առժամն իրենց դատին նպաստաւոր փաստաբանութեամբ քնացուցած ըլլան։ Արդարեւ եթէ Աստուած մարդոց գործերն իրենց կշիռքովը կշռէ, երբեք դատապարտութեան արժանի մէկը չգտնուիր, բայց այլ է Աստուծոյ արդարութեան կշիռքը և այլ է մարդոց խելքին կշիռքը. օրինակի համար՝ գող է Աստուծոյ առջեւ այն դատաւորը որ թէեւ յաճախ արդարութեան նստած կը դատէ ու կը դատապարտէ գողն ու գողութիւնը, բայց կաշառակեր է, որով անիրաւ դատաստաններ կը տեսնէ, և որով Աստուծոյ և տէրութեան օրէնքին դէմ միանգամայն կը մեղանչէ. գող պէտք է նկատուին այն ամեն վարձուորները, նաեւ հոգեւոր ու բարձրագոյն իշխանութեան տէր պաշտօնեայները, որոնք իրենց յանձնուած գործը կամ պաշտօնը ուղիղ, սրտի մտօք և ամենայն անձնուիրութեամբ գլուխ հանելու չեն աշխատիր. և այսպէս իրենց աշխատութեան արժէքէն աւելի վարձք ընդունած ըլլալնուն համար գողութիւն ըրած կ'ըլլան. ընդհակառակն գող են նաեւ անոնք՝ որոնք իրենց վարձուորներն ու պաշտօնեայները իրենց աշխատութեան արժանաւոր արժէքին համեմատ չեն վարձատրեր. այսպէս ամեն վաճառական որ յաճախորդներու տգիտութեան պատճառաւ չափէն աւելի գին կը պահանջէ իր ծախելիք բաներուն, և կամ առնելիք բաներուն համար արժէքէն աւելի պակաս գին կուտայ, գողութիւն ըրած կ'ըլլայ. նոյնպէս այն հարուստներն որոնք չափէն ու օրէնքէն աւելի տոկոսներ կը պահանջեն իրենց ստակներուն, ճշմարտապէս գողեր են Աստուծոյ առջեւ։ Կան տակաւին ուրիշ շատ տեսակ գողութիւններ ալ, օրինակի համար՝ կառավարութեան մաքսէն ապրանք ու տասանորդէն ստացուածք փախցնելը գողութիւն է. կարողու-

թեան տէր մարդու մը տէրութեան պարտական եղած տուրքերը՝ կամ առ այլս ունեցած պարտքերը երբեք չվճարել կամ պակաս տալն գողութիւն է. յոռին՝ լաւի տեղ, կեղծն՝ ճշմարտի տեղ տալ կամ ծախելն գողութիւն է. ուրիշին մէկ կորսնցուցած բանը գտնել ու տէրը գիտնալով տեղը չյանձնելն՝ գողութիւն է. ո՛րչափ յայտնի կամ գաղտնի գողութիւններ կան տակաւին, զորս գրեթէ ամեն օր կը գործեն մարդիկ՝ առանց իրենց կամ այլոց աչքին գող երեւնալու. որովհետեւ ըստ իրենց գիտութեան՝ ճարտարութիւն աու խելացութիւն են այս տեսակ խաբէութիւնները, և անոնք ի գործ դնողներն ալ իրենց աչքին առջեւ ճարտար ու քաղաքագէտ մարդիկ կը համարուին. կամ թէ ինչպէս այս կարգի մարդոց շատերուն բերնէն լսած եմ, ըստ իրեանց կարծեաց՝ առանց սուտ խօսելու կամ առանց խաբելու առեւտուր չկրնար ըլլալ, որովհետեւ վաստակ չըլլար, ապրուստ չեն կրնար ընել եղեր, որոց միշտ պատասխան տուած եմ թէ «Եթէ դուք ձեր և ձեր ընտանեացը հացը ճարելու միջոցը սուտն ու խաբէութիւնն ըլլալը գիտէք, ուրեմն ամենօրեայ աղօթքներնուդ մէջը «Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր», ըսելով Աստուծմէ հաց խնդրելու և զանիկայ ձանձրացնելու ի՞նչ հարկ կայ»։ Եթէ Աստուած է մարդոց յաջողութիւն կամ հաց տուողը, առանց սուտ խօսելու կամ խաբելու հաց չեմք կրնար ճարել ըսելնիդ աւելորդ է. իսկ եթէ սուտով կամ խաբելով հացերնիդ պիտի ճարէք, ուրեմն Աստուծմէ յաջողութիւն կամ հաց ուզելնիդ աւելորդ է։

Այսպէս ահա մարդիկ այս ամեն կարգի անուղղակի գողութիւնները կը գործեն առանց խղճմտանք ընելու, և իրենց խելքին կշիռքովը կշռելով զանոնք, երբեք գողութեան արար մը չեն գտներ կամ տեսներ անոնց վրայ. սակայն Աստուած «Մի՛ գողանար»ին պատուէրովը, այս և անոնց նման ամեն կարգի գողութիւններ ալ արգիլած ըլլա-

լուն համար, առանցմէ մէկը գործողն անգամ իր առջեւ ճշմարտապէս գող և հետեւաբար գողերուն դատապարտութեան արժանի յանցաւոր մի է։

Ուրեմն այս պատուէրին դէմ չմեղանչելու համար բաւական չէ միայն ուրիշներուն ստացուածքը յայտնի կամ գաղտնի կերպով չյափշտակելը, այլ նաեւ պէտք է զգուշանալ ամէն տեսակ խաբէական միջոցներէ, անկեղծութիւնն ու արդարութիւնը երբեք ձեռքէ չթողլով և այս ուղիղ ճամբուն մէջ մինչեւ ցվերջն անխոտոր ընթանալու համար ամէն գործառնութեանց մէջ պէտք է միշտ խորհիլ ու յիշել որ եթէ գողութեամբ կամ խաբէութեամբ ձեռք ձգելիք բանս ստակ է՝ կ'սպառի, եթէ ուտելիք է՝ կը մարսուի, և եթէ հագնելիք՝ կը մաշի. սակայն մեղքը կը մնայ իր յաւիտենական պատիժներովը մէկտեղ, մանաւանդ որ ասոր թողութիւն առնելը ամէն մեղքերուն թողութենէն աւելի դժուար է. վասն զի մինչդեռ ուրիշ մեղքեր քահանային առջեւ խոստովանելով ու Աստուծոյ առջեւ ճշմարիտ զղջում մը ընելով կը ներուին, գողութեան մեղքին թողութիւն գտնելու համար բաւական չէ միայն խոստովանանքն ու զղջումը, այլ հարկ է որ անիրաւութեամբ ձեռք ձգած բաներնիս իր տիրոջը վերադարձնեմք, և այսպէսով ընդունիմք մեղքերնուս թողութիւնը։ Արդ եթէ կ'ուզեմք այս վատ և գարշելի մեղքէն ազատ մնալ, որովհետեւ գողութիւնը ագահութեան չար արմատէն յառաջ եկած ընձիւղ մի է, հարկ է կացինը արմատին վրայ իջեցնել, այսինքն նախ պէտք է որ մեր սրտերուն մէջէն ագահութեան ամէն չար խորհուրդները հեռացնենք բոլորովին, ու մեր առողջական վիճակին ներելուն չափովը միշտ աշխատասէր և միանգամայն ժուժկալ ըլլանք։

ԳԼՈՒԽ ԺԷ.

«ՄԻ՛ ՍՈՒՏ ՎԿԱՅԵՐ ԶԸՆԿԵՐԷ ՔՈՒՄՄԷ».

Մարդիկ ստախօսութիւն ընելով երկու կերպով չարաչար մեղանչած կ'ըլլան, մէկ մը ընդդէմ Աստուծոյ, որ բոլորովին ճշմարտութիւն է, և սուտը հակառակ է իր սուրբ էութեան. մէկ մի ալ ընդդէմ ընկերին՝ վնասելով կամ խաբելով զանոնք։ Այսպէս թէեւ սուտը ուրիշ մեղքերու բաղդատմամբ աւելի մեծ չարիքներ յառաջ կը բերէ, սակայն մարդիկ ամէն մեղքերէն աւելի սուտին չարութեան նկատմամբ տգէտ են, և սուտը խիստ թեթեւ մեղքի տեղ դրած են. մինչեւ անգամ «Սուտ կայ որ մարդս դժոխք կը տանի, սուտ ալ կայ որ արքայութիւն կը տանի», ըսող յանդուգն և ժպիրհ բերաններ ալ կը գտնուին. սակայն ուշ դնենք Յովհաննէս սրբազան առաքելոյն որ կ'ըսէ. «Ամենայն ստոց ամբարշտաց բաժինն... ի լճին այրեցելոյ հրով և ծծմբով, որ է մահն երկրորդ»։ «Ամենայն» բառը ամէն տեսակ ստութիւններն ալ իր մէջ կը պարունակէ. որովհետեւ չըսեր թէ այս ինչ կամ այն ինչ ստախօսներուն համար է հրով և ծծմբով այրեցեալ լիճը, այլ թէ առհասարակ ամէն ստախօսներուն բաժինը հոն պիտի ըլլայ. արդ՝ ո՞ւր է արքայութիւն տանող սուտը. Ս. Գիրքին մէջ ես ատանկ բան մը չեմ գտած, և ոչ ուրիշ տեղ մը կարելի է գտնել, եթէ ոչ ստախօսութեան հեղինակն եղող սատանային քով, այն՝ որ երբեմն մեր նախամօր Եւայի մօտենալով, «Այդ արգիլեալ ծառին պտուղէն ուտելով՝ ոչ եթէ մահու պիտի մեռնիք, այլ Աստուծոյ նման պիտի ըլլաք», ըսաւ։ Հիմայ ալ այսպիսի յիմար տգէտներուն մօտենալով՝ «Քու այդ խօսելիք սուտդ տուն աւրող սուտ մը չէ, մի՛ վախնար, ատիկայ չէ թէ դը-

ժոխք այլ արքայութիւն տանող սուտ մի է»· և այսպէս դատապարտութեան արժանի մեղք մը՝ մինչև անգամ արքայութիւն տանող գովելի առաքինութիւն մը կարծել կու տայ։ Բայց կ՚ըսեն այս կարգի տգէտները· «Մենք չարը խափանելու ու խաղաղութիւն ըլլալու համար սուտ կը խօսինք»։ Սակայն մեր Տէրը ինչպէս որ ըսաւ· «Տատասկէն թուզ ու փուշէն խաղող չքաղուիր», այնպէս ալ չարէն բարիք յառաջ չկրնար գալ· սուտն ինքնին չար է, և չէ կարելի չարէն բարիք յուսալ։ Այս կարգի մարդիկ ինչպէս ստախօսութեան, նոյնպէս ալ ճշմարտախօսութեան նկատմամբ յոյժ տգէտ են, չեն գիտեր թէ ճշմարտութիւնը ո՛ւր խօսելու կամ ո՛ւր լռելու է, կ՚ուզեմ յիշեցնել այն բարոյական սկզբունքը որ կը տրամադրէ· «Թէպէտ ամեն ատեն ճշմարիտը խօսելու եմք, բայց ամեն ճշմարտութիւն յայտնելու պարտական չենք»· ըստ այսմ սկզբան կրնամք շատ անգամ լռել ու չյայտնել գիտցած մէկ ճշմարիտ իրերնիս, երբոր անոր տակէն չարիքներ կ՚երեւան ծնանելիք· սակայն անոր տեղը սուտ մը խօսիլ երբէք ներելի չէ, թող ըլլայ որ այն մէկ սուտովդ բոլոր աշխարհն ալ շահի· բայց ի՞նչ օգուտ երբ հոգիդ պիտի կորսնցնես, վասն զի քու հոգիդ բոլոր աշխարհէն աւելի կ՚արժէ· «Զի՞նչ օգտիցի մարդ թէ զաշխարհ ամենայն շահեսցի և զանձն իւր տուժեսցէ»։

Ընկերնուս դէմ եղած սուտ վկայութիւնները ընդհանրապէս յառաջ կուգան սիրոյ և ատելութեան երեսէն, երբ մարդ մը իր սիրելին վնասէ ազատելու համար անոր ըրած չարիքը կը ծածկէ ու անոր դէմը բարի վկայութիւն կու տայ· նոյնպէս երբ մարդս իր ատելին պատժելու համար անոր ըրած բարիքը կը լռէ ու դէմը չար վկայութիւն կու տայ. բայց թող լսեն այսպիսիները մարգարէին բերնով Աստուծոյ կարգադրած վայերը· «Վա՜յ՝ որ ասիցեն զչարն բարի, և զբարին չար». այս է սուտ վկայութիւն տալ ընդդէմ ընկերին։

Բայց այս օրէնքը ոչ թէ միայն մեր ընկերներուն նկատմամբ սուտ վկայութիւն տալը կ՚արգիլէ, այլ բուն իսկ մեր անձին նկատմամբ ալ. օրինակի համար՝ երբ յանցաւոր ըլլանք բանի մը մէջ, և դատաւորը մեզի հարցնէ թէ այն յանցանքին տէ՞րն եմք, և մենք պատասխանեմք թէ «Ոչ», ահաւասիկ մեր անձին համար սուտ վկայութիւն տուած կ՚ըլլամք, և այսպէս ոչ թէ միայն Աստուծոյ առջև ստախօս կը համարուիմք, այլ նաև այս իններորդ պատուիրանքին դէմ ալ չարաչար մեղանչած կ՚ըլլամք։ Եթէ մարդիկ ճշմարտախօսութիւնը միշտ իրենց սովորութիւն ու կանոն ըրած ըլլային, ո՛րչափ մեղքեր ու չարիքներ պակաս պիտի ըլլային արդեօք աշխարհի մէջէն. գողն՝ իր գողութիւնը, շնացողն՝ իր շնութիւնը, մարդասպանն՝ իր մարդասպանութիւնը եայլն համարձակ ի գործ կը դնեն, այսու վստահութեամբ որ երբ իրենց վրայ կասկած մը ըլլայ, մէկէն սուտ խօսին և ուրանան, ու այսպէս պարտկեն իրենց անօրէնութիւնները· բայց եթէ ասոնք միշտ ճշմարիտը խօսելու սովորութիւն ըրած ըլլային, այս բանը իրենց համարձակութիւն պիտի չտար մտքերնէն անցած ամեն չարիքները ի գործ դնելու, որովհետեւ իրենք իրենց պիտի մտածէին ու ըսէին· «Լա՛ւ, ես այս չարութիւնը ընեմ, բայց վերջը իմ վրաս կասկած մը եղածին պէս՝ ինծի պիտի հարցուննեն, և ես պիտի պարտաւորիմ պատասխանել՝ «Այո՛», և այն ատեն ո՞ւր կը մնայ իմ վիճակս»· և այսպէս ճշմարտախօսութեան սկզբունքը՝ անոնց չարութիւն գործելու ձեռքերը պիտի կապէ։ Երանի՛ թէ ամեն մարդ ալ ճանչնար ու ի գործ դնէր այս գեղեցիկ առաքինութիւնը, և այն ատեն հարկ պիտի չմնար այս իններորդ պատուիրանքին։

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

«ՄԻ՛ ՑԱՆԿԱՆԱՐ ՏԱՆ ԸՆԿԵՐԻ ՔՈ... ԵՒ ՄԻ՛ ԿՆՈՋ ՆՈՐԱ».

Այս տասներորդ և վերջին պատուիրանքով կ՚արգիլէ Աստուած երկու վատթար ցանկութիւններ, մին այլոց ստացուածոց և միւսն այլոց կանանց նկատմամբ եղած ցանկութիւնները։ Ո՜րպիսի խաղաղութեան մէջ պիտի ապրէր արդեօք բոլոր աշխարհ, եթէ այս գարշելի կիրքերը բոլորովին տարագիր եղած ըլլային մարդոց սրտերուն մէջէն. որովհետեւ աշխարհը խռովութեամբ ու արիւնհեղութեամբ լեցունողը այս ցանկութեան կիրքն է, որ ոչ թէ միայն օտար ազգեր ու տէրութիւններ մէկզմէկու դէմ կը գրգռէ, այլ մինչեւ անգամ ազգական ազգականի, դրացին դրացինի և եղբայր եղբօր դէմ հանելու պատճառ կ՚ըլլայ. երբ անոնցմէ միոյն սրտին մէջ այս ախտը մուտ գտնելով կ՚ուզէ իր ընկերին ունեցած մէկ բանը կամ ստացուածքը յափշտակել, և ահա միւսն ալ «Իրաւունքս պաշտպանեմ», ըսելով, կ՚սկսին մէկմէկու դէմ թշնամութիւնք, բամբասանք, ատելութիւնք, ոխակալութիւնք եւայլն...։ Նոյնպէս նաեւ այլոց կանանց դէմ եղած վավաշոտ ցանկութիւնն ալ ո՜րպիսի չարիքներ յառաջ բերած է աշխարհի մէջ, այսինքն վրէժխնդրութեան կիրքեր վառած բորբոքած, մարդասպանութիւններու և բարոյական սպանութիւններու պատճառ եղած եւայլն եւայլն։ Ահա այսպէս այս գարշելի կիրքերը անգամ մը մարդոց սրտերուն մէջ տիրելէն ետքը, այլ եւս ոչ ընչից և ոչ պատուոյ ապահովութիւն կը մնայ մէջտեղը, այժմէն կ՚սկսի աշխարհք դժոխքի փոխուիլ, և մեղքին չարութիւնն ու դառնութիւնն զգալ, թէ ցանկացողք և թէ ցանկութեան առարկայ եղող անձինք. ցանկացողք՝ իրենց

չար կիրքերուն ձեռքէն հալելով ու մաշելով, ցանկութեան առարկայ եղողք ալ իրենց ընչից ու պատուոյ վնասովը. և այսպէս Աստուծոյ օրինաց դէմ անհնազանդութիւնը ոչ թէ միայն հոգւոյ այլ նաեւ մարմնոյ վնաս, վտանգ ու մահ կը պատճառէ։

Այս երկու տեսակ կիրքերն ալ մարդս շատ ստորնացնելով, մարդկութեան արժանապատուութիւնը բոլորովին ոտնակոխ ընել կուտան։ Չկայ կենդանի մը որ իր տեսակէն եղող ուրիշի մը առաւելութեան վրայ նախանձի. իսկ Աստուծոյ նմանութեամբ և բանականութեամբ պերճացեալ մարդը այնպիսի վատ կիրք մը կը տածէ իր սրտին մէջ, որով ընկերին հարստութիւնը իրեն աղքատութիւն, անոր պայծառութիւնը իրեն խաւար, անոր երջանկութիւնը իրեն թշուառութիւն կը համարի. և այսպէս կ՚ուզէ ու կը փափաքի որ եթէ կարելի է անոնց ունեցած ամեն աղէկ բաները իրեն սեպհականել, թէեւ ինքն անոնց համար աշխատութիւն մը ըրած կամ կաթիլ մը քրտինք թափած չէ, որպէս զի իրմէն գերազանց մէկը չգտնուի, այլ ամենն ալ իրեն պէս կամ տակաւին իրմէն աւելի ստորին վիճակ մը ունենան. իսկ եթէ չէ կարելի անոնց ունեցածներուն տէր ըլլալ, գոնէ իրենց տէրերն ալ զրկուին անոնցմէ, և այն ատեն ինք մեծապէս գոհ կ՚ըլլայ. որովհետեւ անոնց թշուառութեան մէջ կործանիլը՝ իրեն համար երջանկութեան պատճառ մի է։ Ահա այս է ցանկացողին կամ նախանձողին վիճակը, և ո՜րպիսի հակոտնեայ վիճակ քրիստոնէութեան, մինչ պարտականութիւն դրուած է մեզի սիրել մեր ընկերները մեր անձին նման, և ասիկայ կը տրամադրէ անոնց ցաւոցը ցաւակից և ուրախութեանցը ուրախակից ըլլալ, մինչդեռ ցանկութիւնը կամ նախանձը կ՚առաջնորդէ մեզի մեր ընկերներուն ցաւոցը ուրախակից և ուրախութեանցը ցաւակից ըլլալու։ Ո՜հ, ի՜նչ վատ և մարդկութեան անարժան կիրք. Այս չար նախանձին առջեւը երկու բանով կա-

ըլլի է առնուլ, առաջին՝ եղբայրսիրութեամբ, երկրորդ՝ նախանձաւորութեամբ՝ այսինքն բարի նախանձով. որովհետեւ եթէ մեր սրտերուն մէջ Քրիստոսի պատուիրած սէրը կենայ, այն ատեն ոչ թէ միայն անոնց բարիին չեմք նախանձիր, այլ մանաւանդ թէ զանոնք ալ մեր բարիին մասնակից ընելու կ՚աշխատինք. իսկ եթէ նախանձաւորութիւն կամ բարի նախանձ մը ունենամք սրտերնուս մէջ, ասիկայ չէ թէ դէպի չարն՝ այլ դէպի բարին առաջնորդելու գրգիռ կ՚ըլլայ մեզի. ասիկայ մեզի մտածել կուտայ թէ՝ եթէ իմ ընկերս կամ դրացիս ինձմէ աւելի հարստութեան կամ փառաւոր տան մը կամ գեղեցիկ ստացուածքի մը տէր եղած է նէ՝ իրեն աշխատասիրութեամբն ու գործունէութեամբը գլուխ հանած է. ինծի ալ անոր նման աշխատասէր ու գործունեայ ըլլալու համար ի՞նչ կը պակսէ, ոչ այլ ինչ բայց եթէ կամք. ուրեմն այսուհետեւ յաղթեմ ծուլութեան, ժիր, արի և գործունեայ ըլլամ, մինչև որ իմ դրացիիս աստիճանին կարող ըլլամ հասնիլ։ Իսկ եթէ մեր ընկերոջ կամ դրացիին առաւելութիւնը հոգեկան գերազանցութեան մասին է, այն ատեն դարձեալ մեզի մտածել կուտայ. եթէ իմ ընկերս կամ դրացիս ինձմէ աւելի իմաստուն ու պատուաւոր է նէ, ի հարկէ իր ուսումնասիրութեան ու պարկեշտ վարուց միջոցաւ եղած է, և ինծի ի՞նչ կը պակսէ իրեն նման ըլլալու, բայց եթէ հաստատուն կամք. աշխատիմ ուրեմն այսուհետեւ ես ալ չարունակ ուսման հետեւելու և բարի վարք ունենալու։ Ահա այսպէս պէտք է միշտ բարիին նախանձաւոր ըլլալ և ոչ թէ նախանձող։

Իսկ գալով վավաշոտ ցանկութեան մասին, ինչպէս ըսինք, այս ալ մեր պատիւն արատաւորող վատ կիրք մի է, որուն յաղթելու համար պէտք է մարդկութեան վայելուչ համբերող և ժուժկալ ոգի մը կրել մեր ներսի դին, արհամարհելով այն ամեն ցած և նուաստ կիրքերը՝ որ զմեզ կը ստորնացնեն և անբանութեան վիճակին կը հասցնեն. ճանչնամք մարդկութեան պատիւն ու բարձրացնեմք զայն ի մեզ, չխաւարեցնեմք աստուածային լուսոյ ճաճանչն, ու սրբութիւն սիրող հոգին մեզնէ չհեռացնեմք։

ԳԼՈՒԽ ԺԹ.

ՑԱՂԱԳՍ ՀՊԱՐՏՈՒԹԵԱՆ

Յորմէ հետէ ինկաւ Ադամ պատուիրանազանցութեամբ իր սկզբնական արդարութենէն ու սրբութենէն, ապականեցաւ մարդկային բնութիւնը, բարիին տեղ չարն եկաւ ու ի մարդն բնակեցաւ, որոց գլխաւորներն եօթն են, որք կ՚ըսուին եօթը մահացու մեղք, իբր եօթնագլխեան թունալից վիշապ մը, և որոնք իրենց մահացու թոյները կը թափեն ի մեզ չարունակ։ Ասոնց առաջինն է հպարտութիւնը, և ինչպէս այս մոլութիւնը մեր սրտերուն մէջ առաջին և գլխաւոր տեղը բռնած է, այսպէս ալ մեղաց կամ մոլութեանց մէջ առաջին ու գլխաւորն է ինքը, և ճիշդ այս կերպով ալ ինքզինքը այլոց կը յայտնէ, այսինքն որուն սրտին մէջ որ երթայ անգամ մը իր բոյնը հաստատուն կերպով դնելու ըլլայ նէ, նա կ՚սկսի այլոց մէջ բարձրագլուխ նայել, աչքին տեսութիւնը կը խանգարի, կ՚սկսի իրերն իրենց բուն վիճակէն տարբեր կերպով տեսնել, օրինակի համար՝ ինքն իր աչքին առջեւ ահագին ուղտ կամ փիղ մը կ՚սկսի երեւնալ, մինչդեռ ուրիշները մէկ մէկ չքոտի մըրջիւններ ըլլալ կը կարծէ. ինքն իր աչքին առջեւ հարուստ, գիտուն, զօրաւոր ու առաքինի կ՚երեւնայ, մինչդեռ ուրիշ մարդիկ՝ ուրիշ բան չեն, բայց եթէ աղքատ, տգէտ, խեղճ ու մոլի արարածներ. բայց հպարտն՝ իր հպարտութիւնը չէ կարող ծածուկ պահել, որովհետեւ ոչ միայն ի ներքուստ ինքզինքն այնպէս ըլլալ կը կարծէ, այլ նաև դրսուանց կամ

արտաքին ձեւերովն ալ իր անձին նկատմամբ ունեցած կարծիքը կը յայտնէ, երբ քալելու ժամանակ կուրծքը տնկած, գլուխը բարձր բռնած, յօնքերը պռստելով աչքերուն տակէն արհամարհոտ նայուածք մը կը ձգէ ուրիշ մարդոց վրայ, կ'ուզէ իմացնել թէ դուք ամէնքդ ալ ոչինչ էք, և ես ամենայն ինչ եմ. մէկու մը հետ վէճի բռնուելու ըլլայ նէ, կը նայի որ ամենէն ետքի խօսողն ինք ըլլայ. անոր բերնէն «Ես այս ինչ բանին մէջ սխալեցայ կամ յանցանք գործեցի», բառերն երբէ՛ք չեն լսուիր, ըրած պատմութիւններուն մեծ մասը իր անձին վրայ է, յորս միշտ կը փայլին իր իմաստութիւնն ու հանճարը, զօրութիւնն ու յաղթութիւնը, և երբ կը տեսնէ որ իր խօսքերուն կարեւորութիւն տուող չկայ, (թերեւս իր հպարտութեան պահանջածին չափովը,) քէն ընելով գործէ կը քաշուի, և «Այդպիսի սնոտի մարդոց հետ կենակցիլն իմ պատւոյս դէմ է», կ'ըսէ. իսկ եթէ ուրիշները հրաժարեցնեն զինքը ի պաշտօնէ, «Նայեցայ որ այդ պաշտօնը իմ գործիս պիտի չգայ՝ անոր համար հրաժարեցայ, կ'ըսէ, թէեւ շատ ստիպեցին զիս շարունակել զայն»։ Իրաց ձախորդութիւնները տեսնելով, «Ա՜խ, եթէ ինծի հարցուած ըլլար, կամ թէ մարդիկ իմ խորհրդովս շարժած ըլլային, այս ձախորդութիւնները երբէ՛ք պիտի չպատահէին», կ'ըսէ։ Այսպէս կ'ուզէ հպարտն ամեն աղէկ բաներու մէջ առաջին տեղին ինք բռնել, մարդոց զարմանքը գրաւել, ամենուն սէրն ու համարումը շահիլ. բայց իր բոլոր ջանքերուն հակառակ՝ անիկայ միշտ ամենուն ալ թէ ծաղրելի կ'ըլլայ և թէ ատելի. ծաղրելի՝ որովհետեւ զինքը՝ իրմէն զատ չճանչցող չկայ, և այն ամեն հնարքն ու վարպետութիւնները զորս ուրիշներուն աչքերէն ծածկել կը կարծէ, միշտ անոնց աչքին առջեւ լուսոյ նման ակն յանդիման կ'երեւնայ, և ամեն մարդ գիտէ որ ինք թէև թըմբուկի նման խիստ բարձր ձայներ կը հանէ, բայց մէջը պարապ և մինակ օդով լեցուն է. ահա այսպէս հպարտը ամե-

նուն ալ ծաղու և կատականաց առարկայ կ'ըլլայ։ Ատելի ալ կ'ըլլայ ըսինք, որովհետեւ ամեն մարդու սրտին մէջ ալ այս հպարտութեան ախտէն քիչ շատ կը գտնուի, ամեն մարդ ալ կ'ուզէ այլոց քով սէր, պատիւ և համարում վաստկիլ. ուստի տեսնելով այն մեծ հպարտին ամեն բան յինքն գրաւելու նպատակն ու փոյթը, բնականաբար պիտի ատեն զանիկայ. որովհետեւ իրենք ալ մաս և բաժին կը յուսան անկից, ասոր համար էր որ բարկացան Քրիստոսի առաքեալները Զեբեդեայի որդւոցը, Քրիստոսէն առաջնութիւն ուզելնուն համար. որովհետեւ թէպէտ իրենք իրենց բերնով այդպիսի բան մը չխնդրեցին, բայց սրտերնուն մէջ ունենալով ամեն մէկը նախագահութեան պաշտօնը իր անձին կը վերապահէր։

Հպարտութեան յառաջ բերած չարիքները միայն անոնք չեն, այլ տակաւին շատ անգամ մարդոց մէջ երեւան ելած խռովութիւններուն, ատելութիւններուն և մեծամեծ հարուածներուն պատճառը այս հպարտութեան ախտն է. երբ երկու երեք կամ աւելի հպարտներ մէկզմէկու դէմ կ'ելլեն և կ'ուզեն իրենց ախոյեանը նուաճելով մէկզմէկու վրայ յաղթող հանդիսանալ, իրենց հպարտութիւնը չթողուր մէկզմէկու տեղիք տալ և խոնարհիլ, և ահա հոս կ'սկսին խռովութիւնները բորբոքիլ և չարիքներն ասպարէզ ելլել. խռովութեան հուրը բոցաշունչ հրդեհի մը նման հետզհետէ կը մեծնայ ու կը տարածուի, մինչև որ մէկ՝ շատ անգամ ալ երկու կողման հպարտութեան ամբարտակները իյնան կործանին, ու հպարտութիւնն ալ այն տխուր աւերակներուն վրայ խոնջեալ վիշապի մը նման հատկլեալ շնչով իյնայ ու տարածուի, ի զուր կրճտելով իր թունալից ակռաները, և ի զուր ձգելով իր սպառնալից ակնարկները աստ և անդ։

Բայց գիտնալու է որ այս գարշելի ախտը չէ թէ միայն մարմնական և աշխարհային բաներուն մէջ մուտ կը գտնէ, այլ մինչև անգամ հոգեւորին մէջ ալ, ամենէն բարձր

ու վսեմ առաքինութիւններուն մէջ ալ, և որ աւելի զարմանալին է՝ նոյն իսկ խոնարհութեան մէջ անգամ. և ասոր կ՚ըսուի հոգեւոր հպարտութիւն, որ կը յայտնէ ինքզինքը իւր առաքինութեանց համար հաւնելով իր անձին. «Ես ուրիշներուն հետ բաղդատուելով, կը խորհի ու կ՚ըսէ, ո՛րչափ աղօթասէր եմ, ո՛րչափ համբերող, ո՛րչափ ժուժկալ, ո՛րչափ խոնարհ և ո՛րչափ մեկուսացեալ յամենայն ախտից մոլութեանց և ի մեղաց. մինչդեռ կը տեսնեմ ուրիշները անօրէնութեան շաւիղներուն մէջ լի ամենայն պղծութեամբ և գարշութեամբ, և եթէ Աստուած ինծի չկամենայ արքայութեան փառքը՝ այնպիսիներո՞ւն պիտի տայ, մանաւանդ որ ես իրմէն ձրի ալ չեմ ուզեր, որովհետեւ իր ամեն օրէնքներն ու պատուիրանները կը պահեմ, կարելի եղածին չափ զգուշացնելով իմ անձս ամեն տեսակ մեղքերէ, և հետեւելով աւետարանական առաքինութեանց»: Աստուծոյ փառքին և ընկերին սիրոյն համար ըրած զոհողութիւններուն մէջ անգամ թունալից օձի նման կը սողայ ու կը մտնէ այս վտանգաւոր ախտը. օրինակի համար՝ աղքատի մը ձեռք բռներ ու իր անկեալ վիճակէն վեր վերցուցեր է զայն, մեծ առաքինութիւն մի է գործեր, բայց եկուր տես որ ուրիշները ասիկայ չըսած տակաւին, ինք ամենէն առաջ կը զրուցէ, մեծ իրաւամբ կը յուսայ վայելել այն աղքատին սէրն ու երախտագիտութիւնը: Աստուծոյ փառքին կամ հասարակաց օգտին համար շատ աշխատութիւններ քաշեր, շատ ստակներ վատներ ու գեղեցիկ շէնքեր շիներ է. հաճելի և գովելի գործեր չե՞ն մի, բայց ուրիշները տակաւին չհաւնած ու չգոված՝ ինք կ՚սկսի հաւնիլ ու գովել, և քանի որ տեսնայ այն շէնքերը, «Միթէ ասոնք իմ քրտանցս ու աշխատանացս պտուղները չե՞ն մի, կ՚ըսէ, ասոնք ոչ թէ միայն իմ կենդանութեանս այլ նաև մեռնելէս վերջն անգամ, առաքինի մէկն ըլլալս հաստատող յիշատակի արձաններ ըլլալու բաւական չե՞ն մի. Նաեւ բոլոր հասարակութեան երախտագիտութիւնը մինչև յաւիտեան վաստկելու բաւական երախտիքներ չե՞ն մի, ո՞վ կայ այսպէս ինձմէ աւելի Աստուծոյ ու մարդոց առջեւ սիրելի ըլլալու արժանաւոր մէկը»: Եթէ ոչ բերնով գոնէ մտքովն այսպէս կը խորհի և այսպէս դատաստան կը տեսնէ իր անձին համար: Տե՛ս հոգեւոր հպարտութեան պտուղները. այս ախտով ախտացեալ էր անշուշտ Փարիսեցին, երբ Մաքսաւորին հետ տաճարին մէջ աղօթելու կայնեցաւ. Նա խորհեցաւ ու խօսեցաւ իւր առաքինութեանց նկատմամբ, այսինքն թէ՝ ի՛նչպէս շաբաթն երկու անգամ պահեցողութիւն կ՚ընէր, թէ ի՛նչպէս իր ունեցածներուն տասանորդները ամենայն ճշդութեամբ կը վճարէր, և թէ ի՛նչպէս յամենայն անիրաւութենէ, գողութենէ ու շնութենէ կ՚զգուշանար: Ճշմարիտ էին իր խօսքերը, և արդարեւ այնպիսի մէկն էր Փարիսեցին, բայց բոլորովին դատապարտեալ ելաւ Աստուծոյ առջեւէն, որովհետեւ հոգեւոր հպարտութիւնը տիրած էր իր սրտին մէջ, ըրածները աչքին առջեւ մեծ բան մը կ՚երեւնային, և զինքը արդարացնելու պատճառ կը համարէր զանոնք: Այսպէս պիտի պատահի նաեւ այն ամեն մարդոց ալ որոնք իրենց բարեգործութիւններուն կամ առաքինութիւններուն վրայ կը պարծենան, եթէ ոչ բերնով գոնէ մտքովնին, և այսպիսեաց վիճակը աւելի ցաւալի է, որովհետեւ Աստուծոյ առջեւ թէ՛ աշխատութիւննին պարապը պիտի երթայ և թէ վարձքերնին. Թերեւս մարդոց առջեւ յիշուին ժամանակ մը օրհնութեամբ, սակայն «Այն իսկ են վարձք նոցա»: Ահա մարմնաւոր հպարտութեան պէս՝ հոգեւոր հպարտութիւնն ալ այսպիսի մեծ չարիքներ յառաջ կը բերէ. մանաւանդ որ չարիքներուն մեծն է, զԱստուած իրեն հակառակորդ ու թշնամի կ՚ընէ, ինչպէս Ս. Գիրքը կը վկայէ, «Տէր ամբարտաւանից հակառակ կայ». իրաւ որ Աստուած՝ ուրիշ ամեն մոլիններէն ու մոլութիւններէն կը զզուի, բայց գոնէ անոնց հակառակորդ կամ թշնամի չցու-

ցընէր Իւր անձը։ Երբ մարդս մէկն իրեն թշնամի կը ճանչնայ, նախ և առաջ անոր զօրութիւնը կը չափէ, եթէ տկար է թշնամին՝ չվախնար, իսկ եթէ զօրաւոր՝ կը վախնայ, և եթէ աւելի զօրաւոր է, աւելի մեծ երկիւղ կ'զգայ. բայց երբ մարդ մը զԱստուած իրեն թշնամի ունենայ, ո՞րչափ աւելի մեծ պատճառ ունի ահի դողի մէջ մնալու, որ չըլլայ թէ անոր բարկութեան կայծակները յանկարծ ճայթին իր գլխուն, որուն ամենակարող զօրութեան բան մը չէ կարող դիմադրել, և որուն ապացոյցներն անցեալ դէպքերուն մէջ յայտնի կը տեսնուին. որովհետեւ անիկայ վրէժխնդրութեամբ զինեցաւ երբեմն այն անմահութեան և երջանկութեան համար ստեղծած հոգիներուն դէմ, և յաւիտենական պատիժներու դատապարտեց, որոնք հպարտացան և իրենց վիճակէն աւելի բարձր վիճակ մը ունենալ ցանկացան. այսպէս պատժուեցան և նախածնողքն մեր Ադամ ու Եւա, Աստուծոյ անարատ ձեռքէն ելած այն սիրելի ամոլները. որովհետեւ հպարտութեամբ իրենց վիճակէն գոհ չըլլալով, աւելի բարձր ու փառաւոր վիճակ մը ունենալ ուզեցին. այսպէս ամեն հպարտները որոնք աւելին ցանկացած են, ունեցածնին ալ կորսնցունելով աւելի նուաստացած ու չաբաչար պատիժներու ներքեւ են ինկած։ Աստուած՝ որ իրեն ամենասիրելի արարածներուն անգամ չխնայեր ու կը պատժէ զիրենք իրենց հպարտութեան համար, ուրիշներուն ո՞րչափ աւելի վրէժխնդիր պիտի ըլլայ արդեօք։ Հարկ է ուրեմն ամեն տեսակ հպարտութեանց յաղթել և զգոյշ կենալ անոնցմէ զորս թէպէտ ուրիշ կիրքերու նման նուաճելը դիւրին բան մը չէ, բայց անկարելի ալ չէ. միայն թէ անոր դէմ գործածելու զէնքերնիս գիտնանք ընտրել, որ է խոնարհութեան զէնքը, և այս զէնքը դիւրաւ կրնամք ձեռք ձգել յիշելով մեր սկիզբը, մէջը և վերջը, այսինքն թէ ի՛նչ էինք, ի՛նչ ենք և ի՛նչ պիտի ըլլանք։ Սիրամարգին համար կը պատմուի որ երբ իր լուսոյ նման շողշողուն ու գեղեցիկ փետուրներուն նայի, կ'սկսի եղեր հպարտութեամբ սնքանալ. բայց երբ դառնայ անգամ մի ալ իր տգեղ ոտքերուն նայի, մէկէն կը խոնարհի եղեր. այսպէս պէտք է ընել մարդս ալ իր հպարտութենէն խոնարհելու համար. այսինքն նայելու է միշտ իր սկզբնական արմատին՝ որ է հող, և ի՞նչ կը վայլէ հողին հպարտանալ, անոր համար ըսուած է, «Զի՞ հպարտանաս, հող և մոխիր»։ Իսկ եթէ ունիս գեղեցկութիւն, հարստութիւն և հանճար, ատոնց ամենն ալ Աստուծոյ տուրք են. և ի՞նչ կը վայլէ այն բանին վրայ հպարտանալ որ քուկդ չէ, մանաւանդ թէ այսօր կամ վաղը ատոնց ամենն ալ ձեռքէդ ելլելու և կորսուելու վրայ են. յիշէ մարմնոյդ տկարութիւնը, հոգւոյդ անկատարութիւնը, սրտիդ չարութիւնը, և միթէ կը վայլէ՞ այսքան տկարութեամբ, անկատարութեամբ և չարութեամբ լի արարածի մը հպարտանալ։ Յիշէ նաեւ վերջդ ալ, թէ ի՞նչպէս այն հողէն ստեղծուած մարմինդ դարձեալ հող պիտի դառնայ ու փոշիներու վերածուի, և ի՞նչ կը վայլէ հողին ու փոշիին հպարտանալ։ Իսկ եթէ ընտիր ընտիր առաքինութիւններով ու բարեգործութիւններով լեցուն ես և ատոնց համար կը հպարտանաս, պէտք է Քրիստոսի պատուէրին համեմատ, «Ծառայ անպիտան եմ, զոր պարտն էր առնել արարի», ըսես դուն քեզի։ Սպասաւոր մը՝ իր ծառայութիւնները ի գլուխ տանելուն համար հպարտանալու իրաւունք չունի. որովհետեւ իր պարտքն է որ կը կատարէ, երանի թէ այդ ալ արժան եղած կերպով կարող ըլլայիր կատարել. ուստի հարկ է որ թէ հոգեկան և թէ մարմնական առաւելութիւններնուս մէջ միշտ խոնարհ ըլլամք, և որչափ աւելի խոնարհիմք՝ այնքան աւելի ապահով վիճակ մը պիտի ունենամք. ինչպէս ծառերը՝ որչափ աւելի խորունկ արմատ ձգեն, այնքան աւելի հաստատուն կ'ըլլան՝ և կարող դիմանալու ընդդէմ բռնութեան հողմոց և փոթորկաց. չվախնամք մեր խոնարհութեան մէջ, որովհետեւ Աստուծոյ շնորհքները խո-

նարհներուն վրայ պիտի իջնեն, ինչպէս երկնքէն իջած անձրեւները լեռներուն ու բլուրներուն գագաթներէն սահելով ցած տեղերը կ'երթան կ'ոռոգեն։ Գիտնանք որ մեր խոնարհութեան մէջ մարդոց առջեւն անգամ մեր շնորհքները չեն ծածկուիր․ ցորենին արտը այցելող մարդը՝ աւելի կը սիրէ գետինը հակող հասկերը, քան թէ գլուխնին վեր կանգուն բարձրացած հասկերը․ որովհետեւ գիտէ նա թէ հասկ մը որչափ աւելի խոնարհած է ի գետին, այնքան առաւել լի է ցորենի հատերով, և միւսն որչափ գլուխն աւելի վեր բարձրացուցեր է նէ, այնքան ալ աւելի դատարկ է ի պտղոյ։

ԳԼՈՒԽ Ի.

ՆԱԽԱՆՁ

Նախանձութիւնն է ուրիշին ունեցած թէ հոգեկան և թէ մարմնական բարիքները չքաշել և ձեռքէն եկածին չափ զանոնք կորսնցունելու ու վնասելու աշխատիլ։ Նախանձուն այս յատկութիւնը բուն իսկ իր բառական ստուգաբանութենէն ալ յայտնի է, նախանձիլ, այսինքն՝ նախ խանձել, որ կը նշանակէ առաջ իր անձը խանձել ու վերջը ուրիշները․ և այս բանը որչափ որ ուրիշ ամեն մեղաց կամ մոլութեանց կը վերաբերի ալ նէ, բայց աւելի այս գարշելի մեղքին յատուկ է, նախ իր անձին վնասել, յետոյ ուրիշներուն․ ինչպէս կը հալի ու կը մաշի Նախանձոտը իր սրտովը, մարդոց յաջողութիւնն ու բարի համբաւը լսելով․ ուրիշին բարի պատահած առենը՝ իրեն չարիք հասած կը համարի և որդ մը կ'ըլլայ գիշեր ցորեկ անոր սիրտը կրծելու․ ընկերին վրայով լսած գովեստը իրեն պարսաւ կ'երեւնայ ու զինքը կը տխրեցունէ։ Ա՜հ, որչափ իրաւամբ խօսեցաւ այն փիլիսոփայն որ նախանձոտ մարդուն մէկը տրտմութեան մէջ տեսնելով, «Բարեկա՛մ, ըսաւ, ես գիտեմ քու տրտմութեանդ պատճառը»։ «Ի՞նչ է»․ հարցուց անոր նախանձոտը․ «Ինչ պիտի ըլլայ, կամ քեզի չար բան մը պատահած ըլլալու է կամ ուրիշի մը բարի» պատասխանեց փիլիսոփայն։ Նախանձը կրակի մը կը նմանի, «Ո՞վ կայ որ՝ ըստ բանի իմաստնոյն Սողոմոնի, կրակն իր ծոցը դնէ ու չայրի»․ բայց ինչպէս որ կրակին բնութիւնն է ոչ միայն իր եղած տեղը այրել, այլ նաեւ մօտերն ալ, և անոնցմէ ալ յառաջ անցնելով մինչեւ իր ուժը սպառած տեղը քալել, չէն քաղաքներն ու գիւղերը մոխրակոյտի անապատ մը դարձունելով, իր աւերն ու աւերութիւնը ամեն կողմ տարածել. ահա այս է նախանձուն բնութիւնն ալ. նախ և առաջ իր եղած տեղը այրել, յետոյ անցնիլ ուրիշներուն։

Դարձեալ նախանձութիւնը թունաւոր օձի մը կը նմանի, որ իր թոյնը նախ և առաջ նախանձորդին սրտին մէջ կը թափէ, և այս կարգի մարդոց համար ըսած է անշուշտ Սաղմոսերգուն, «Թոյնք իժից ի ներքոյ շրթանց նոցա»․ յետոյ իր նախանձուն և ատելութեան առարկայ եղող ողորմելի զոհերուն սրտին մէջ. որովհետեւ նախանձոտը օձի պէս ոչ միայն կը խածնէ, այլ նաև կը վիրաւորէ, ու հոն վէրքին մէջ կը թափէ իր մահացու թոյները, մինչև որ բարոյապէս մեռցնէ իր զոհերը․ նա սա ճամբով առաջ կը տանի իր կատաղի չարութիւնները․ երբ մէկուն բարի համբաւը լսէ, գործ տեսնելու ժամանակը հասած կը համարի, օրինակի համար՝ այս ինչ մարդուն համար աղօթասէր ու ողորմած մէկը ըլլալուն նկատմամբ գովեստներ կը լսէ, «Հը՛, կ'ըսէ, ատոր ինչ ըլլալը զինքը ճանչցողները գիտեն, բոլոր ըրածները կեղծաւորութիւն են, անոր նպատակը միայն բարի անուն ու համարմունք վաստկել է. այսպէս գտած է նա իր շահուն ճամբան, չէ նէ խաբեբային մեծն է»․ երբ իր բարեգործութիւններով անուանի եղած մէկու մը ներբողը լսէ, «Անոր նպատակն ուրիշ բան չէ, կ'ըսէ, բայց եթէ պա-

տիւ ու փառք վաստկիլ ամենուն քով»։ «Այս ինչ մարդը առատասիրտ մէկն է»։ «Ոչ, կը պատասխանէ, ես աղէկ գիտեմ զինքը, շռայլին մեծն է որ իր տունը կործանելու մօտ է»։ «Հապա ի՞նչ կ'ըսես այն ինչին խնայողութեան, ի՛նչ տնտեսագէտ մարդ է»։ — «Ո՛չ ո՛չ, անիկայ ձեր կարծածին պէս չէ, այլ կծծիին մէկն է»։ «Տեսէք սա մարդուն վեհանձնութիւնը»։ «Ի՞նչ վեհանձնութիւն, դուք այդպէ՞ս կը կարծէք, հպարտ ու ամբարտաւանին մէկն է», կը պատասխանէ Նախանձոտն։ «Բայց այս ինչ մարդը շատ պահք ու ծոմ կը բռնէ, անոր ըսելիք մ'ունի՞ս»։ «Դուք չէ՞ք գիտեր որ անիկայ շատ ծախքի տակ չմտնելու համար այդպէս կ'ընէ։ որովհետեւ արծաթին յարգը աղէկ կը ճանչնայ», կը պատասխանէ։ Վերջապէս չկայ առաքինի մը կամ ամենաբարձր առաքինութիւն մը անգամ որ Նախանձոտին թունալից լեզուին հարուածներէն կարող ըլլան զերծ մնալ։ Հին առասպելեալ եօթնգլխեան վիշապն է նա, որուն եօթը թունաւոր գլուխները կ'երկննան, եօթն գլխաւոր առաքինութեանց վրայ ալ իրենց մահացու թոյները թափելու համար։ Ահա այսպէս աշխարհք խռովող, անմեղներու պատիւն արատաւորող, զմարդն բարոյապէս սպաննող վատ եւ գարշելի կիրք մի է այս Նախանձը, որ աշխարհ ո՛րչափ ի յոռեգոյնս երթայ եւ վատթարանայ թէ ի բարոյականն եւ թէ ի նիւթականն, անոր սրտին ուրախութիւնն ալ այնքան կ'առաւելու։ Ինք Նախանձոտը՝ միշտ ստորին վիճակի մէջ ըլլալով, կ'ուզէ որ ամենքն ալ իրեն պէս կամ իրմէն եւս առաւել ստորին ըլլան։ Այս Նախանձու կիրքն էր որ ապստամբ հրեշտակին սրտին մէջ տիրելով, անոր խորհիլ ու զգացունել տուաւ. «Ես երբեմն երջանիկ անմահութեան մէջ Անմահին աթոռոյն առջեւ փառաբանութեան երգեր կ'երգէի, բայց հիմայ անոր երեսէն ինկած ամենաթշուառ վիճակի մը դատապարտեալ եմ յաւիտենապէս. այս ցաւը բաւական չէր ինծի, ահա երկու նորաստեղծ արարածներ՝

Ադամ ու Եւա մեր փառքին ու երջանկութեան կը յաջորդեն. ո՛չ, ասիկայ քաշուելու բան չէ, հարկ է այս երկու երջանիկ արարածներն ալ մեր թշուառութեան հաղորդ եւ մասնակից ընելու ճամբայ մը գտնել»։ Այսպէս խորհեցաւ ու այսպէս զգաց Նախանձոտ դեւը, մինչեւ որ իր հրապոյրներով կործանեց զանոնք ու դատապարտեց թշուառութեան։ Այս Նախանձու ոգին էր որ գնաց տիրեց Նախածնողաց անդրանիկ որդւոյն Կայենին սրտին մէջ ալ. «Է՞ր, ըսաւ նա, իմ եղբօր Աբելի պատարագն առաւել ընդունելի ըլլայ Աստուծոյ առջեւ քան զիմ պատարագ, հարկ է որ ասոր համար պատժուի նա»։ Եւ այս Նախանձութեան հետեւանքն եղաւ սոսկալի եղբայրասպանութիւն մը, որով սկիզբն ըրաւ երկիրս այս վատ կիրքին երեսէն թափուած անմեղ արեան կաթիլները ծծելու։ Անկէց ասդին թափուած արեան հեղեղներուն ու արտասուաց կաթիլներուն հաշիւներն ալ միայն ամենագիտին Աստուծոյ յայտնի է։

Յակոբ նահապետին որդիքը իրենց եղբօրը Յովսէփին դէմ գրգռողն ալ այս Նախանձու կիրքն էր. այո՛, անոնք Նախանձութեամբ կ'ատէին իրենց եղբայրը, որովհետեւ նա իրենցմէ աւելի առաքինի էր, ասոր համար ալ իրենց հօրը աչքին առջեւ աւելի սիրուած։ Ահա ասոնք էին Յովսէփին յանցանքները. ուստի պէտք էր որ մէջտեղէն վերնար անիկայ, որպէս զի իրենց աչքերը անգամ մի ալ չտեսնէին անոր երեսները։ Յովսէփ իր եղբայրները միշտ սիրած ու անոնց բարին ուզած էր. բայց այս կիրքը անգամ մը մարդուս սրտին մէջ տիրելէն ետքը ոչ բարին կը նայի եւ ոչ բարերարը, այլ միայն իր կատաղի չարութիւնը անոր վրայ յագեցնելու ճամբան կը փնտռէ. ճամբուն ալ վատթարութեանը երբէք չը նայիր, միայն թէ իր նպատակին հասնելու կարող ըլլայ. ուստի շատ իրաւամբ խօսած է Պօղոս առաքեալ այս գարշելի կիրքին նկատմամբ, «Ուր հեռ եւ Նախանձ, անդ անկարգութիւն եւ ամենայն իրք չարք»։

Մեր անձեր այս սոսկալի մոլութենէն ազատ պահելու համար, պէտք է որ միշտ եղբայրսիրութեան վահանով զինուած ըլլանք, այն վահանով՝ որուն զինանշանն է, «Սիրեսցես զընկեր քո իբրև զանձն քո»․ եթէ ճշդիւ հետևինք այս աստուածային պատգամին, ի՞նչպէս շուտով մը պիտի անհետին արդեօք նախանձն ու իր ամենայն ազգի չարութեանց արդիւնքները։ Որովհետև մարդ մը իր անձին համար չար չկամենար։ Գողգոթայի մարդուն պատկերն աչքերնուս առջևէն չհեռացունենք․ այն՝ որ սիրոյ համար աշխարհ եկաւ, սիրոյ համար ապրեցաւ ու սիրոյ համար զոհուեցաւ, և մեզի ալ պատուիրեց․ «Այսու ծանիցէ զձեզ աշխարհ՝ եթէ աշակերտք իմ էք, եթէ սիրեցէք զմիմեանս»։ Ուրիշ ամեն գարշելի մոլութիւնք ալ թէպէտ քրիստոնէութեան ոգւոյն հակառակ են, բայց նախանձութեան կիրքն առաւել է քան զամենայն․ որովհետև սիրոյ պակասութենէն յառաջ կուգայ, և քրիստոնէին գլխաւոր ու միակ նշանն ալ սէրն է։

ԳԼՈՒԽ ԻԱ.

ԲԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

«Բարկութիւնը սակաւատև յիմարութիւն մի է» ըսած է իմաստուններէն մին․ սակայն երբեմն կը պատահի որ և քան զյիմարութիւն չար և կատաղի է։ Բարկացողը՝ այս բանը իր անձին վրայ չէ կարող փորձել․ բայց կրնայ ուրիշ բարկացողներուն վրայ նայիլ ու անոնցմէ այս բանիս ճշմարտութիւնն ստուգել, այսինքն թէ ի՞նչպէս բարկացողին դէմքը նախ և առաջ արիւնային կարմրութիւն կ՚առնու ու վերջը յանկարծ մեռելատիպ դեղնութեան մը կը փոխուի, մազերը կը ցցուին, աչքերէն կարծես կայծակներ կը ցատկեն, բերնէն թուքերուն հետ մէկտեղ կիսակտուր խօսքեր դուրս կուգան, պարանոցին երակները ճայթելու աստիճան կ՚ուռին կը բարձրանան, նոյնպէս թօքերն ալ կարծէ դուրս ուռած լինելով, կը պարտաւորի ստէպ ստէպ շնչառութիւն ընել, ձեռքերն անսովոր կերպով վեր վար կ՚ելլեն ու կ՚իջնեն, և բոլոր անդամներով կ՚սկսի լուսնոտի նման դողդղալ․ այսպէս յիմարութեան աստիճանէն անցնելով բարկացողը, կատաղութեան կամ գազանութեան աստիճանը կը բարձրանայ։ Այս բարկութեան տապէն մշուշ մը բարձրանալով, կ՚ելլէ հոգւոյն աչքին առջև, կը պատէ թանձր վարագուրի մը նման և զայն կը մթագնէ, այնպէս որ հոգին այս վայրկենին անկարող կ՚ըլլայ բարեկամն ու չարակամը, իրաւունքն ու անիրաւութիւնը իրարմէ որոշել․ ուստի աջ ու ձախ կը զարնէ ու կը վիրաւորէ, և իր կատաղի հարուածներուն տակ ամեն բան թաւալգլոր կը կործանին․ այս հարուածներէն ոչ թշնամին ազատ է և ոչ բարեկամը․ անոր համար այս կիրքին գերի եղողները իրենց բարկութեան վայրկեանները անցնելուն պէս, միշտ սրտի ցաւ մը ու դառն ապաշաւ մը զգացած են, բայց ռամկական առածը կ՚ըսէ որ «Սուրին հարուածը կը բժշկուի, այլ լեզուինը՝ ոչ»․ ինչպէս հրացանին գնտակն, այնպէս ալ մարդուն բերնէն ելած խօսքը՝ անգամ մի ալ ետ չդառնար, ինչպէս Ս. Գիրքը կը վկայէ, «Բարկութիւն մարդոյ զարդարութիւն Աստուծոյ ոչ գործէ» ըսելով։ Բարկութիւնը՝ ծնունդ է հպարտութեան, որովհետև խոնարհ մարդը հեզ կ՚ըլլայ, հեզն ալ չբարկանար, ըստ որում այս երկու գեղեցիկ առաքինութիւնները միշտ ուրիշներուն օրինաւոր կամքերուն տեղիք տուող են, որով չէ կարելի հակառակութիւն ու բարկութիւն յառաջ գալ․ իսկ հպարտը՝ որ ամեն մարդ ու ամեն բան միշտ իր կամքին հպատակեցունել ու գերի ընել կ՚ուզէ, կը դժուարի, կը սրտմտի ու կը բարկանայ, երբ իր կամքին դոյզն ինչ հակառակ բան մը տեսնէ կամ լսէ։

Բարկութիւնը յառաջ կուգայ նաև տգիտութենէ. որովհետև իմաստունը արդէն գիտէ թէ՝ մանկան բնութիւնը ի չարն հակամիտեալ է, երիտասարդութիւնը տհաս է, ծառայն սխալական, կինը յամառ, օտարը չարալեզու ու վնասակար. ասոնց մէկուն յանցանք գործելը կամ սխալիլը տեսնելով յանկարծակիի չգար ու բարկութեան տեղիք չտար, այլ վեհանձնութեամբ կը խորհի ու կ՚ըսէ. «Ես գիտէի արդէն որ այս բանն այսպէս կրնայ պատահիլ կամ պիտի պատահէր». իսկ տգէտին համար՝ որովհետև ամէն յանցանք կամ սխալմունք նոր են, կ՚սկսի մէկէն չփոթիլ ու տակն ու վրայ ըլլալ, թէ ինչո՞ւ այս բանն այսպէս պատահեցաւ. նա մարդկային բնութիւնը չէ քննած ու իմաստասիրած, չգիտեր իմաստունին առածը թէ «Կատարեալ այն մարդն է որ քիչ պակասութեան տէր է»։

Դարձեալ բարկութիւնը յառաջ կրնայ գալ աններողութենէ. որովհետև ներողամիտ մարդը՝ երբ կը տեսնէ ուրիշի մը յանցանք կամ սխալմունք մը գործելը, փոխանակ բարկանալու, կ՚սկսի իր անձին վրայ խորհիլ թէ քանի՛ քանի անգամներ արդեօք ինքն ալ նմանօրինակ յանցանքներու մէջ գտնուած է, կամ գոնէ կրնայ գտնուիլ, և թէ ի՞նչպէս այդպիսի պարագայի մը մէջ թէ Աստուծմէ և թէ մարդիկներէն ներողութիւն գտնել կը փափաքի. «Հարկ է ուրեմն, կ՚ըսէ, և ինձ ներել յանցաւորին առանց բարկանալու և վրէժխնդիր ըլլալու»։ Կը խորհի դարձեալ ներողամիտը, «Ո՞չ ապաքէն Աստուած մեզի պիտի չափէ այն չափով՝ որով մենք ուրիշին կը չափեմք. արդ ես ընկերիս աններող գտնուելով՝ եթէ անոր բարկանամ ու վրէժխնդիր ըլլամ, Աստուած ալ իմ հետս նոյնպէս պիտի վարուի, և ես գալու բարկութենէն ի՞նչպէս կարող պիտի ըլլամ փախչիլ, ինչպէս որ մեր Տէրոջը վճիռն ալ նոյնը կը հաստատէ, «Որ բարկանայ եղբօր իւրում տարապարտուց, պարտաւոր լիցի դատաստանի»։ Կայ ուրեմն բարկութիւն

մը որ չէ տարապարտուց և ներելի է, այն է նախանձ կամ բարկութիւն վասն փառաց Տեառն» ըսուածը. երբ Աստուծոյ օրինաց հակառակ կամ իր մեծվայելչութեան անպատուութիւն բերող բան մը տեսնէ մարդս, չէ արժան մնալ անտարբեր, բայց և այնպէս առանց մեղանչելու. այս է Դաւիթ սրբազան մարգարէին ըսածը. «Բարկանայք և մի՛ մեղանչէք»։ Սակայն միշտ զգուշութեամբ գործելու է. Տէրը սրտերը կը քննէ, և գիտէ նա թէ յանուն իւր փառա՞ց, չէ նէ քու բարկութեան և վրէժխնդրութեան կիրքդ յագեցունելու համար կը գործես։

Ասկէց զատ ուրիշ ամէն տեսակ բարկութիւններն ալ որ արգիլուած են, պարտիմք ուրեմն միշտ զգոյշ կենալ անոնցմէ, և ինչպէս ամէն մոլութիւն՝ իր ներհակն եղող առաքինութեամբ կրնայ յաղթուիլ, այնպէս ալ հեզութեամբ որ է ներհակ առաքինութիւն բարկութեան, կրնամք յաղթել անոր բուռն կիրքերուն։ Բարկութիւնն եթէ կրակի նմանցունեմք, հեզութիւնն ալ անոր ջուրը կ՚ըլլայ՝ զայն մարելու համար. և Քրիստոս Տէրը իր անձը օրինակ տալով, յատկապէս այս առաքինութիւնը սորվիլ ու ի գործ դնել կը պատուիրէ. «Ուսարուք յինէն, զի հեզ եմ և խոնարհ սրտիւ»։ Եւ որովհետև բարկութիւնը մայր մի է բազմապատիկ մեղաց, որուն չարածնունդ որդիներն են նախատինք, հայհոյութիւն, ոխակալութիւն, կռիւ, սպանութիւն և ասոնց հետևանքն եղող ամէն տեսակ չարութիւններն, ուստի հարկ է որ այս ամէն մեղքերէն ու չարերէն ազատ ըլլալու համար՝ տապարն արմատին վրայ իջեցնեմք, այսինքն բարկութեան մեղքը վեր առնեմք մէջտեղէն. օձին մարմինը կտոր կտոր ընելն բաւական չէ, քանի որ գլուխը ողջ է՝ ուր թոյնը կը պարունակի և կրնայ իր մահացու ազդեցութիւնն ի գործ դնել. բայց երբ միայն գլուխը ճզմուի, այլ ևս երկիւղալի տեղ մը չմնար։ Բայց երբեմն կը պատահի որ հակառակ ամենայն նախազգուշութեանց և

բուն իսկ ընդդէմ մեր կամաց, բարկութեան կիրքերնիս յանկարծ կը բորբոքի· ի՞նչ ընել արժան է այն ատեն· ատոր ալ դարմանը կայ, իմաստուններէն մէկը ասոր կանոն մը դրած է, «Երբոր բարկացած ես, կ'ըսէ, մինչև տասը համրէ ու անկէց վերջը պատասխան տուր· իսկ եթէ սաստիկ բարկացած ես, մինչև քսան կամ հարիւր համրէ ու վերջը խօսէ կամ գործէ», այսինքն բարկութեան կրից յուզման ժամանակ ոչ խօսիլ պէտք է և ոչ գործել, ինչպէս որ ամպամած և փոթորկալից օդերուն ծովային ճանապարհորդութիւնք կը դադրին, մի գուցէ մահուան վտանգներու ենթակայ ըլլան ճանապարհորդք։ Այլ սպասել հարկ է, մինչև որ կատաղութեան վայրկեանները անցնին ու բարկութեան կրակը մարի· յետ այնորիկ հանդարտ ու խաղաղ սրտով խօսէ և գործէ· ապա թէ ոչ՝ «Բարկութեամբ ոտք ելլողը, վնասով տեղը կը նստի», կ'ըսէ առածը։ Ասոր մէկ գեղեցիկ օրինակը տուաւ Սոկրատ փիլիսոփայն, երբ անգամ մը իր ծառաներէն մէկուն բարկանալով ձեռքը վերցուց որ զարնէ անոր, բայց յանկարծ յիշելով որ այս յուզեալ վիճակին մէջ չէ արժան գործել, ձեռքը օդին մէջ բարձրացած թողուց ու դարձաւ ծառային· «Ա՛հ, ըսաւ, կը տեսնե՞ս սա բռունցը, հիմայ ասիկայ գլխուդ պիտի ուտէիր, եթէ բարկացած չըլլայի»։

Եթէ ամեն մարդ ալ պահէ այս գեղեցիկ կանոնը, ո՞րչափ մեղքեր ու չարութիւններ պակաս պիտի ըլլային արդեօք մարդոց մէջէն, և ի՞նչպէս խաղաղութիւնն ու սէրը պիտի տիրէր շատ ընտանեաց ու դրացեաց մէջ, որոց ամենն ալ կը կորսուին միայն բարկութեան մէջանեղ խօսելնուն կամ գործելնուն համար։

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

ԾՈՒԼՈՒԹԻՒՆ

Ծուլութիւնն է ղանցառութիւն կամ անհոգութիւն թէ՛ հոգևոր և թէ՛ մարմնաւոր պարտականութիւնքը կատարելու· ծոյլին ընթացքը կախաղանը տարուելու մարդու մը ընթացքին կը նմանի, այսինքն բռնի և ակամայ· այսպէս է նա իր ամեն գործառնութեանց մէջ· գործ մը երբեք յօժարութեամբ և իր ժամանակին չը կատարեր· մէկ ժամուան մէջ ըլլալիք գործը օրուան մը մէջ, մէկ օրուան մէջ ըլլալիքն ալ շաբաթուան մէջ հազիւ կը կատարէ, իսկ շաբաթուան մը մէջ ըլլալիք գործին համար ալ ամիսներ ու տարիներ կ'անցունէ, և այսպէսով ոչ հոգին կրնայ շահիլ և ոչ մարմինը· իր ծուլութիւնը պարտկելու համար չարունակ պատրուակներ յառաջ կը բերէ· անոր գործերուն համար միշտ ժամանակներն ու եղանակներն անյարմար են, օրինակի համար՝ կամ օդը չափազանց տաք կ'ըլլայ կամ չափազանց ցուրտ· եթէ ճանապարհորդութիւն ունի ընելիք, ճամբուն վրայ առիւծներ կամ աւազակներ կ'սպասեն իրեն, և եթէ չգտաւ դրսէն ուրիշ պատճառ մը՝ յայնժամ հիւանդ է, անձնական տկարութիւն ունի· իրաւ որ գործելու շատ յօժար է՝ բայց իր վատառողջութեան վիճակը չներեր։ Ահա այսպէս՝ ինչպէս առածը կ'ըսէ, «Ծոյլին գործ յանձնէ ու պատճառաբանութիւնները մտիկ ըրէ»․ ծոյլերը այլ և այլ պատրուակներով կարելի եղածին չափ գործելէ ետ կը կենան· կը նմանին դրան մը՝ որ թէև միշտ իր ծխնիներուն վրայ կը դառնայ, բայց եղած տեղէն անդին չերթար· ասոնք իրենց տկար խելքովն այնպէս կը համարին թէ հան-

գրգռութիւնն ու երջանկութիւնը առանց մարմիննին յոգնեցունելու՝ ժամանակ անցունելնուն մէջ կը կայանայ. սակայն փորձը կը ցուցնէ որ ընդհակառակն ծոյլերը աշխատասէր մարդիկներէն աւելի կը նեղուին ու կը ձանձրանան. ատոնք ոչ միայն աշխարհի՝ այլ նոյն իսկ իրենց անձերուն համար ալ մէկ մէկ ծանր բեռներ են, և ինչպէս ծարաւ չեղողը ջուրին, ու անօթի չեղողն ալ կերակուրին համը չեն կրնար առնել, այնպէս ալ իրենց մարմինները չաշխատցունող ծոյլերը քաղցր հանգստութեան ճաշակն ինչ ըլլալը չեն գիտեր: Ծուլութիւնն ու անգործութիւնը ոչ թէ միայն այսպէս նեղութեան ու ձանձրութեան պատճառներ են, այլ միանգամայն շատ տեսակ անկարգ բաղձանքներու, կիրքերու և գործերու, որոնցմէ յառաջ կուգայ կործանումն հոգւոյ ու մարմնոյ. և ասոնց ամենն ալ ետ կը մնային, եթէ այս մարդիկ զբաղման մը ետեւէ եղած ըլլային, անոր համար ըսած է փիլիսոփաներէն մին, «Եթէ բարձցես զդատարկութիւնն, խորտակի աղեղն ցանկութեան»: Ո՞չ ապաքէն Դաւիթ՝ ամեն հալածմունքէ ու պատերազմական գործերէ դադրելէն յետոյ երբ իր արքունի պալատան մէջ իբր թէ հանգիստ ու ապահով վիճակ մը կը վայելէր, այն ատեն գործեց Աստուծոյ առջեւ շնութեան ու մարդասպանութեան ծանր մեղքերը: Ե՞րբ մոլորեցան ու երկնաւոր պատիժներով պատժուեցան Նոյի ժամանակուան մարդիկն ու Սոդոմ Գոմորի ժողովուրդը, բայց եթէ երբոր հանգստութեան ու ապահովութեան մէջ կարծելով զիրենք, կ'ուտէին կը խըմէին ու իրենց մարմնաւոր ցանկութիւններուն ետեւէն կ'իյնային: Ե՞րբ թողուց Իսրայէլն իր արարիչ Տէր Աստուածը, բայց եթէ երբ «Գիրացաւ, ստուարացաւ և լայնացաւ»: Ահա այսպէս դատարկութիւնն ու ծուլութիւնը զմարդ բոլորովին կը մոլորցունեն ու Աստուծմէ հեռացունելով սոսկալի պատիժներու տակ կը ձգեն: Ծուլութեան անբաժանելի ընկերներէն մին է նաեւ աղքատութիւնը, որ շատ ա-

ռագութեամբ կուգայ կը հասնի և բռնաւորի մը պէս ծոյլին օձիքէն կը բռնէ ու ալ չթողուր, մինչև որ իր անգութ ճիրաններուն տակ խորտակէ նորա ոսկորները: Ուշ ժամանակ կ'իմանայ ծոյլը իր սխալմունքները, և կը խորհի դարման մը ընել, բայց հիմայ անիկայ շատ ժամանակէ ի վեր անգործածելի մնացած ու ժանգոտած երկաթի մը կը նմանի, որ չես կրնար ուզած ժամանակդ օգտակար կերպով գործածել. և նա այնուհետեւ ոչ առ ինչ շահասէր կը լինի, բայց եթէ ընկենուլ արտաքս և լինիլ որդի դատապարտութեան, ինչպէս սպառնացած է Աստուած՝ Յովհաննէս Աւետարանչին բերնովը. «Ծուլացն և անհաւատից, սպանողաց և պոռնկաց, կախարդաց և կռապաշտից... բաժինն իւրեանց ի լճին այրեցելոյ հրով և ծծմբով». տե՛ս որ ծոյլերն ամենէն յառաջ կը յիշէ ու կը դասէ. որովհետեւ ինչպէս վերն յիշեցինք՝ ծուլութիւնը ուրիշ շատ մը մոլութեանց ալ սկզբնապատճառն է, նման արտի մը որուն վրայէն կը բողբոջին ուրիշ կարգ մը ճիւղեր:

Ո՜րչափ իրաւամբ կը խրատէ զմեզ Սողոմոն՝ այս ծուլութեան գարշելի ախտէն մեր անձերը ազատ պահելու համար. «Մի՛ տար քուն աչաց քոց և մի՛ նինջ արտեւանաց քոց, զի ապրեսցիս իբրեւ զայծեամն ի հաղբից կամ իբրեւ զհաւ ի ծուղակաց»: քանի որ մեր ոխերիմ թշնամիները՝ մարմին, աշխարհ ու սատանայ միշտ արթուն կեցած կը հըսկեն, մեզի կը վայլէ՞ ծուլութեամբ խոր քունի մէջ ընկղմած մնալ, քանի որ մեր թշնամիները զմեզ կորսնցունելու համար անդադար կ'աշխատին գիշեր և ցորեկ, կը վայլէ՞ մեզի ծոյլ և անհոգ կենալ: Կեանքերնիս կարճ ու կատարելիք գործերնիս շատ. պարտք առ Աստուած, պարտք առ անձն, և պարտք առ ընկերն. և եթէ ասոնցմէ մէկուն մէջ թերանանք, հոգիներնուս կորուստն անհրաժեշտ է. և մենք գիշեր ցորեկ աշխատելով հանդերձ՝ հազիւ կրնամք մեր այս պարտականութիւններն ի գլուխ տանիլ, ի՞նչ կ'ըլլայ արդ-

եօք մեր վիճակն, եթէ մեր կենաց ասպարիզին մէջ յուլանամք ու ծուլանամք· հետեւութիւնն յայտնի է, փեսայն պիտի գայ յանկարծ, և մեք յիմար կոյսերուն նման տակաւին մեր լապտերներուն իւղը պատրաստած չըլլալով, դըռները պիտի գոցուին ու պիտի մնանք ի խաւարն արտաքին, ուր պիտի ըլլայ լալ և ակռայներ կճրցունել: Դառնանք ուրեմն, ամեն մէկերնիս Շնորհալիին նման ըսենք մեր անձերուն, «Փութայիր անձն իմ, փախչիլ ի չարեաց, փափաքիլ բարեաց, քեզ միշտ մերձ ծանիր քուն մահու եկեալ քննող դատաւոր»: Ո՛վ իմ անձս, կենացդ գարնան մէջ ես, տե՛ս ծաղիկներն ամեն կողմդ բացուած, ժրաջան մեղուի նման ե՛լ աշխատէ և մեղրդ պատրաստէ. որովհետեւ մօտ է մահուան ձմեռը, երբ անիկայ գայ հասնի. թէպէտ այն ատեն մեղր պատրաստել ալ ուզես՝ բայց կարող պիտի չկրնաս ըլլալ, որովհետեւ յայնժամ ամեն ծաղիկներն ալ թառամած ու թափած պիտի ըլլան: Տե՛ս, ո՛վ իմ անձս, ամեն արարածական բնութիւն՝ դէպի իրենց նպատակը կը վազեն, արեգակը միշտ կը լուսաւորէ ցորեկները, լուսինն ու աստղերն ալ գիշերները· ծաղիկներն իրենց անուշահոտ բուրմունքները միշտ կը ծաւալեն, թռչունները կ'երգեն, մրջիւնն ու մեղուն միշտ կ'աշխատին ու իրենց ձմրան պարէնները կը պատրաստեն· ամեն ծառ, բոյս, կենդանի, միջատ գիշեր ու ցորեկ անդադար կ'աշխատին իրենց ստեղծագործութեան նպատակներնուն հասնելու համար· դուն այս ամեն արարածներէն գերազանց ու միմիայն Աստուծոյ փառքին համար ստեղծուած էակդ, դո՞ւն միայն ծոյլ պիտի գտնուիս քու նպատակիդ հասնելու. գիտնաս որ այն ատեն ամեն արարածներէն վատթարը պիտի ըլլաս Աստուծոյ առջեւ: Արի՛ ուրեմն ո՛վ իմ անձն, մէջքդ պնդէ՛, զօրացի՛ր և արիութեամբ դիմագրաւէ ամեն արգելքներուն ու փորձութիւններուն, աշխատէ ու աշխատէ չարունակ, «Մինչդեռ ժամանակս ի ձեռս է»· որովհետեւ պիտի գայ

գիշեր մը՝ յորում հոգւոյդ փրկութիւնը գործելու կարող պիտի չկրնաս ըլլալ: Ահա այսպիսի անխոնջ աշխատասիրութեամբ յաղթելու է ծուլութեան:

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.

ԱԳԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ագահութիւնն է հարստութիւն կամ արծաթ դիզելու չափազանց սէրը, որով ագահը իր ունեցածէն գոհ չըլլալով միշտ աւելին կը բաղձայ· բայց չկարծուի թէ բաղձացեալ աւելին ձեռք ձգած ժամանակ գոհ կ'ըլլայ կամ կը կշտանայ, այլ միշտ նոյն անօթին ու նոյն ծարաւն է, նման չընքաղց ըսուած հիւանդութենէ բռնուած մարդու մը որ՝ որչափ ալ ուտէ, երբեք կշտանալիք չունի: Ագահութիւնը աւելի յարմարութեամբ կը նմանի կրակի մը, որուն վրայ որչափ կրնաս՝ լից ու լից վառելի նիւթեր, նա փոխանակ կըշտանալու՝ առաւել եւս կը բորբոքի ու կը ծաւալի: Չկայ մարդ մը որ իր սրտին չարութեան վրայ խաբուած չըլլայ· «Ես հարստութեան մինչև այս ինչ կամ այն ինչ սահմանը հասնելու ըլլամ նէ՝ ինծի համար բաւական է, աւելին չեմ ցանկար», կ'ըսէ ամեն մարդ ալ· բայց թող մէկն ալ չխաբուի իր սրտին այս տեսակ խաբեբայ խոստմունքներուն վրայ. ամենէն բարի ու առաքինի մարդն անգամ թող չը վստահի իր սրտին. որովհետեւ արծաթն ու ոսկին մարդուս բնաւորութիւնը կը փոխեն: Ագահն հարստութեան ետեւէ ինալով, երջանկութեան հասնիլ կը յուսայ· որովհետեւ ինք երջանկութիւնը հարստութեան մէջ կ'երեւակայէ, բայց չը գիտեր թէ քանի որ ագահութեան ծովուն մէջ բացուի յառաջ երթայ, երջանկութեան նաւահանգիստէն ալ ա՛յնքան աւելի կը հեռանայ: Ինչպէս ամենօրեայ փորձը յայտնի կը

ցուցնէ թէ՝ ագահը չէ թէ երջանկութեան մօտ չէ, այլ ընդհակառակն աշխարհիս ամենաթշուառ արարածներէն մէկն է. նա միշտ կը հալի ու կը մաշի հոգւով սրտով ու մարմնով. որովհետեւ արդէն ունեցած հարստութիւնը չկորսնցնելու խորհրդով միշտ կը տառապի, հետզհետէ զայն աւելցընելու տենչով ալ կ'աշխատի ու կ'աշխատի, ոչ ցորեկն հանգիստ ունի և ոչ գիշերը. ճանապարհորդութեան ժամանակ ամեն մէկ թուփի տակ մէկ մէկ աւազակներ կ'երեւակայէ. գիշերուան մութին մէջ գողեր կը վխտան, մերթ դռնէն, մերթ պատերուն վրայէն ներս կը խուժեն, իրեն հարստութեան հետ կեանքն ալ մէկտեղ վերցունելու համար. այսպէս երջանկութիւնը իր կարծածին պէս փոխանակ մօտենալու, խաբուսիկ երազի կամ ստուերի մը նման աւելի հեռի կը փախչի իրմէն։

Իրաւ որ աղքատէն շատ աւելի դրամ և ստացուածք ունի, բայց անոր չափ սրտի խաղաղութիւն չունի և ոչ իր կենաց վրայ ապահովութիւն. ուստի աղքատէն աւելի թշուառ է նա, որովհետեւ աղքատէն աւելի շատ բանի կարօտութիւն կը քաշէ, մինչդեռ աղքատն առ չքաւորութեան շատ վայելմունքներէ կը զրկուի, ագահն իր գանձուն վնաս մը չհանդիպելու համար կամաւորապէս կը զրկէ ինքզինքը և իւր ընտանիքը շատ բանի վայելմունքներէ, և այսպէս անոր կեանքը աղքատինէն գրեթէ տարբերութիւն մը չունի, որովհետեւ աղքատին քով բերան կայ հաց չկայ, ագահին քով ալ հաց կայ բերան չկայ։ Եթէ տեղ մը ստակ տալ հարկ ըլլայ՝ կարծես սրտէն կը բրթի, այնպէս որ սիրտն ալ ստակին հետ մէկտեղ կ'երթայ։ Բայց ագահութիւնը ոչ թէ միայն ժամանակաւոր այլ նաեւ յաւիտենական երջանկութենէն ալ կը զրկէ զմարդ. որովհետեւ այսպիսի ագահ հարուստներու համար ըսած է Քրիստոս Տէրը թէ «Դիւրին է մալխոյ ընդ ծակ ասղան անցանել, քան մեծատան յարքայութիւն երկնից մտանել»։ Եւ դարձեալ թէ «Զի՞րդ դժուարին է

որ զինչս ունիցին, մտանել յարքայութիւն Աստուծոյ»․ և ի՞նչպէս կարելի է ագահին Աստուծոյ արքայութիւնը ժառանգել, քանի որ անիկայ կ'ուրանայ նախ՝ Աստուծոյ նախախնամութիւնը. որովհետեւ Տէրն իր բերնով վկայած է, թէ երկինքին թռչուններն ու դաշտին ծաղիկները հոգացող Աստուածը՝ զմարդիկ առաւել եւս կը հոգայ, անոր համար՝ մինչեւ անգամ վաղուան ուտելիքներնուս կամ խմելիքներնուս կամ հագնելիքներնուս համար հոգ ընել կ'արգիլէ բոլորովին. և դարձեալ կը պատուիրէ. «Ընկեա ի Տէր զհոգս քո և նա կերակրէ զքեզ»․ բայց ագահը կ'ըսէ, «Ոչ, ես պէտք է արծաթ արծաթի և ոսկի ոսկիի վրայ դիզեմ, ապագայ տարիներուն մէջ գալիք ձախորդութեանց առջեւն առնելու համար, կամ իմ մեռնելէս վերջը ընտանեացս հարուստ ժառանգութիւն մը ձգելու համար»․ բայց չգիտեր ագահը թէ՝ զի՞նչ վաղուն ծնանի, նա մինչդեռ իր բոլոր ուշն ու ուշադրութիւնը հարստութիւն աւելցնելու տուած է, և ահա յանկարծ մահուան ժամը կը հնչէ, և առանց պատրաստութեան կը պարտաւորի գաղթել ի յաւիտենականութիւն, ուր արծաթն ու ոսկին բանի մը չեն գար, հոն կ'սթափի ագահը, կ'ողբայ իւր թշուառ վիճակը, բայց ալ ետ չկրնար դառնալ որ ուղղէ իր սխալմունքը։ Ագահը ոչ թէ այսպէս միայն Աստուծոյ Նախախնամութիւնը կ'ուրանայ, այլ նաեւ զնոյն ինքն զԱստուած՝ իր վերջին վախճանը, վասն զի անոր Աստուածն՝ արծաթն ու ոսկին են, որոնց յարած է բոլորով սրտիւ, և զորս իւր երջանկութեան իբրև միակ միջոցն ու վախճանը կը նկատէ, թէեւ ագահը բերնով չխոստովանի ալ նէ այս բանը, բայց իր գործքերը յայտնապէս նոյնը կը հաստատեն, օրինակի համար՝ Աստուած արգիլած է գողութիւնը, ստախօսութիւնը, յափշտակութիւնը, ստակին տոկոսը, կիրակի օրուան մէջ մարմնական գործառնութիւններու հետեւիլը եայլն. «Բայց այդ օրէնքներուն ետեւէն գացողը՝ կ'ըսէ ագահը, հարստութիւն չը

կրնար դիզել, քանի որ Աստուծոյ կամքն ու օրէնքները իմ շահուս արգելք կ'ըլլան, ուրեմն թող ետ մնան անոնք, արծաթն ու ոսկին շահելու կանոնները որոնք են նէ, թող անոնք յառաջ գան», և այսպէս կ'սկսի նա իր շահուն համար սուտ խօսիլ, գողնալ, յափշտակել, կիրակին սուրբ չպահել, և այլն և այլն: Եւ սակայն ո՞չ ապաքէն զԱստուած և իր օրէնքները արծաթին ու ոսկւոյն զոհել, որով և զԱստուած ստակին հետ փոխանակել կը նշանակէ. իրաւունք չունի՞ ուրեմն սրբազան Առաքեալը գոչելու, «Ամենայն ագահ որ է կռապաշտ, ոչ ունի ժառանգութիւն յարքայութեան Քրիստոսի». և դարձեալ թէ «Արմատ ամենայն չարեաց արծաթասիրութիւն»: Եւ արդարեւ քանի որ ագահը իր գանձերը միշտ երկրի վրայ դիզելու ետեւէ է, ի հարկէ անոր սիրտն ու սէրը Աստուծմէն ու երկինքէն հեռի պիտի ըլլան. «Զի ուր գանձն ձեր է՝ անդ և սիրտք ձեր եղիցին», ըսած է Քրիստոս Տէրը:

Իրաւ որ անգամ մը ագահութեան գերի եղող մարդուն սիրտը ալ կարծես թէ ամրապինդ շղթաներով կը կաշկանդուի, այնպէս որ առանց բուռն զօրութեան և ճգանց, կարելի չէ այս շղթաներուն մէջէն դուրս ելնել. բայց իբրեւ մարդ ճանչնամք մեր մարդկութեան պատիւը, յաղթենք մեր այս վատ կիրքերուն. որովհետեւ յաղթողներուն է յաւիտենական փառաց պսակը, ուրեմն եթէ կ'ուզեմք մեր անձին ճշմարիտ երջանկութիւնն, աշխատինք ինքզինքնիս այս գարշելի մոլութեան ձեռքէն ազատել, և իսպառ հրաժարիլ անկէց: Եւ եթէ կ'ուզես այս յաղթութեան ճամբայն սորվիլ, նա է ճանապարհն ողորմածութեան, այսինքն՝ բանալ քու գանձերուդ բերանները, օգնել թշուառներուն, չխնայել դրամներդ ամենայն բարեգործական նպատակներու համար, և յայնժամ աւելի երջանիկ պիտի զգաս ինքզինքդ, «Քանզի երանելի է տալն քան զառնուլն»:

Քանի որ քու գանձերդ բանալիներու ներքեւ բան-

տարկեալ կը մնան, տեղ մը ամփոփեալ անշարժ ջուրերու կը նմանին, որ շուտով պիտի ապականին ու նեխին. իսկ վերոյիշեալ եղանակին նման կ'սկսիս քու դրամներդ գործածել, յայնժամ հոսող ջուրերու կը նմանին, որ թէ՛ իրենք անապականութեան մէջ կը մնան և թէ անցած տեղերնին պտղաբեր կ'ընեն: Այսպէս Քրիստոսի Տեառն մերոյ ըսածին նման, ի մամոնայէ անիրաւութեան բարեկամներ վաստկած և թէ քու գանձերդ երկինքին մէջ դիզած կ'ըլլաս, «Ուր ոչ գող մերձենայ և ոչ ցեց ապականէ»: Դարձեալ այս չար մոլութեան յաղթելու համար յիշելու ենք որ մեր կենդանութեան՝ որչափ ալ ստացուածք ու զգեստներ որ դիզելու ըլլանք նէ, մեռած ժամանակնիս անոնցմէ և ոչ մէկ դանկ մը կարող պիտի ըլլանք հետերնիս տանելու, այլ միայն մեր մարմինը պատելու համար քանի մը կանգուն կտաւ. և ի՞նչ յիմարներ եղած պիտի ըլլանք որ մեր այս ապականացու մարմինները շահելու համար անմահ հոգինիս վրայ կուտանք. արդեօք այն վայրերուն և դատապարտութեան աշխարհին մէջ մեր ունեցած հարստութիւնները կրնա՞ն մխիթարութիւն մը ըլլալ մեզի, կամ կարո՞ղ են օգնութիւն մը ընել. — Ո՛չ, ո՛չ, այլ ընդհակառակն՝ աւելի մեր դառնութիւնները պիտի աւելցնեն. չմոռնա՛նք ուրեմն մեր Տիրոջը խօսքը, այլ միշտ յիշենք ու կրկնենք. «Զի՞նչ օգտիցի մարդ թէ զաշխարհ ամենայն շահեսցի և զանձն իւր տուժեսցէ»:

ԳԼՈՒԽ ԻԴ.

ՈՐԿՐԱՄՈԼՈՒԹԻՒՆ

Մարդկային բնութեան մէջ կայ պէտք մը ուտելու և խմելու, որոյ չափազանցութիւնը կ'ըսուի որկրամոլութիւն. որովհետեւ այս ախտին գերի եղողներուն խելքը ու միտքը համադամ կերակուրներով ու անուշահամ ըմպելիներով միշտ իրենց մարմինները պարարտացնելու վրայ են. ասոնք Աս-

տուծոյ և հոգւոյն կամքէն աւելի, մարմիններնուն կամքը կատարել կը նային. ասոր համար է որ ոչ պահեցողութիւն գիտեն և ոչ ծոմապահութիւն, անոնց աչքին չերեւար՝ ո՛չ Աստուծոյ օրէնք և ոչ եկեղեցւոյ կանոն, այլ միայն իրենց որկորն ու որովայնը. այսպիսեաց համար ըսած է սրբազան առաքեալն Պօղոս, «Որոց Աստուած որովայն իւրեանց է». որովհետեւ ինչպէս ագահները իրենց չափազանց արծաթսիրութեան համար, նոյնպէս ալ որկրամոլները իրենց չափազանց մարմնասիրութեան համար կռապաշտներ կը համարուին Աստուծոյ առջեւ։ Այս ախտը՝ զմարդ մարդկութեան սահմանէն դուրս հանելով, բոլորովին անբաններուն կը մօտեցունէ. որովհետեւ ինչպէս կենդանիները շարունակ ուտելու և խմելու ետեւէ են և երբէք յագուրդ չունին, այսպէս և որկրամոլները կարծես թէ միայն ուտելու և խմելու համար աշխարհ եկած են։ Կերակուրի սեղաններուն վրայ անոնց անկարգ ախորժակները յայտնի կ'ըլլան, երբ անբաններուն՝ արօտներուն վրայ գլուխնին կախել արծելնուն նման, ասոնք ալ իրենց գլուխները կերակուրներուն վրայ կը կախեն և կ'սկսին ուտել անյագաբար, փորերնին կը կշտանայ՝ աչքերնին չկշտանար, կը ցաւին թէ ինչո՞ւ իրենց որովայնը բոլոր կերակուրները չկրնար իր մէջ խճողել, թէպէտ այնքան կերած են որ դժուարաւ շունչ կ'առնեն կուտան. երբեմն ալ կը պատահի որ ստամոքսնուն վրայ կերակուրներն այնպէս կը ծանրանան որ կ'սկսին դուրս փսխել զանոնք, և ասով չէ թէ միակ հոգւոյն՝ այլ նաեւ շատ անգամ ալ մարմնոյն հիւանդութիւն ու մահ կը պատահի, և այսպէս հոգինին ալ մարմիննին ալ իրենց որովայնին զոհ կ'ընեն. «Որկրամոլք իրենց գերեզմանները ակռայներովնին կը փորեն», ըսած է իմաստունին մէկը։

Այս մոլութեան կը վերաբերի նաեւ ոգելից ըմպելեաց չափազանց գործածութիւնը՝ որ կ'ըսուի արբեցութիւն, որ նոյնպէս զմարդն մարդկութեան սահմանէն դուրս հանելով

անբաններուն կարգին կը հաւասարցունէ, ըստ այնմ թէ «Մարդ ի պատուի էր և ոչ իմացաւ, հաւասարեցաւ անասնոց անբանից և նմանեցաւ նոցա»։ Այս երկու ախտերն ի՛նչ չարիքներ արդեօք յառաջ չեն բերեր մարմնոյ մէջ. մինչդեռ չարն սկզբնական մեղօք արդէն մեր բնութեան մէջ արմատացած է, այսինքն կրակ մի է ծածկեալ ի մարմնի, երբ որկրամոլութիւնը իր համադամ խորտիկներովն ու ոգելից ըմպելիներովն կը մօտենայ այս կրակին, անոր վրայ հրաւառ նիւթեր լեցուցած կ'ըլլայ, որով չարութեան բոցը եօթնպատիկ քան զհնոցն Բաբելոնի կ'սկսի վառիլ ու բորբոքիլ. այն ատեն կ'սկսին բոլոր մահացու մեղքերն արձակ համարձակ ասպարէզ ելլել, մանաւանդ բղջախոհութեան մեղքը՝ որոյ անզուսպ կատաղութեանը չկրնալով դիմադրել որկրամոլը, հոգւով և մարմնով կ'երթայ ի կորուստն յաւիտենից. որովհետեւ ինչպէս ձի մը չափէն աւելի պարարտացած ժամանակ խեռ և ստահակ կ'ըլլայ, այնպէս որ ոչ տիրոջը կը հնազանդի և ոչ սանձով կը զսպուի. այսպէս ալ երբ մարմինը չափէն աւելի պարարտանայ, կը զօրանայ ու կը հպարտանայ և վայրենի գազան մը կը դառնայ, այնպէս որ հոգւոյն դէմ ապստամբելով, ամէն բան իր կամաց ու իշխանութեան տակ առնել կ'ուզէ. ետ կը մնան այն ատեն Աստուած, օրէնք, կրօնք եւայլն. պէտք է միշտ միայն իր կամքը պաշտուի ըստ այնմ թէ «Գիրացաւ, ստուարացաւ, լայնացաւ և եթող Աստուած զարարիչ իւր». որովհետեւ որկրամոլք և արբեցողք փոխանակ Աստուծոյ ծառայելու, զայն սիրելու և անոր սուրբ կամքը կատարելու, իրենց անձերուն կը ծառայեն, զայն կը սիրեն ու անոր կամքը կը պաշտեն. և այսպէս իրենց անձերը շահել ու գտնել ուզելնուն համար, յաւիտենական կորստեան ձեռքը պիտի մատնուին. որովհետեւ այն փայփայած ու պարարտացուցած մարմիննին որդերու կերակուր պիտի ըլլայ, և ոգելից ըմպելեաց տուած ուրախութիւննին ալ՝ յաւիտենական դառ-

նութեան պիտի փոխուի, և իրենց կենաց օրերուն մէջ ատած ու չսիրած ջուրերնուն մէկ կաթիլին անգամ կարօտութիւնը պիտի քաշեն վայերուն աշխարհին մէջ, և այն ալ յաւիտեան պիտի չկրնան գտնել։ Ահա այս է որկրամոլներուն և արբեցողներուն վախճանը, որոնք աշխարհի մէջ ժամ մը խնդալու համար, յաւիտեան դառնապէս լալու վիճակին մէջ կը ձգեն իրենք զիրենք. ո՜հ, մեծի յիմարութեան։ Ուստի իրաւամբ կը խրատէ զմեզ Տէրն մեր՝ ըսելով. «Մի՛ ծանրանայցեն սիրտք ձեր շուայտութեամբ և արբեցութեամբ և հոգօք աշխարհականօք, զի յանկարծակի հասանիցի ի վերայ ձեր օրն այն»։

Զպաշտենք ուրեմն մարմիննիս, չհետեւինք իր չարասէր կամաց, ընդհակառակն ճնշենք զանիկայ ծոմով, պահքով և տքնութեամբ, և այն ատեն մեր հոգիները պիտի զօրանան և Աստուծոյ սուրբ ճամբաներուն մէջ աւելի համարձակութեամբ յառաջ պիտի քալեն. ինչպէս աւելորդ բեռներ չունեցող նաւ մը դիւրութեամբ կը սահի ալեաց վրայէն ու կ'երթայ անվտանգ նաւահանգիստը կը հասնի. այս է և սրբազան Առաքելոյն ըսածն ալ թէ «Յորժամ տկարանամ (մարմնով) յայնժամ զօրանամ (հոգւով)»։

ԳԼՈՒԽ ԻԵ.

ԲՂՋԱԽՈՀՈՒԹԻՒՆ

Բղջախոհութիւնն է մարմնոյն կամ մարմնական ցանկութիւնքը գոհ ընել ապօրինաւոր ճամբաներով։ Չը կայ մեղք մը որ մարդոյս մարմնոյն մէջ այնքան տարածուած կամ ճիւղ նետած ըլլայ՝ ինչպէս այս գարշելի մոլութիւնը. որովհետեւ մարդս գրեթէ իւր հինգ զգայարանաց միջնորդութեամբն իսկ կարող է այս վատ ախտին հետեւիլ. ինչ-

պէս հայեցուածքով աչաց, ունկնդրութեամբ ականջաց, շօշափմամբ ձեռաց եայլն. և այսպէս մինչդեռ ցանկութեան կրակն՝ իբրեւ զհուր մշտավառ հնոցի կը բորբոքի մարդուս ներսի դին, հինգ զգայարանքներն ալ փուքերու նման անոր չորս կողմը կեցած առաւել եւս կը հրահրեն զայն, որուն կատաղի բոցերուն զոհ պիտի երթան անշուշտ հոգին ալ մարմինն ալ։ Չկայ նաեւ այս մոլութեան նման՝ զմարդն բոլորովին քրիստոնէութեան ճամբէն դուրս հանող ու հեռացնող ուրիշ մոլութիւն մը. քանզի ըստ բանի Առաքելոյն Պօղոսի, «Որ քրիստոնեայքն են, զմարմինս իւրեանց ի խաչ հանեն կարեօքն և ցանկութեամբն հանդերձ»։ Այո՛, այո՛, որովհետեւ ճշմարիտ քրիստոնեայն՝ նեղ ճամբուն մէջէն խաչը շալակը յառաջ կը քալէ, նա մեռեալ է աշխարհի համար, ինչպէս աշխարհն ալ իրեն համար. մինչդեռ բղջախոհութեան և ցանկութեան գործերու հետեւողներն բոլորովին լայն և ընդարձակ ճամբուն մէջէն քալելով, որչափ որ քրիստոնէութենէ կը հեռանան, այնքան ալ հեթանոսութեան կը մօտենան, որոց վիճակը կը նկարագրէ դարձեալ նոյն սրբազան Առաքեալը, «Որք զանձանց իւրեանց զյոյսն հատին, և մատնեցին զանձինս գիջութեամբ ի գործս ամենայն պղծութեան»։

Թէպէտ ուրիշ ամեն մեղքեր կամ վատ կիրքեր՝ իրենց մարմնական պատիժներն ալ հետերնին ունին, բայց բղջախոհութիւնը քան զամեն մոլութիւն կը գերազանցէ այս մասին. եթէ կարելի ըլլար այս ախտին յառաջ բերած ցաւերն ու հիւանդութիւնները զգալի աչօք տեսնել, մանաւանդ իր մահուան զոհերը, աշխարհի մէջ ասկէց աւելի սոսկալի՝ անգութ և եղեռնական տեսարան մը պիտի չը գըտնուէր. որովհետեւ այն ատեն պիտի պարզուէին մեր աչքին առջեւ հիւծող ու մաշող հիւանդութիւններ, զազրալի և գարշահոտ վէրքեր, տարաժամ մահեր՝ որոց ամենքն ալ արդիւնք են բղջախոհութեան։ Տե՛ս սա պատանին, տե՛ս սա

երիտասարդը, ի՛նչպէս օր ըստ օրէ իր դիմաց կայտառութիւնը կը կորսնցունէ, անոր դէմքին կարմրորակ գոյները տակաւ առ տակաւ մահատիպ դեղնութեան կը փոխուին· գաղտնի հիւանդութենէ մը կը տառապի, և կարծես դողդոջուն ոտքերով քայլ առ քայլ դէպի գերեզման կ՚ընթանայ, ծնողք կը տագնապին, չգիտնալով իր հիւանդութեան ներքին պատճառը՝ դեղերու և բժիշկներու կը դիմեն, բայց ի զուր. որովհետեւ նորա հիւանդութեան մահաբեր թոյնը գաղտնի պահուած է, այսինքն այն զազրալի գիջութիւններն ու պղծութիւնները, տափական խորհուրդներն ու մոլեգին սէրը, որոնք ծաղկանց արմատները կրծող ու մաշեցունող որդերուն նման՝ անոր կենսական զօրութիւնը կը մաշեցունեն և շուտով կ՚սպառեն, որով կը գլորի տարաժամ գերեզմանին խոր անդունդը, այսպէս հոգւոյն հետ մէկտեղ կորմնցունելով նաեւ մարմինը։ Այս ըսածներուս ճշմարտութիւնը աւելի լաւ ըմբռնելու համար, պատանիք ու երիտասարդք թող կարդան այս գարշելի մոլութեանց դէմ գրուած գիրքերը, յորս աղէկ պիտի որոշեն ու տեսնեն այն կորստեան անդունդները՝ ուր գլորելու կը պատրաստուին։ Բղջախոհութեան բնական հետեւանքն եղող այս պատիժներէն զատ, Աստուծոյ սոսկալի բարկութեան պատիժներն ալ միշտ պատրաստ կեցած են այսպիսի գարշելի մոլութեանց հետեւողներուն վրայ· ուստի հաւատարմութեամբ կը խրատէ զմեզ սրբազան առաքեալն Պօղոս, ըսելով· «Սպանէ՛ք այսուհետեւ զանդամս ձեր զերկրաւորս, ի բաց ընկեցէ՛ք զպոռնկութիւն, զպղծութիւն, զբիծ, զցանկութիւն չարեաց... վասն որոյ բարկութիւն Աստուծոյ ի վերայ որդւոցն անհաւանութեան»։

Սրբազան Առաքելոյն այս խրատին հետեւելու համար պէտք է ունենանք սրտերնուս մէջ այս երկու բանը, այսինքն Աստուծոյ երկիւղն ու մարդկային ամօթը, որոնցմով կը զսպուին մեր այս չար կիրքերը։ Իսկ ընդհակառակն՝ երբ

այս երկու գեղեցիկ առաքինութիւնները հեռացնեմք մեզմէ, ո՛հ, ո՞ր լեզու կարող պիտի ըլլայ պատմել, թէ այն ատեն մեր կիրքերը մինչեւ ո՞ւր պիտի առաջնորդեն զմեզ· երբ Ս. Գիրքը մէկու մը չարութեան վերջին ծայրը հանելն իմացունել ուզէ, «Յ՚Աստուծոյ ոչ երկնչէր և ի մարդկանէ ոչ ամաչէր», կ՚ըսէ· որովհետեւ կան կարգ մը մարդիկ որ կը վախնան Աստուծմէ, և այս վախը զիրենք ամեն տեսակ անկարգութենէ ու մոլութենէ ետ կը պահէ· կան ուրիշ կարգ մը մարդիկ ալ՝ որ նոյն իսկ մարդիկներէն ամչնալով կ՚զգուշանան պատուոյ արատ բերող ամեն տեսակ մոլութիւններէն· վա՜յ ուրեմն այն մարդուն որ ոչ Աստուծմէ կը վախնայ և ոչ մարդիկներէն կ՚ամչնայ։ Սանձարձակ ձի մի է այնպիսին որ կ՚ընթանայ յախուռն առանց նայելոյ յաջ կամ յահեակ, մինչեւ որ վտանգէ իր անձը ու չարաչար կորսընցունէ։ Ուստի այս վատ բղջախոհութենէն մեր անձերը պահպանելու համար դարձեալ պէտք է դիմենք ի սիրտն, որ է ակն կամ արմատ ամենայն մոլութեանց· հոն բնաւ չթողունք մուտ գտնել գարշելի խորհուրդ մը։ Որովհետև եթէ կարենանք սուրբ պահել սրտերնիս, մեր բոլոր զգայարանքներն ալ կրնան սրբութեան մէջ պահուիլ. և ասիկայ կ՚ըլլայ չէ թէ մեր կարողութեամբը, այլ Դաւիթ սրբազան մարգարէին հետ խնդրելով Աստուծմէ, որ հաստատէ մեր ներսիդին սիրտ սուրբ և հոգւով նորոգէ զմեզ.

«Սիրտ սուրբ հաստատեա յիս Աստուած, և հոգի ուղիղ նորոգեա ի փորի իմում»։

ՎԵՐՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Աշխարհ, քեզմէ խաբուեցայ ես,
Սուտ յոյսերովդ երազի պէս.
Սիրտըս քեզի նուիրեցի,
Սիրոյդ կրակով զիս այրեցի։

Մոռցայ հոգիս, Երկինք Աստուած,
Ու պաշտեցի ես արարած.
Ցիմար խելքով մոլորեցայ,
Խելագարի պէս խաբուեցայ։

Աշխարհ, մարմին ինձ գովելի,
Ա՛յս է ըսի կեանք ցանկալի.
Երջանկութեան յուսով թափուր
Մաշեցուցի սրտիկս ի զուր։

Ձեռքըս առի թունոյ բաժակ,
Ա՛յս է, ըսի, մեղրի ճաշակ.
Քամելով զայն մինչ ի յատակ,
Գրեցի ինձ մահուան կըտակ։

Գունով կարմիր վարդ էր բացուած,
Փուշըն դաժան իր մէջ ծածկած.
Սըրտիս վերայ երբ գըրկեցի,
Արիւն ու խոց տուաւ ինձի։

Աղուոր ծաղկանց փունջ մը տեսայ,
Հոտովն անուշ ըզմայլեցայ.
Օձ թունաւոր կայր հոն պահուած
Տերեւներուն մէջ ծածկուած։

Երբ մօտեցայ զայն քաղելու,
Հոտով տեսքովն ըզմայլելու.
Ահա մէկէն վէրքով մահուան,
Զարնուեցայ օձէն դաժան։

Թոյնը վազեց սրտիս խորը,
Գլորեցայ մահուան հորը.
Խելքիս յիմար, մտքիս մոլար,
Ա՜խ, ի՞նչ ըսեմ. ի՞նչ ընեմ ճար։

Անցա՛ւ կեանքըս հովի նման,
Շուտ թառամեցայ վարդս աննման.
Մինչ ես խորունկ քունն եմ ընկեր,
Դառըն մահուան ժամն է հասեր։

Երկայն ճամբուս չունիմ պաշար,
Լոյս չերեւիր, պատեր խաւար.
Թմրած գինով մինչ կամ յերեր,
Դատաստանի ժամն է հասեր։

Մաշող սիրոյն կրակին ի վառ
Երբ դեռ կ'այրի սիրտըս թշուառ.
Կեանքս թռեր, լոյսըս մարեր,
Արդարութեան ժամն է հասեր։

Բայց ահա մեզ լոյս հրեղէն
Ցոլայ երկնից կամարներէն.
Բանանք եղբարք, հոգւոյ աչեր,
Ողորմութեան ժամն է հասեր.

ՑԱՆԿ ՆԻՒԹՈՑ

ՄԱՍՆ Ա.

Երես

Յառաջաբան 3
Ա. Մեռեալ հաւատք 5
Բ. Մեղաւորին սուտ յոյսերը 9
Գ. «Ահիւ եւ դողութեամբ զփրկութիւն անձանց հոգացուք» . 15
Դ. Մեղաւորին երերեալ վիճակը 20
Ե. Կենաց ճամբուն մէջ պատահած արգելքները 23
Զ. Խաչ եւ յաղթանակ 27
Է. Մարդոց երջանկութեան կարծեցեալ աղբիւրները . . . 32
Ը. Յորդորակ դառնալոյ առ Աստուած 36
Թ. Մեղաց չարութիւնը 38
Ժ. Մեղքին չարութեան աստիճանները 41
ԺԱ. Խղճմտանքն ու իր ազդեցութիւնը 43
ԺԲ. Մտածական 45
ԺԳ. Աղօթք 49
ԺԴ. Վերստին ծնունդ կամ նորոգութիւն սրտի 52
ԺԵ. Սէր Աստուծոյ 55

ՄԱՍՆ Բ.

Ա. Հայր մեր, որ յերկինս ես 60
Բ. Սուրբ եղիցի անուն քո 63
Գ. Եկեսցէ արքայութիւն քո 65
Դ. Եղիցին կամք քո որպէս յերկինս եւ յերկրի 69

Երես

Ե. Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր 72
Զ. Թող մեզ զպարտիս մեր որպէս եւ մեք թողումք մերոց պարտապանաց 75
Է. Եւ մի՛ տանիր զմեզ ի փորձութիւն 78
Ը. Այլ փրկեա ի չարէ 86

Թ. Ես եմ Տէր Աստուած քո 88
Ժ. Մի՛ արասցես քեզ կուռս 91
ԺԱ. Մի՛ առնուցուս զանուն Աստուծոյ ի վերայ սնոտեաց . . 95
ԺԲ. Յիշեսջիր զօր շաբաթու 98
ԺԳ. Պատուեա զհայր քո եւ զմայր 101
ԺԴ. Մի՛ սպանաներ 104
ԺԵ. Մի՛ շնար 108
ԺԶ. Մի՛ գողանար 113
ԺԷ. Մի՛ սուտ վկայեր զընկերէ քումմէ 117
ԺԸ. Մի՛ ցանկանար տան ընկերի քո եւ մի՛ կնոջ նորա . . 120

ԺԹ. Յաղագս հպարտութեան 12
Ի. Նախանձ 130
ԻԱ. Բարկութիւն 13
ԻԲ. Ծուլութիւն 139
ԻԳ. Ագահութիւն 143
ԻԴ. Որկրամոլութիւն 147
ԻԵ. Բղջախոհութիւն 150
Վերջաբանութիւն 154

2247

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0029151

2187